MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

WOODBURN
HALL RT

Indiana University
DEC 2 1966
Library

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

ROČNÍK 13 VOLUME • 1966 • ČÍSLO 3-4 NUMBER

MOST

ŠTVRŤROČNÍK PRE SLOVENSKÚ KULTÚRU

A QUARTERLY FOR SLOVAK CULTURE

Vydáva: Slovenský ústav, Cleveland, Ohio, U.S.A.
Published by: Slovak Institute, Cleveland, Ohio, U.S.A.

Predseda: Osv. pán Teodor J. Kojiš, OSB, opát Kláštora sv. Andreja-Svorada

President: Rt. Rev. Abbot Theodore G. Kojiš, O.S.B., St. Andrew's Abbey

Rediguje
Mikuláš Šprinc

VYCHODÍ ŠTYRI RAZY DO ROKA.

PREDPLATNÉ:
USA A CANADA $5.00
INÉ KRAJINY $4.00

REDAKCIA:
MIKULÁŠ ŠPRINC
28700 EUCLID AVE.
WICKLIFFE, OHIO, USA

Administrácia:

Revue Most, Slovak Institute
2900 East Boulevard
Cleveland, Ohio 44104, U.S.A.

OBSAH

Dr. Imrich Kružliak. **Návrat s testamentom** — 97
Fero Zobor. **Básnik, ktorý pretrvá** — 101
Karol Strmeň. **Návrat** — 114
Gorazd Zvonický. **Spomeň si** — 115
—jed—. **Goliátova pýcha** — 116
T. J. Zúbek, O.F.M. **Nová éra katolíckej cirkvi** — 117
Gorazd Zvonický. **Prieskum** — 121
Marian Žiar. **Fujara** — 122
Michal Lacko, S.J. **Náčrt dejín slovenských gréckokatolíkov** — 123
Gorazd Zvonický. **Čo večer hútam** — 151
Ján Drieň. **Zbytočne** — 152
Ján Drieň. **Srdce** — 152
Karol Strmeň. **Zo zápisníka prekladateľa** — 153
Ján Drieň. **Bez duše** — 158
Miloš K. Mlynarovič. **Krvavý muškát** — 158

(Pokračovanie na 3. strane obálky)

ČÍSLO 3—4 MOST ROČNÍK XIII
NO. 3—4 VOL. XIII

NÁVRAT S TESTAMENTOM

Dr. Imrich Kružliak

V čase, kedy sa Slováci doma i v zahraničí vážne zamýšľajú nad zmyslom svojich národných dejín, kedy skúmajú nielen úlohu národa v jeho tisícročnom vzdorovaní, ale aj jeho poslanie mravné, jeho práva a požiadavky kultúrne a politické, hodno si pripomenúť aj storočnicu smrti Karola Kuzmányho. Kuzmány nám pripomína veľké obdobie našich národných dejín. Na kultúrnom poli sa vtedy dovŕšila štúrovská revolučná akcia. A politicky, hoc sa Štúrovo ozbrojené povstanie nezdarilo, vedelo Slovákov predstaviť Viedni, Pešti i Prahe a svetu ako osobitný národ. Niet preto divu, že sa na toto obdobie dívame dosiaľ so zvláštnym obdivom a sympatiami. Už táto skutočnosť dokazuje, že sme si vedomí mravných i politických dôvodov, ktoré viedli našich predkov k akciám, ktoré po prvý raz v našich moderných dejinách ukázali, že Slováci, ako samobytný národ, chcú tiež samostatne žiť kultúrne i politicky.

Konkrétnejší obraz o situácii Slovákov, o ich viere i zúfaní, nádejách a sklamaní, kultúrnej obrane i politickej orientácii dostávame až vystúpením bernolákovcov. Tu sa už reálne črtá plastický obraz slovenského národného a kultúrneho života a snaženia. Ani také veľké zjavy ako boli Kollár a Šafárik, nevládali už zastaviť spontánny prejav slovenskej národnej a jazykovej osobitnosti. Štúrovci, ktorí prišli po nich, mohli už kultúrne i politicky formovať to, čo tu vyrastalo ako slovenská realita. Slovenskému životu dali politický smer a liberálno-demokratický pro-

gram. Bolo to korunovanie úsilí slovenských pokolení od Magina, Krmana, cez Papánka a Sklenára, Bernoláka a Hollého, cez Kollára, Šafárika a Kuzmányho, až po Štúra, Hodžu, Hurbana, Radlinského, Palárika a Hattalu. Aj Kuzmányho účinkovanie možno správne vidieť a hodnotiť iba v kontexte činov a zmýšľania týchto generácií.

Kuzmány hral v období 1830 až 1866 významnú úlohu v slovenskom živote. Ako básnik, buditeľ, organizátor, teologický učenec i romantický humanista. V 30. rokoch aktivizoval slovenský národný i literárny život svojou *Hronkou,* v 40. rokoch sa venoval cirkevným otázkam a mal veľký vplyv na usporiadanie pomerov v evanjelickej cirkvi v Uhorsku, za revolúcie prejavil svoje sympatie so Štúrovým povstaním v básňach "Do zbroja Slovania" a "Sláva šľachetným", ktorú Slováci dosiaľ spievajú ako svoju hymnickú pieseň; v 50. rokoch vystupoval vo Viedni ako uznávaný predstaviteľ Slovákov a v 60. roku úzko spolupracoval so Štefanom Moysesom na vytvorení nadkonfesionálnej národnej jednoty.

Karol Kuzmány teoreticky náležite pripravený pre vedeckú i pastoračnú prácu v evanjelickej cirkvi nezostal iba cirkevným mužom. Už na lýceu v Bratislave prejavil živý záujem o národnú literatúru a slovanské dejiny. A keď sa na nemeckých univerzitách pripravil pre život aj filozoficky, nemohol po návrate na Slovensko nezasiahnuť do domáceho literárneho i národného pohybu. V *Hronke* nepublikoval len svoje literárne práce, ale aj svoje náhľady estetické, filozofické a politické. Z nich poznávame Kuzmányho zmýšľanie i orientáciu. Spočiatku zastával koncepciu jazykovej jednoty československej a z tohto dôvodu zavrhol aj bernolákovčinu. Ale v bojoch o štúrovskú slovenčinu nebol už na strane zástancov češtiny, lež príspevkom v *Orle tatranskom* r. 1848 sa prihlásil medzi zástancov spisovnej slovenčiny. Jedine v cirkevnej agende užíval i naďalej bibličtinu.

Kuzmány však nebol rozhodujúcou osobnosťou v jazykových otázkach. Keď spoznal obrodnú národnú silu Štúrovej jazykovej reformy, prijal slovenčinu ako zákon života. Na slovenskú spoločnosť pôsobil viac ako mysliteľ, cirkevný pracovník a národno-kultúrny organizátor. Na jednej strane ho poznávame ako austrofila a politického

konzervatívcu; ako človeka, ktorý sa obáva ľudovej vlády najmä preto, že si razí cestu revolúciami, na druhej strane sa zas ukázal ako odhodlaný bojovník proti národnému útlaku, proti maďarizácii v národe i v cirkvi, ako obranca individuálnej slobody a nadovšetko ako horlivý hlásateľ všeobecnej vzdelanosti a spoločenskej mravnosti. Jeho humanizmus je už poznačený romantickým rámcom, ktorý zdôrazňuje estetickú stránku života. Ale aj táto filozoficko-estetická koncepcia Kuzmányho humanizmu má vlastenec-kú základňu, ktorá sa opiera o všeslovanskú vzájomnosť.

Kuzmányho politická koncepcia spočívala v akejsi mravnej syntéze. On nechcel rúcať obraz starého spoločenského a kultúrneho poriadku, ale nevedel sa ani uspokojiť s jeho vtedajším stavom. Vytváral si predstavu ideálneho štátu, kde mravný zákon, pod tlakom kresťansko-náboženského príkazu, vytvorí lepšiu spoločnosť, kde sociálna spravodlivosť, vzdelanosť a sloboda budú stáť nad osobnými, stavovskými i národnými záujmami. Kuzmány bol ideálny kresťan, ktorý verí svojim predstavám a dlho veril aj zásadám politického poriadku svojej doby. Ale od revolúcie rokov 1848-49 jeho slovenský patriotizmus dostal aj jasnú politickú farbu.

V tomto slovenskom kultúrno-politickom procese pripadá nám Kuzmány ako svedok na rozhraní slovenských vekov. A to tým viac, že vystupoval ako člen slovenských delegácií, ktoré predkladali petície panovníkovi vo Viedni, že bol superintendentom evanjelickej cirkvi a podpredsedom Matice slovenskej. Ako si bez Štúra nemožno predstaviť slovenskú národnú revolúciu, bez Daxnera a Francisciho *Slovenské memorandum*, tak si bez Moysesa a Kuzmányho nemožno predstaviť Maticu slovenskú. Lenže ak sa Moyses zjavil v slovenskom živote ako boží posol, ako autorita, ktorú hneď, od jeho vystúpenia rešpektoval celý národ, Kuzmány si svoju pozíciu musel najprv vybojovať. Kompromitovaný nerozhodnosťou v jazykových sporoch a v nejednom ohľade dosť konzervatívny stal sa vodcovskou osobnosťou až po boku Moysesovom. Jeho životná cesta nebola ľahká, musel podstúpiť viac príkoria, nástrah a nebezpečenstva ako Moyses. Ale aj napriek nepriazni maďarskej a maďarónskej spoločnosti vedel si

udržať osobnú veľkosť, duchovnú autoritu a spolu s Moysesom vedeli sa stať symbolom národného zjednotenia.

Dvaja najvyšší cirkevní predstavitelia na Slovensku, evanjelický superintendent Kuzmány a katolícky biskup Moyses ukázali tu nielen vzor rodolásky, ale aj kultúrnej vyspelosti, aký nikdy predtým nemal u nás páru. Všetky konfesijné rozdiely ustúpili tu potrebe národnej jednoty. Tak sa vytvorili podmienky pre vyššie spoločné národné ciele. Táto moysesovsko-kuzmányovská jednota, ktorú básnik Andrej Žarnov nazval "testamentom" — "s testamentom svojím vráťte sa k nám znova" — je dosiaľ reálnym základom našej národnej ideológie. Rodila sa ťažko, z tuhých sporov a zápasov vyvolaných reformáciou, ktorá u nás, ako aj inde, na jednej strane porušila duchovnú jednotu národnej spoločnosti, na druhej strane prispela k rozvoju a pokroku národnej kultúry. Pamätné sú najmä Kuzmányho slová, ktorými 4. augusta 1863 vítal biskupa Moysesa pri príchode do Turčianskeho Sv. Martina, kde sa schádzalo zakladacie zhromaždenie Matice slovenskej. Kuzmány tu medzi iným hovoril: *"Celé tisícročie hľadí na Vás, i na nás, z výšin vrchov týchto, všetky doliny svätých Tatier až po sivý Dunaj hľadia na Vás očami tu prítomného dospelého pokolenia, a z tváre týchto detí hľadí na Vás, i na nás, celá budúcnosť slovenského národa. Idete vykonať skutok rozhraničný pre celú históriu tohto národa, pomník minulosti, základ budúcnosti, dvojitú bránu, zatvorenú pre krivdu minulých, otvorenú pre slávu budúcich vekov."*

Len vtedy, keď Slováci kráčali touto cestou, vedeli dosiahnuť veľké veci. Len vtedy mohli imponovať sebe i svetu. A len vtedy vedeli ukázať svoju kultúrnu i politickú vyspelosť. To je dosiaľ najväčší manifest ich národnej dôstojnosti. A súčasne i najväčší testament, aký nám zanechali minulé veky. Zrodil sa z potrieb nášho národa. Slúži našim národným i politickým cieľom. V ňom sa najlepšie prejavuje náš národný humanizmus i náš národný demokratizmus. A tvorí tiež najvlastnejší zmysel našich národných dejín. Hodno sa preto vracať preň aj do vzdialenej storočnej minulosti.

BÁSNIK, KTORÝ PRETRVÁ

Fero Zobor

Motto: *Ľahko, nadpozemsky ľahko byť vtákom, hniezdom, ktoré dlho čakalo, ťažko však nosiť úplnejšie bytie, keď vidíš prázdne oslnené azúry.*

K. Strmeň

»Ťažko však nosiť úplnejšie bytie«... a písať o básnikovi, ktorý sa prehrýzol k tomuto poznaniu, ktorý ho precíťuje a prežíva, tiež nie je ľahko. S dobrými básnikmi je to vlastne vždy komplexné a komplikované. Ich dimenzie sú mnohosmerné, ich pochopenie a rozlúštenie len čiastkové. Za každým veršom sú nové obzory, pozemská, až zemitá múdrosť a skepsa — vtedy, keď sa už začíname víťazoslávne usmievať: aha, už ťa mám, už dovidím až na tvoje dno — sa mení v múdrosť viery a srdca; pohodlné a uznávané istoty stoja pred nami ako otázniky a hodnoty dneška sa chvejú vo svojej devalvovanej podobe. Víťazstvo úsmevu ustupuje a prichádza pokora a úžas, lebo všetko, čo o dobrých básnikoch napíšeme, čo si o nich myslíme a domýšľame, je smiešne a často až absurdné; pri najlepšom je to len pohabkávanie za nimi, približovanie sa im, nie však pochopenie a stotožnenie sa s ich zápasom, s ich bolesťami. Ostáva len priznanie a vyznanie, ponor čisto osobný. Čosi ako modlitba, kde som len ja so svojou vierou a so svojimi pochybnosťami a On: Neznámy a Nepoznaný. Ktosi, ku komu idem a smerujem. Padám?

Tak akosi hmlisto by sa dal definovať aj náš pomer k básnikom, k tým skutočným, trvajúcim a pretrvávajúcim. Pre toto osobné a osobnostné priblíženie však netreba siahať po pere; to patrí k privatizmu nášho sveta a je ne sprostredkovateľné. Unikátnosť je sféra, ktorú si žiarlivo strážime pre samotu priateľstiev, alebo pre samotu snenia. Je však čosi vecné, objektívne a postihnuteľné, čo sa dá sprostredkovať a konzumovať spoločne.

Skutočný básnik presahuje a prerastá už poznané a objavené. U neho je stály zápas so slovom a svetom, so svetom okolo a v sebe. Farby a vône, pravda a skutočnosť,

myšlienka a zážitok sú len stavebné kamene, z ktorých vyberá len tie, ktoré majú silu a prudkosť neretušovaného života. Nie je mu ľahko, lebo všetko, čo sa poddáva a vzdáva pod návalom citu a inšpirácie, nie je pre neho. Lahodné a pôvabné, milé a hladučké je na indexe hriechov proti náročnosti. A takto okľukou, takto spoza bučka sa dostávame ku Karolovi Strmeňovi. S poéziou sa nehrá.

Niekto sa pýta na poetiku
a ráta zvuky, spočitúva hlásky.
Nechajme deťom bábiku.
Keď rastie zrno, rastie z božej lásky,
z neporátaných zrniek vzchodia klásky
a dobrý gazda neráta.

Ale ju dýcha a žije, vyhrabáva z hlušiny tušenia a tmy. Je to básnik náročný, jeden z najnáročnejších. K sebe i k čitateľovi. Nevedie čitateľa za ruku, nepoučuje, nementoruje. Jeho strofy sú často úsporné, úsečné a tvrdé, balast a vatu slov nemilosrdne vyhadzuje v procese práce. Necháva pre čitateľa priestor pre vlastné precítenie, pre vlastný pohľad. Nehovorí hlasne, kde šepot je adekvátny, nevypracuváva a neunavuje detajlom, kde postačí len nádych, nepresycuje farebnosť, kde skromná a asketická paleta je údernejšia. Čitateľ je často vo svete skratky; skratky, ktorá je úvodom k človekovi, k jeho hmatateľným, ale i tušeným brehom, pozerá sa na hranatý a nezabudnuteľný reliéf života. Strmeňove verše sa dajú čítať s veľkou dávkou pomlk, mlčania a meditácie. Sú neopakovateľné. Majú svoju špecifickú atmosféru. Poznávaš pri prvom dotyku, že sú nevšedné a sviatočné. Veľa je v nich nové a nepredvídané, novátorské a v slovenskej poézii neznáme a nevyskúšané. Pri prvom dotyku sa zdajú známe a dôverné, ale pri druhom a ďalšom sa začínajú objavovať šírky a hĺbky a tiene. Čitateľ si to môže overiť malým prstokladom poézie v zbierke *Čakajú nivy jar:*

V studenom kupé
tretej triedy
otváram svoje srdce
jak ošúchaný kufor
na cestu vypožičaný.

a ešte ďalej

Utečencom je
v kamennom meste
človek i park.
Doma je tam na rohu tá jedna
plynová lampa.

K týmto veršom pristupuješ ticho a zbožne, je v nich čosi ťažké a trúchlivé ako v Bethovenovej hudbe, ale i clivé, ako v Eliotovom: *Do I dare / disturb the universe?* Vyber si, analyzuj, zamýšľaj sa nad cestami pútnikov a utečencov, si nielen čitateľ a konzument, ale i človek s vlastným srdcom a s vlastným svetom, s vlastným zameraním. A to zameranie Strmeň pomáha prehlbovať a uvedomovať, nie len krásou a silou slova a obrazu, ale i mysliteľskou náplňou

Mlčíme a zasnení
hľadíme pred seba. Znovu sme smiešni
citliví ľudia, bez sily.
Skoro by sme sa hanbili
brat brata, že sme nevedomky klesli
k náhražke lacnej potechy
a opustili zdravý rozum v mene
snov prázdnych.

To sú slová nesentimentálne, skutočné a živé, slová, povedané v čase, keď slovenčina, zmätená a slúžiaca stratila na domácej pôde nielen kontakt s pravdou, ale strácala i cudnosť a krásu, bez ktorých poézia nemôže žiť. Svedectiev by sa dalo zhromaždiť až priveľa, nielen u netalentovaných, ale i u najtalentovanejších. Pozrime len na pár veršov od Mihálika:

Preto ak Stranu staviaš, z tvojej práce vstáva
kvitnúca vlasť a život detí v nej,
ak veríš Strane, veríš vo víťazstvo práva,
ak Stranu ľúbiš, tvoja láska žhavá
je láskou k vlastnej rodine.

Hľadať mysliteľskú náplň, krásu a silu, analyzovať poéziu tých dní, ktorá bola publikovaná? To boli neúrodné

roky, nielen pre poéziu, ale i pre holý život. Poézia je a ostane len smutným a zahanbujúcim mementom, vytýčeným prstom. Matúška kdesi nazval toto obdobie zvulgárneným desaťročím. A Tatarka v *Démone súhlasu* hovorí o tom trochu širšie a usvedčujúcejšie: "A spisovateľ klamal nie iba telom, postojom, ale i tým, že mlčal, i tým, že písal o inom, než mal, než sa mu žiadalo. Klamal z presvedčenia, klamal v mene ušľachtilého cieľa, svoj talent premrhával v márnom úsilí, aby sa nepravda nedala rozoznať od pravdy, aby sa čo najviac na ňu ponášala."

Spisovateľ na domácej pôde budoval legendy, glorifikoval neglorifikovateľné. Len hŕstka si zachovala odstup, buď voľbou mlčania, alebo umlčaním, alebo tvorbou, ktorá nespĺňala plochosť a priemernosť sociálnej objednávky. Strmeň túto dilemu nemal, on sa rozhodol už dávno pred tým, vyradil sa z kontextu, vystúpil z radu. Šťastnosť tohto izolovania bude jasnejšia tým, čo prídu za nami. Bolo by zužovaním spektra a ochudobňovaním reality povyšovať jeho volené vyradenie za jediný možný prístup. Sú aj iné prístupy: pre iných. Izolovanosť a azda aj trochu utiahnutosť pomáha jeho veršom, uzrú vždy svetlo sveta dozreté a dospelé. Exil ich nemeria a nezmeria, k tomu chýba vibrujúce a citlivé čitateľské zázemie. To však nezmenšuje ani verše, ani básnika. Práve jeho nie, vydať svedectvo o čase a o súčasníkoch a vydať ho novotársky a novo a osobnostne, vo veršoch plných a nádherných (len sa treba započúvať!).

JUŽNÉ SLOVENSKO

Po daždi v klasoch
lúče a lúče,
ohnivé zlato:
zem studená a prísna.

a ešte čosi, čo nemôžem neodcitovať:

Od rezedy sú ťažšie tvoje vlasy,
podobné iba horiacemu vínu.
Na tvojich ústach bozky moje horknú
sladkosťou marhule a rozmarínu.

a s vedomím, že je to len pre exkluzívny krúžok a že široký

a kultivovaný kruh čitateľov je za oponou a teda mimo básnikovho bezprostredného dosahu, k tomu treba nielen veľkosť umeleckú, ale i ľudskú. Že jeho básne prežijú vyhnanstvo aj vyhnancov, že dovolia a pomôžu preniknúť budúcim do komplexu, v ktorom sa ocitol slovenský človek v polovici dvadsiateho storočia, že budú lúčom, ožiarujúcim chaos a tmu, to nie je otázkou dohadov, ale uzáverom, ktorý je evidentný každému, kto pozná slovenský literárny dnešok. Kým krása a pravda budú mať miesto v slovenčine, Strmeňove verše nezomrú. Budú jej bytostnou súčiastkou. Budú nielen svedectvom o živote, ale i životom samotným. Tvorcu *Maríny* pociťujeme a preciťujeme rovnako živo ako súčasníka, tvorcu *Žofie* a *Popolca*. Umiera len to, čo živorilo na periférii života a umenia, čo splácalo dlhy časovým kultom a kultíkom, čo sa nikdy nedotklo opravdivého životného víchru. Hľa, ako zneje zlomok boľavej a zjazvenej histórie Slovenska:

CHRÁMY

A chrámy stoja. Majú tvrdé hrany.
I naši stoja s kosami a cepmi.
Dva svety stoja proti sebe:
ten prvý Krista chráni,
ten druhý večne bubnuje a stavia k strojom človeka.

Prvý je od večnosti a hľadí do večnosti.
Druhý má v mysli desaťročné plány,
smrť slobodných a priškrtené davy
na udržanie slávy.

Ide sa ďalej. Zabíjajú kňazov.
Každý z nich bojí sa, každý z nich vraždí.

A chrámy stoja.

Tieto verše budúci čitateľ nebude čítať a analyzovať len pre techniku Strmeňovej poetiky, ale aj pre ňu, hlavne však pre špecifický a špeciálny dych a dotyk, pre pochopenie rozjatrenosti slovenského človeka. V jeho básňach

je celosť a komplexnosť dneška, zauzlenosť problémov dneška na oboch stranách opony. V próze sa k tomuto celostnému pohľadu približuje M. Šprinc vo svojej knihe *K slobodným pobrežiam.* Pri vyhodnocovaní slovenskej literatúry päťdesiatich rokov exil sa nemusí červenať od hanby, vydal svedectvo, nie široké, ale intenzívne a vierohodné, umelecky náročné a pravdivé. A domov? Jeden z najnáročnejších kritikov (najnáročnejší?), Alexander Matúška sa zamýšľa len nad dielami dvoch, či troch domácich spisovateľov (publikujúcich) a to je a môže byť znak, že tí majú nádej prežiť a pretrvať. Píše o Jašíkovi: "Môžeme od neho čakať, ale radšej nečakajme, lebo sa sklameme, že bude ako básnik zbásňovať poučky marxizmu, že bude ako prozaik beletrizovať — scvrknuto a schematicky — jeho základné pravdy. Keď je výslovný a menovitý, robí konečne — zriedka — i to, nie je vtedy na neho najlepší pohľad." O druhom, ktorý má šance, o Ladislavovi Ťažkom:

"Niet tu však (ide o román s vojnovou témou) ani socialistickorealistickej heroizácie vojny, pochopiteľnej aspoň v počiatočnej literatúre o nej u víťazov." Všimnime si, ako pri oboch vyzdvihuje prevahu ľudského nad politickým, kde vidí pozitívum, pravdu a krásu. Tvoriť dobré umenie, k tomu nestačí znalosť remesla, musí tu byť ešte aj cit, erudícia, skromnosť a sloboda. Aj Jašík, aj Ťažký sa ozvali a povedali svoje až v čase, keď doktrinárstvo urobilo prvé kroky s piedestálu neomylnosti a vševednosti. Keby mal básnik všetky atribúty k tvorbe dobrej poézie a nebol by však voľný od vonkajšej, alebo vnútornej cenzúry, nemohol by a nemôže tvoriť hodnoty. Prípad na štúdium a na zamyslenie je Mihálik, remeselne často veľmi dobrý básnik. Verš je síce výsledok dobrej znalosti remesla, ale je i čosi nadto, a to č o s i nadto v publikovanom Mihálikovi nie je. Sú len záchvevy a náznaky, najmä v *Anjeloch* a v *Plebejskej košeli.* Neskoršie je už len krč a zmietanie a prázdnota. Apológia a propagácia filozofie, ktorá stála a stojí v kontraste s intelektom a s logikou, je smrť poézie a umenia vôbec. Umelec nemôže stáť jenseitz von Gut und Böse, musí voliť mlčanie, keď oficiálna a oficiózne opečatená filozofia je nedotknuteľná, keď je rozum na indexe a svedomie zatemňované. Cesty nie sú ľahké, keď

doba je chorá. Zatvárať oči pred jej chorobou nie je ani hrdinské, ani múdre a predstierať, alebo presviedčať sa, že choroba je vlastne prekypujúcim zdravím, to je sebaklam a guilotína umenia. Lož rozkladá morálny a etický profil jednotlivca, umenie však neznáša lož vôbec, zomiera pred narodením, rodí sa len pseudoumenie a gýč. Slovenské umenie v polovici 20. storočia sa zmietalo v kríze ako doba samotná. Neviedlo, neosvetľovalo polnoc a tmu. Urban podľahol bezradnosti a stal sa tragickou postavou tragických čias, Kostra poprel a zaprel Slovensko *Tŕpiek na medzi,* Hečko *Červeného vína* zbeletrizoval dejiny strany v socialistickorealistickej *Drevenej dedine,* Mihálik *Anjelov* stal sa Mihálikom *Vzbúreného Jóba.* Traktovať by sa dalo od A až po Z, od Andrašovana až po Žáryho. V šedivosti a tme sú však lúče a škvrny svetla: mlčanie urobilo Beniaka väčším, Žarnova vyhľadávanejším a čítanejším (živo si spomínam na jeden jarný večer za zatvorenými, či zamknutými dverami na Mudrochovej. Mali sme večierok jeho poézie: študenti z vysokej školy muzických umení, cez deň nasycovaní a presycovaní Stanislavského metódou, recitovali pritlmene a predsa vehementne a zanieteno. Bolo to v 1952.), Silana znovu a znovu premeditovávaným a Hronského, zatracovaného a prehodnocovaného živým, znepokojujúcim a nezabudnuteľným. Čo bolo v rokoch 50. pod povrchom, v podzemí, to je dnes, v rokoch 60. otázka a problematika dňa, ako ukazuje Matúška v článku: J. C. Hronský — profil na skúšku v »Kultúrnom živote«. Lenže otvoriť brány dokorán a vpustiť celú záplavu svetla a povedať celú pravdu nie je ešte možné: Silan je ešte stále meno, ktoré literárni zhodnocovatelia a prehodnocovatelia nespomínajú, Strmeň je len nejaký zradný emigrant, ktorý preložil čosi z Danteho; Hanus patrí v dobrej socialistickorealistickej spoločnosti medzi mená, ktoré sa nepatrí vyslovovať a Katolícku modernu reprezentuje len Dilong, aj to azda len preto, že si obliekol rúcho surealizmu.

Tu sa natíska špekulatívna otázka: Kam odtiaľto, z tejto križovatky, kde sa už týčia smerovky, ukazujúce k nezmapovanému a zakázanému? Vieme, že duch veje kam chce a že neskoršie, po odlive "zhabaných vín" slovenský literárny a kultúrny horizont bude zmapovaný. Dokiaľ

však ešte čas bude plieniť v ružiach? Dohady nás nemôžu zamestnávať, osudy sú zaujímavé a komplexné a ich lúštenie dáva dobrú odmenu: mozaika drámy sa kompletizuje a my vidíme lepšie i bolestnejšie obnažené duše na klzkej ploche života. Padajú a vstávajú a tých, čo vstávajú a hľadajú, je stále viacej. A to je povzbudivé! Lenže iba povzbudivé! Od povzbudzujúceho k spravodlivému a slobodnému je treba urobiť ešte veľa krokov. To ľudské a bytostné, opľuvané a pošliapané treba zdvihnúť z prachu. A to už presahuje literárne, tu sme už v iných sférach, v sférach, ktoré pôsobia na literatúru, ona však spätne na ne len málo, alebo nič. Tu sme pri bode, prečo človek volí nedomov a nie domov, prečo básnik aj v najintímnejších básňach má tóny nostalgie za miestom, ktoré sa volá vlasť. Pre nikoho nie je ľahko stratiť domov, stratiť známe veci, ktorých farby a vône a tvary sú nám dôverné a blízke, nemať na dosah ruky parky a polia a uličky, kde sme prediskutovali našu mladosť, ktoré nám boli školou myslenia a cítenia a pozerania. Pre umelca je táto strata ešte čosi viacej, nielen clivotou a bolesťou, ale stálou, trvanlivou a neuhasiteľnou nostalgiou, ktorá prúdi mozgom a citom, meditáciou i veršom. Len trochu ticha a koncentrácie a po každom znovuprečítaní je tu hlbšie pochopenie tejto straty. V tretej modlitbe z *Putovných piesní:*

Chceš, aby som ťa oslavoval? Čím?
Veď žiadaš všetko. Pýtaš môjho ducha.
Z komínov tuná všade stúpa dym,
v uholnom prachu každá ruža stúcha.
Mám pýtať ja? Och, žobrať dávno viem.
Chytám sa tvojho najlepšieho vrecka
a chcem vždy jedno: úľavu a vlasť.
Taký je život žobráckeho decka.

* * *

Len pýtaj, aj keď nikomu
v ústrety nejdem s úsmevom a krikom.

»Úľavu a vlasť«... Strmeň je prvý, ktorý spája tieto dva pojmy. Sú to verše, preťažené významom, a preto je

lepšie len zatvoriť oči a nechať ich doznieť v duši. To nie je sentimentalita, ale život a sila, vrúcnosť a úprimnosť bez hraníc. I pokora i miera.

V túžbe po vlasti je čosi prapôvodné v človekovi, čosi staré, až jaskynné, lebo vlasť, domov, to je psychická a materiálna opora jednotlivca, miesto, kde patrí, kde sa môže vracať. Zo skutočnosti našej krehkosti a pominuteľnosti niet východiska, sú len veľkosti a istoty mimo nás, nezávislé od nás, dlhodobé, nepominuteľné, večné. Vlasť patrí kdesi sem k týmto hodnotám. Táto perspektíva stabilnosti a nepominuteľnosti drží nás nad hladinou, je akýmsi rovnováhu tvoriacim elementom v našej rozkolísanej psyché. Aj vlasť, ktorá je ďaleká, je tým stabilizátorom. Azda ešte očividnejším, čím je vzdialenejšia. Je čímsi, kde sa môžeme vracať i keď len v snoch. Je v nás, je naším šťastím i prekliatím — nielen nás, utečencov, ale ľudí, človečenstva — že žijeme viacej v predstavách, v snoch a v túžbach ako v realite, v každodennosti. Básnik by nebol básnikom, keby túto črtu n e p o z n a l, neanalyzoval ju, negravitoval k nej, prudšie a vrúcnejšie ako my, jeho čitatelia. Na opravdivých básnikoch si môžeme overovať my "realistickí" ľudia, či naše komplexné gravitácie a snenia a tušenia sú len začarovaným kruhom, alebo pohybom a smerovaním, prehlbovaním a rastom. Či sa dotýkame pravdy, alebo len jej mariva, či žijeme, alebo len vegetujeme, či strojček nášho mozgu reaguje a tiká, alebo hrdzavie, či je ešte láska v nás, alebo sme už skornateli v koncentrácii na seba?! Dobrý básnik isteže toho povie ešte oveľa viacej. Tématicky nemá hraníc, aspoň teoreticky nie, avšak hranice predsa sú tu, dáva mu ich vlastný gravitačný a morálny profil.

Gravitačný:

PIESEŇ O JESENI

Urbár sa mihá ostrím kôs.
Otava dýcha ako zo sna.
Vendelín ženie stádo kôz
pri viniciach, kde Urban ide s muštom.

Oblaky, oblaky, labute biele
na azúre pustom.
Zima je, trnky. Štípe mráz
na pahorku, kde gúľajú sa zelené
červené
žlté
plody tichej jesene.

Zvon kýve hlavou nie, a srdcom chváli Pána.
A dvíha pušku poľovník:
skrvavuje sa biele brucho holubov.

Oblaky, oblaky a veľké rany rána.

A morálny:

Život je krátky.
Ale kým tu sme na slnečnom svete,
dni sú jak sviatky
a bohatstvom je všetko, aj ten žiaľ,
aj úsmev, tajne zakrývaný vejárom,
aj slza matky.
A hodno žiť a Boha chváliť hlasite:
žiješ, aby si miloval.

Aj keď ja nebudem, vždy budú ruže v kvete.
oblaky v blankyte.
Vždy bude tvrdá skutočnosť
menej než sladký sen.
Lenže i potom nech len žiari láska,
mladíci budúcnosti.
Aj keď ja nebudem,
aj keď vy nebudete.

Niet veršov napísaných a publikovaných doma v tom čase, ktoré by mali niečo podobné, ktoré by sa tomu aspoň približovali, ktoré by mali cit i mlčanie, skromnosť i pravdu. Vtedy sa slúžilo figurám i figúrkam, primitivizmus bujnel a zaplavil všetko, cit i intelekt, mravné a etické; slúžilo sa silám, o ktorých domáci kritik Matúška povedal neskoršie: V týchto silách — temných — mnohí z nás po dlhé roky a ešte donedávna videli svoje svetlo.

A Strmeň? Niekedy v 1950, alebo ešte včaššie videl veci takto:

A kto má dušu, nech ju neukáže,
nešťastný zbytok reakcie.
Nik nesmie viac byť osobnosťou,
slúž.
Kto neslúži, je boží, lebo hnije.
Kto slúži, klame.

Na brehu našej civilizácie
v slnečných lúčoch oslepuje mušľa.
Bez preverenia žiari.

Alebo ešte presnejšie, zaangažovanejšie, politickejšie:

A čo ty, duša skromná, čo ty si počneš tuná?
Na čo sa scvrkla tvoja dlhá škála?
Štát, nový boh, je blesk. Hrá iba jedna struna.
Buď sbohom, pestrá kytica tichého liberála.

Strmeň sa ukázal, že aj politikum môže byť v básni, v dobrej básni, v básni par exelence, ba nielen môže, ale musí, keď politické nie je politikárske, keď politické nie je viac vec obecná, ale mocenská, deformujúca, dehumanizujúca. Tu básnik nemohol mlčať a nemlčal. Keď sa doma klamalo a podvádzalo a slová sa skrúcali a prekrúcali, mrzačili a zbavovali vieryhodnosti, vtedy Strmeň povedal svoje. Už pre toto, a nielen pre toto, jeho poézia pretrvá. Vydal horúce a boľavé a pobúrené svedectvo o dobe a ľuďoch v nej! Na malej ploche vidíme dve Slovenská, Slovensko dneška a včerajška, Slovensko lanských snehov. To lanské je známe a poznané, nezabudnuté a nezabudnuteľné, pevné, neotrasené a neotrasiteľné ani v relativistickom dnešku. Básnik má kút, kde sa dá spočinúť, kde sa dá snívať a dýchať, kde pozná a hrá sa s paletou prírody. Pieseň o jeseni je nádherný relief domova, slovenského juhu, krásny a zároveň clivý a neopakovateľný. Má to čosi spoločné s farebnosťou Fullových plátien, je v tom nielen to, čo vidíme a najmä čo vidíme na prvý pohľad. Má to zázemie a podklad a vnútorné dimenzie. Tento obraz Slovenska, elegantný a pravdivý, má v sebe aj čosi nostalgické: bol,

už nie je! Ale svedectvo ostalo: rýdze, moderné, dôstojné a náročné. A pretože pozná a žije a znovu prežíva Slovensko svojho detstva, to mu pomáha chápať Slovensko dneška, s ním spolutrpieť, s ním dúfať i čakať.

A ako sa dotýka Slovenska Mihálik, básnik, ktorý tam žije a ktorý sa stal voluntaristickým vyznávačom časovej politickej vlny?

Slovensko drahé! Tvoje líce ružovie,
veď piesne brigád ako more dunia v práci,
krv českých rúk aj tvojou krvou je,
aj tvojim vrahom rozbil gamby surové
februárový úder víťaziaci.

To je to isté Slovensko, v tom istom čase, perspektíva je však úplne iná, zážitok a precítenie nahrádza koncepcia, koncepcia importovaná, vopred pripravená a nalinkovaná. Talent habká, aj dobrý talent habká, keď krivda za stôl sadla, pravda u dvier žobre. Dva obrazy, dva svety.

Ľudské a bytostné kvality filozofií nie je vždy najpoučenejšie a najúčinnejšie študovať z abstraktných štúdií. Intímne poznanie veci najkrehkejšej — poézie — obnaží veľa, často až priveľa. Na rozkaz sa nedá milovať, byť šťastným a rozochveným, na rozkaz sa nedá snívať, na rozkaz sa dá len pochodovať. Pochodom choď, ľavá, ľavá! Strmeň a Mihálik: sen a pochod, láska a pochod, smútok a pochod, život a pochod. Kde je viacej pokory a múdrosti: u básnika, ktorý vyznáva "čo si hoden ako človek, si aj ako básnik", alebo u toho, ktorý prorokuje "Už vidím žiariť v hĺbke svojich snov, v slnečnej diaľke komunizmu zbratanie národov"?

My sa zamýšľame a zhodnocujeme, analyzujeme a porovnávame. A trpíme, trpíme otázkami, na ktoré azda ani niet odpovede: Kde by bola slovenská poézia, hudba a maliarstvo, kde by bol slovenský život, keby nás čas nebol rozškatuľkoval a roztriedil, rozdelil a rozpoltil, keby nebol požadoval extrémne stanoviská! Kde by bol Kostra a Novomeský, Válek a Mihálik, Hložník a Sokol. Sú len domnienky a deti našich detí nás budú poznávať a posudzo-

vať i odsudzovať nie podľa domnienok, ale podľa toho, koľko pravdy a hĺbky a krásy sme vydolovali z hlušiny dní. Strmeň to vidí takto:

Schudobneli sme v umelom
šedivom svete.
Pod komínami techniky
kto ešte vie, čo bolo sväté,
čo patrí čiernym anjelom?

alebo ešte prudšie, až existencialisticky:

Načo som žil, ak padnem ako vrak?

Ak ty ma necháš, kto ma ešte prijme?
Pohlaď ma ako neposlušnú kozu,
rukami dvoma pritiahni ma silne,
na holý chrbát vypáľ mi svoj znak
a v svojej krvi umy moju hrôzu.

A odpoveď, filozofia, vyznanie? Strmeň neretušuje komplexnosť, užíva širokú paletu farieb, život je rozmerný a mnohosmerný, boľavý i krásny, ponad všetko a napriek všetkému krásny:

Aj vo večnosti chodiť bosí
lúkami lúčov a rosy!
Aj vo večnosti jestvovať
jak zrno v klase!

alebo inde:

Poéziou sa cvičím
v umení dobrej smrti:
otvorenými očami
záverečne zhŕňam
tvary a farby.

To nie sú treťotriedne rozriedené poučky, osvetárska poézia, ktorej podtatranský básnik dlho platil dane. Strmeň nie je veršikár, ale básnik, básnik erudície a sily a krásy. Pár riadkov o ňom ho nevyčerpáva, je to len zaklopanie na dvere, možno habkavé prekračovanie, nie prekročenie prahu. Jeho poézia sa nezačína *Striebornou legendou* a nekončí knižkou *Čakajú nivy jar,* na ktoré som sa obmedzil v tejto glose. Je tu od neho preklad *Sv. Písma,* preklad

Danteho *Pekla,* Danteho *Nového života,* Browningovej *Sonetov* a mnohých iných básnikov z mnohých rečí. Bibliografia Strmeňových prác by bola viacej ako osožná. Jeho preklady poézie žiadajú nielen zhodnotenie, ale i vydanie.

Nepokúšal som sa hľadať Strmeňových príbuzných a učiteľov. Pri básnikovi tak širokom a erudovanom, akým je Strmeň, by to bolo nemožné. Každý veľký talent má veľa lások, veľa predchodcov a učiteľov, ale veľkým ho nerobí ich poznanie a pochopenie, ich zažitie a absorbovanie, ale ich prekonávanie a prekonanie. Musí mať vlastný hlas a svojský uhol. A Strmeň našiel svojský uhol a má vlastný hlas!

Moja glosa o Strmeňovi má len jednu ambíciu: upozorniť a trochu aj ukázať, že je medzi nami ktosi, koho by sme mali poznať a čítať, čítať pozorne a analyticky, kto by mal byť súčasťou nášho citového a intelektuálneho obzoru. Bez jeho poznania náš osobný profil je chudobnejší a užší a nechápavejší.

NÁVRAT

Toľko v krepkom lístí parku
skáčeš, toľko v tvrdších prstoch
bujnejúcej ostrice,
že si, vietor aprílový,

v prebudenom oku mojom
svižko kyslý od mladosti,
podpitý a rozihratý,
od nezbedy sperlený.

Čí si, vietor? Už ho niet.
Bol a niet ho. Tu je zas.
Keďže srdce pravdu má,
jak tá duša prezimoval
v tichu medzi rokľami.

Karol Strmeň

SPOMEŇ SI

(K päťdesiatke Msgra. Štefana Náhalku)

Poznáme z domu snežienky, tie jasné slová jarné,
ktorými zem nás poúča, že nikdy nezostarne,
že koluje v nej mladá krv, že panenská i plodná
je naša matka nesmrteľná, naša roľa rodná...

Spomeň si na ňu, drahý brat náš, lebo prišla chvíľa,
keď treba pridať života tej, čo nás porodila.

Dnes štrngnime si s budúcnosťou, pime z minulosti,
však vieš to dobre:
Odvtedy, čo sme preskočili svet a jeho vnady,
kto osmelí sa tvrdiť, že sme triedou bez výsady?!
Čas v rukách nesieme sťa fakľu, sťa kvet plný peľu
horúcim srdcom vyzváňajúc ľudstvu na nedeľu
tajomstva slávnostného.

Dni, ktoré nami pohŕdali, sú preč a práchnivejú,
chceli nás odviať, a nadpriadli našu epopeju,
nuž sursum corda — hore srdcia plné skúseností
a štrngnime si s minulosťou, pime z budúcnosti,
veď to, čo z rúk nám vyrazili nástrahy a klamy,
nebolo svetlo! ani život! tie ostali s nami!
však vieš to dobre,
že plot nám často zastrel pohľad do kvitnúcich polí,
že rozlet časom znásobí to, čo sme dosiaľ boli,
lebo je zákon pružnosti a mladostného vzdoru
nevzdať sa krídel, nevtesnať sa do chvíľ, do priestoru.

Spomeň si, brat, a minulosti prejav sympatiu,
keď to by vedel,
komu je lepšie: mŕtvym a či tým, čo ešte žijú.
Spomeň si tmu, keď smrť aj život boli zdrojmi slávy,
keď v našej reči slovesá sa stupňovali v riavy,
keď rodná vrava zdala sa byť biedna na prívlastky,
lebo náš sen a ideál nás vytiahli len sčiastky.

A kto by neznal,
že raz aj tvoj hlas rozľahol sa po zvlnenom mori
s prízvukom viery, takej viery, čo pevniny tvorí

alebo čo dá vodám povel rozpoltiť sa v dvoje
a pomedzi ich steny volá: Napred, Božie voje!

Išiel si s nimi,
však si len spomeň! Aj zástavu striedavo si niesol
a striedavo bil na tambor, by zápal nepoklesol,
a tvoje zmysly pravidelné ako bunky v úli
nazhromaždili peľ a nektár, hoci svetom duli
sychravé prúdy...

Vtedy už bolo treba ohňa na pálenie nudy,
vtedy už bolo treba šliapnuť na pohodlie domu,
a nastaviť štít proti hanám a česť proti hromu,
len srdce zakryť nedalo sa: obnažené stálo
a ktovie, či sa lialo z chmár, či z neho krvácalo...

Však ty vieš dobre,
že nebol to sen, nie je to sen, ale realita,
a múdrosť radí nevyzvedať, či za horou svitá,
ale či svitá v kockách myslí, v stále tvrdších kockách,
a či sa bránia proti spánku stráže na ponôckach...

V objatí tejto reality neoblomne zdravý
roziskruj nádej! Treba ju sťa lampu do kúrňavy
a spomeň, že boj stal sa láskou neodolateľnou
jak v jari upovedomenia, že tu čosi klíči,
a došiel si až po ten stožiar, ktorý rozhraničí
tvoj život vpoly...

Hej, rozlet časom zveľadí to, čím sme dosiaľ boli:
pri duši duša, mak pri máčku, cez prieky a šťastie.
Nuž vďaka Bohu za hrsť priazne, ktorá na stoh rastie!

Gorazd Zvonický

GOLIÁTOVA PÝCHA

Veľký je, hrdý, prsami
Že toľko vzduchu rozrazí...
Keby tak — v hlave vrtá mi —
Tušil, koľko ho pokazí.
(1964) *—jed—*

NOVÁ ÉRA KATOLÍCKEJ CIRKVI

T. J. Zúbek, O.F.M.

Dňa 8. decembra 1965, na sviatok Nepoškvrneného Počatia Panny Márie, skončil sa slávnostne Druhý všeobecný vatikánsky snem. Bol to doteraz najväčší a azda i najvýznamnejší koncil v dejinách Cirkvi. Snemovanie biskupov, ktoré zvolal pápež Ján XXIII., začalo sa 11. októbra 1962 a pokračovalo v jesenných mesiacoch za štyri roky. Malo desať verejných zasadnutí (sessií) a 168 všeobecných zhromaždení koncilných Otcov. Na sneme zúčastňovalo sa pravidelne okolo 2,200 biskupov a generálnych predstavených reholí ako koncilní Otcovia s hlasovacím právom. Na pomoc koncilným Otcom boli odborníci-teológovia (periti) počtom 460. Na koncil boli pozvaní i nekatolícki pozorovatelia, dovedna 104, ako i 42 katolíckych laických poslucháčov. Na snemových zhromaždeniach bolo navrhnutých na pretriasanie 148 osobitných návrhov. Koncilní Otcovia vyjadrili sa z rečníckej tribúny k predostretým návrhom 2,212 ráz a podali 4,361 písomných pripomienok. Výsledkom snemových rokovaní je 16 úradných dokumentov, ktoré koncilní Otcovia odhlasovali na verejných zasadnutiach a Svätý Otec ich s konečnou platnosťou schválil a promulgoval.

O koncil bol veľký záujem po celom svete. Prišli novinári z celého sveta a denne dostávali zprávy o dôležitých bodoch rokovaní. Verejné zasadnutia koncilu boli vysielané rádiom a televíziou. Modernými komunikačnými prostriedkami dostalo sa Vatikánskemu koncilu takej publicity, ako žiadnemu koncilu predtým.

Je jasné už dnes, že Vatikánsky koncil bude mať nesmierny význam v ďalšom živote katolíckej Cirkvi.

V ktorých oblastiach cirkevného života možno očakávať najzrejmejšie účinky koncilu?

Je to na prvom mieste liturgia — verejná bohoslužba Cirkvi. O obnove liturgie rokovalo sa v prvej a druhej časti snemu. Konštitúcia o liturgii bola v konečnej forme odhlasovaná a promulgovaná v druhej časti koncilu dňa 29. septembra 1963 spolu s dekrétom o komunikačných prostriedkoch. Podľa rozhodnutia koncilu bohoslužby majú byť spoločným úkonom veriacich. Aby sa zaistila živšia účasť veriacich pri bohoslužbách, najmä pri sv. omši, reč ľudu dostáva významné miesto v liturgii. Sviatosti i značná časť sv. omše vysluhujú sa v ľudovej reči. Celá liturgia stáva sa živ-

šou, menlivejšou. Veľký dôraz kladie sa na biblické texty liturgie a na homíliu, čiže výklad textov Sv. Písma. Verejné bohoslužby už nediriguje výlučne Svätá Stolica (Kongregácia obradov). Aj biskupi jednotlivých krajín, organizovaní v celonárodné biskupské sbory, majú slovo v riadení verejných bohoslužieb vo svojich diecézach a krajinách. Liturgická obnova v katolíckej Cirkvi sa už začala vo všetkých biskupstvách a blahodarne pôsobí na prehĺbenie náboženského života katolíkov.

Druhou oblasťou, kde sa jasne prejavuje vplyv Vatikánskeho koncilu, je vzťah katolíkov k iným vierovyznaniam. Nový duch, duch zmierlivosti a porozumenia vo vzťahu k iným náboženstvám začal prenikať Cirkvou od čias pápeža Jána XXIII. Tento ekumenický duch sa zračí v koncilových uzneseniach, a to v dekréte o ekumenizme (21. novembra 1964), vo vyhlásení o nekresťanských náboženstvách (28. októbra 1965) a vo vyhlásení o náboženskej slobode (7. decembra 1965). Dekrét o ekumenizme skúma možnosti zjednotenia katolíkov s pravoslávnymi a protestantmi. Vyzdvihuje tie body, ktoré majú katolíci spoločné s inými kresťanmi, odporúča spoločné modlitby katolíkov s inými kresťanskými vierovyznaniami a spoluprácu na poli sociálnom a kultúrnom. Vyhlásenie o nekresťanských náboženstvách pozitívne hodnotí prvky pravdy a zdravej mravnosti v budhizme, hinduizme, islame a judaizme. Prísne zatracuje antisemitizmus akejkoľvek podoby a odporúča spoluprácu katolíkov s nekresťanskými náboženstvami v tých bodoch, ktoré sú všetkým spoločné. Dekrét o náboženskej slobode sa vyslovuje za slobodu svedomia vo veciach náboženstva; zdôrazňuje povinnosť jednotlivca hľadať pravdu a nájdenú pravdu prijať.

Iné pole, kde v dôsledku Vatikánskeho snemu príde k zmenám, je organizácia katolíckej Cirkvi. Biskupi budú hrať v Cirkvi ešte dôležitejšiu úlohu než dosiaľ. Zodpovednosť biskupov nevzťahuje sa iba na ich vlastnú diecézu, lež na celú Cirkev. Biskupi sú nástupcami apoštolov. Apoštoli boli stĺpami Cirkvi a pod vedením Petra riadili celú Cirkev Kristovu. Podobne i biskupi pod vedením pápeža budú riadiť celú Cirkev. To je náuka o kolegialite biskupov, prijatá na koncile a promulgovaná pápežom v dogmatickej konštitúcii o Cirkvi (21. novembra 1964) a tiež v dekréte o pastoračných povinnostiach biskupov (28. októbra 1965). Biskupi jednotlivých krajín majú spolupracovať v celonárodných biskupských konferenciách (sboroch) pre spoločné dobro celej krajiny. Zástupcovia týchto biskupských sborov budú spolu s kardi-

nálmi-prefektami kongregácií a zástupcami generálnych predstavených reholí tvoriť pápežský poradný sbor — biskupskú synodu. Táto synoda bude sa periodicky schádzať na pápežovo pozvanie a pod predsedníctvom pápeža bude rokovať a rozhodovať o dôležitých otázkach týkajúcich sa celej Cirkvi. Rímska kúria bude zreformovaná a jej právomoc podľa všetkých náznakov umenšená. Biskupi budú mať väčšiu samostatnosť vo svojich diecézach. Podobne biskupi v misijných územiach budú mať viacej neodvislosti; Kongregácia šírenia viery má sa stať dynamickým orgánom v misijnej činnosti Cirkvi svojimi direktívmi a koordinovaním misijnej práce v zmysle koncilového dekrétu o misiách (7. decembra 1965). Vyhlásenie o kňazskej práci (7. decembra 1965) a dekrét o rehoľnom živote (28. októbra 1965) zaoberajú sa životom diecezálneho kňazstva a rehoľníkov a vyzývajú obidve skupiny, aby zharmonizovali duchovný život s apoštolskou činnosťou a spolupracovali na budovaní kráľovstva Božieho v terajšom svete. V zmysle dekrétu o výchove kňazstva (28. októbra 1965) i výchova klerikov v seminároch má sa niesť v tomto duchu. Podľa konštitúcie o Cirkvi biskupi jednotlivých diecéz majú možnosť zaviesť vo svojich biskupstvách samostatný rád diakonov; diakoni majú pomáhať kňazom pri vysluhovaní sviatosti krstu, hlásaní slova Božieho, vyučovaní a pri administratívnych prácach. Diakonmi sa môžu stať i zrelí ženatí muži.

Očakáva sa, že i katolícki laici budú mať v Cirkvi väčší vplyv než doposiaľ. Konštitúcia o Cirkvi pojednáva o Cirkvi ako o ľude Božom, t. j. o spoločenstve veriacich, pokrstených v Kristovi a vyznávajúcich Krista, ako o tajomnom tele Kristovom. Všetci veriaci sú zodpovední za osudy tohto tajomného organizmu, keďže sú jeho údami. Dekrét o laickom apoštoláte (18. novembra 1965) vyzýva všetkých katolíkov, aby sa intenzívnejšie zaujali o život Cirkvi a zapojili sa do jej apoštolskej misie na farskej, národnej i medzinárodnej úrovni. Pre riadenie apoštolskej činnosti laikov má byť pri Svätej Stolici zriadený osobitný sekretariát.

Druhý vatikánsky koncil sa v mnohom ohľade líši od predchádzajúcich dvadsať koncilov katolíckej Cirkvi. Predošlé koncily sa zvyčajne zišli z príležitosti dajakého vieroučného bludu. Koncily bludy odsúdili a definovali správnu náuku. Podľa slov pápeža Jána XXIII. pri zvolaní Vatikánskeho snemu neišlo o odsúdenie špeciálnych bludov. Snem mal priniesť vnútorné obrodenie Cirkvi, ukázať Cirkev modernému svetu v jej skutočnej podobe a zaistiť jej miesto v dnešnej spoločnosti. Cirkev podľa dokumetov koncilu

chce slúžiť človekovi a ľudskej spoločnosti vo veciach spasenia duše i v zariadení tuzemského života na zdravej rozumovej a mravnej základni. Niektoré koncilové dokumenty sú adresované nielen katolíkom, lež celému svetu. Na Vatikánskom koncile Cirkev veľa ráz vyjadrila svoju osobitnú starostlivosť o chudobných celého sveta a s chudobnými sa v istom zmysle stotožňuje. Chce spolupracovať na odstránení hladu, vojny, chorôb a na zavedení lepšieho sociálneho poriadku so všetkými ľuďmi dobrej vôle, so všetkými organizáciami, vládami a vierovyznaniami, či kresťanskými alebo nekresťanskými. Na Vatikánskom sneme katolícka Cirkev dôkladne očistila svoj šat a zaskvela sa pred celým svetom v novej kráse. Omladená Cirkev vystiera svoje ramená k odlúčeným bratom i ku tým, ktorí ju dosiaľ vôbec nepoznali. Usiluje sa všetkým porozumieť, pomáhať a slúžiť. I keď je si vedomá toho, že je nositeľkou pokladu zjavenej pravdy, ktorú jej Kristus zveril, neprozelytizuje za bezprostredné obrátenie všetkých vierovyznaní na katolícku vieru. Vyslovuje želanie po zjednotení s odlúčenými bratmi — pravoslávnymi a protestantmi, a podáva ruku k spolupráci s ostatnými náboženstvami.

I keď Vatikánsky koncil nedefinoval nové články viery, keďže vo svojom zameraní chce byť v prvom rade pastorálnym snemom, predsa vo všetkých koncilových dokumentoch nachádzajú sa hlboké vieroučné a mravoučné pravdy. Sú to starodávne pravdy, ktoré sa v pokladnici Božieho zjavenia nachádzali od založenia Cirkvi, no Vatikánsky koncil dáva týmto pravdám nové formulovanie a aplikovanie. Podáva mnohé body kresťanskej náuky pod novým zorným uhlom. Výraznejšie a častejšie začiera do zdroja Božieho zjavenia — do Svätého Písma. Vatikánsky koncil možno nazvať biblickejším než predošlé koncily. Tradícia, čiže ústne podanie, je tiež autentickým zdrojom Božieho zjavenia, no tradíciu, ako hovorí konštitúcia o Božom zjavení (18. novembra 1965) treba brať ako totálnu činnosť Cirkvi Kristovej v jej živote, učení a bohoslužbe. Knihy Svätého Písma, napísané pod vedením Ducha Svätého, sú časťou tejto totálnej činnosti Cirkvi Kristovej. Sú zárukou pravdy pri vyjadrovaní zjavenej náuky.

Tento biblický aspekt je patrný najmä v konštitúcii o Cirkvi. Za dlhých polemík s protestantmi katolícki apologéti zdôrazňovali najmä vonkajší vzhľad pravej Cirkvi Kristovej. Cirkev v tomto apologetickom poňatí je spoločenstvom pokrstených, ktorí uznávajú pápeža za svoju hlavu a vyznávajú články viery, ako ich Cirkev učí. Vatikánsky koncil rozvádza bez akéhokoľvek polemic-

kého zamerania pojem Cirkvi, ako sa ona javí v Písme Svätom, vo výrokoch Krista a apoštolov. Takto ponímaná Cirkev je tajomstvom, je to ľud Boží, tajomné telo Kristovo, nevesta Kristova, kráľovstvo Božie na zemi. Je to ďaleko hlbšie a bohatšie ponímanie Cirkvi Kristovej, než poňatie čisto apologetické.

Dôležitým doktrinálnym bodom Vatikánskeho koncilu je jasné vyjadrovanie náuky o kolegialite biskupov. Biskupi ako nástupci apoštolov spolu s pápežom a v podriadenosti pápežovi, ako nástupcovi Petra, riadia celú Cirkev Kristovu. Náuka o kolegialite biskupov bude sa javiť prakticky v synode biskupov, ktorá bude občasne zasadať pod vedením pápeža a rozhodovať o otázkach týkajúcich sa celej Cirkvi. Dôležité náuky obsahuje i konštitúcia o Cirkvi v modernom svete (7. decembra 1965). Je to znovu zdôraznená náuka Cirkvi o nerozumnosti vojny ako prostriedku na vyriešenie medzinárodných sporov, o nerozlučnosti manželstva, o práve človeka na súkromné vlastníctvo, o povinnostiach jednotlivca voči spoločnosti a spoločnosti voči jednotlivcovi a iné pravdy spoločenského poriadku. Vyhlásením o náboženskej slobode sa Cirkev jednoznačne vyjadrila za slobodu svedomia v hľadaní náboženských právd v praktizovaní náboženstva.

Vatikánsky koncil pokladá sa všeobecne za najväčšiu udalosť na náboženskom poli v našom storočí. Niet pochybnosti o tom, že koncil bude mať nedozerný význam pre ďalší vývoj katolíckej Cirkvi. Vatikánskym koncilom nastáva nová éra v živote Cirkvi.

PRIESKUM

Z olivy k bralu privtelenej
po nebi siaham vysokom
a hmatám, či mám v srdci menej
bodliakov ako pred rokom.

A prekutávam skalné diery,
čo vyhlodali prívaly,
či bydlia v nich tie isté zvery,
ktoré tam vlani bývali.

Čo nechcem, nájdem vždycky navyš,
až skryl by som sa pod skyvy,
a kým mi srdce nenapravíš,
nezídem, Bože, z olivy.

Gorazd Zvonický

FUJARA

Marian Žiar

Z úbočí keď večer zaznie
jej clivý, dojímavý tón
od kolíb košiarov,
keď ovce políhali do tmy,
jej pieseň za srdce ma chytá.

Pod horou chodníkom
keď milý vyprevádza milú
a za ruku ju vedie,
kým druhou fujaru si objíma.
A sotva za dvermi sa milá stratí,
to fujarou sa pýta: Kedy sa mi vráti?

Tie spevy, ktoré zvučia z fujary
ako sen o šťastí, čo smútok
rozháňa a tíši.
Tie spevy, keď sa srdca dotknú
a s krvou zmiešajú, sú ako ľudia,
keď sa tak láskou rozprávajú.

Pod nebom hviezdnym nieto sladšej chvíle
nad spevy fujary:
i kameň pod ním mäkne, mesiac usmieva sa,
a bolesť, čo jak veliká by bola,
aj táto rozplýva sa.

Fujary mojej rodnej
dolinou spevy keď sa rozbehnú,
najkrajšie veci pamäť zachytí,
a chorál srdca cez ústa si kreslí
obrázok Detvy spanilej
a vtedy obom želám Dobrú noc

NÁČRT DEJÍN SLOVENSKÝCH GRÉCKOKATOLÍKOV

Michal Lacko, S.J.

Úvod

Meno *gréckokatolíci,* ktoré bolo zaužívané v bývalej rakúsko-uhorskej monarchii a teda aj na Slovensku na označenie katolíkov byzantského obradu, je inde, hlavne v Amerike, menej známym. Ono dosť dobre vystihovalo podstatu veci: označovalo totiž tých kresťanov, ktorí podľa viery sú katolíci, ale sledujú grécky, čiže byzantský obrad. Keďže však ono môže znamenať aj katolíkov gréckej národnosti a tým zaviniť nedorozumenia, dnes sa mu katolíci byzantského obradu, ktorí nie sú gréckej národnosti, vyhýbajú.

Medzi rozličné skupiny, ktoré sledujú byzantský obrad, treba zaradiť aj Slovákov. Hoci Slováci dnes vo veľkej väčšine pripadajú k západnému, čiže rímskemu alebo latinskému obradu, predsa menšia časť na východnom Slovensku sleduje byzantský obrad.[1]

Okolo roku 1950, prv než došlo k vážnym udalostiam, o ktorých bude reč pri konci tejto rozpravy, počet slovenských gréckokatolíkov bol okrúhle asi 500,000. Z toho na Slovensku roku 1948 bolo ich 233,000[2] a roku 1950 prirodzeným vzrastom zaiste ich bolo 250,000. Druhých 250,000 žije mimo Slovenska. Je známe, že práve z východného Slovenska išla najsilnejšia vlna vysťahovalectva. Už v 18. storočí po vyhnaní Turkov sa presídlilo hodne

---

[1]Roku 1930, keď Slovensko malo 3,329,859 obyvateľov, náboženské rozvrstvenie vyzeralo takto: Rímskokatolíci 2,284,146 (71.60%), gréckokatolíci 213,701 (4.41%), evanjelici augsb. vyznania (luteráni) 399,867 (12.00%), evanjelici reformovaní (kalvíni) 145,743 (4.38%), židia 136,615 (4.10%), československá cirkev 11,572 (0.34%), pravoslávni 9,067 (0.30%), českobratskí evanjelici 5,941 (0.17%), nemeckí evanjelici 1,496 (0.04%), ostatní 4,185 (0.12%), bez vyznania 16,900 (0.50%), náboženstvo neudané 626 (0.01%).

[2]Z roku 1948 máme poslednú štatistiku z cirkevných prameňov *Schematismus venerabilis cleri diocesis Fragopolitaniae seu Prešoviensis pro Anno Domini 1948.* Prešov 1948. Podľa tejto štatistiky bolo v celej ČSR 305,645 gréckokatolíkov. Berúc do úvahy národnostnú štatistiku z roku 1957, prídeme k uzáveru, že z tých gréckokatolíkov bolo asi 233,111 Slovákov, 64,898 Rusínov a 7,636 Maďarov. Viď o tom podrobnejšie L. Potemra, *Ruthenians in Slovakia and the Greek-Catholic Diocese of Prešov,* Slovak Studies I, Rome 1961, pp. 199-220, with an ethnographical map of Eastern Slovakia.

gréckokatolíkov zo Zemplína a Šariša do úrodnejších častí Uhorska. Tí, čo sa usadili v stoliciach Sabolč (Szabolcs) a Boršod, sa časom pomaďarčili a dnes patria do maďarského gréckokatolíckeho biskupstva Hajdudorogh a do Apoštolskej exarchie Miškovec (Miskolc). Tí však, čo sa odsťahovali ďalej na juh do stolice Bačka (dnes v Juhoslávii), zachovali si svoj jazyk, čisté zemplínske nárečie až dodnes. V Juhoslávii ich je teraz asi 30,000. Sami seba nazývajú Rusnákmi, ale ich jazyk, kroje a obyčaje jasne poukazujú, odkiaľ prišli. — Druhá skupina slovenských gréckokatolíkov sa vysťahovala v 20. storočí do Kanady. Usadili sa hlavne v provincii Ontario, ale aj ďalej na západe. V Kanade ich je dnes asi 20,000. No najväčší počet slovenských gréckokatolíkov sa vysťahoval do Spojených Štátov Amerických, počnúc rokom 1880. Tu patria spolu s inými národnosťami do biskupstiev Pittsburgh, Pa. a Passaic, N. J.[3] — Tu hneď chceme poznamenať, že na Slovensku okrem gréckokatolíkov Slovákov žijú v prešovskom biskupstve, hlavne v severnom Zemplíne, Šariši a Spiši, aj gréckokatolícki Rusíni, ači Ukrajinci. Ich počet roku 1948 bol asi 65,000. Počet gréckokatolíkov Maďarov pri hraniciach v južnom Zemplíne roku 1948 bol 7,636.

Písať dejiny slovenských gréckokatolíkov nie je vec ľahká. Doteraz sa o to nikto nepokúsil.[4] Veď až donedávna neboli vôbec známi v medzinárodných cirkevných kruhoch — hlavne u Svätej Stolice — pod svojím menom. No teraz už aj Svätá Stolica ich uznáva a registruje pod ich vlastným menom a konečne Sv. Otec Pavol VI. vymenoval roku 1964 prvého slovenského gréckokatolíckeho biskupa. Dnešná situácia sa teda vyjasňuje a zlepšuje. Dejepiscovi však, ktorý sa zaoberá minulosťou, ťažkosti ostávajú aj naďalej a najhlavnejšie z nich sú tieto: Ponajprv nieto doteraz skoro žiadnych monografických pojednaní a dnešná situácia znemožňuje prístup k prameňom. Po druhé slovenskí gréckokatolíci doteraz netvorili žiadnu organizačnú jednotku, a osoby, ktoré ich spravovali, neboli slovenské. Mám na mysli biskupstvá a biskupov mukačevských a prešovských. Ťažkosť pozostáva v tom, ako z toho rámca vybrať to, čo je slovenské. Niekedy je to celkom nemožné.

---

[3]N. Dorko, *The geographical background of the faithful of the Apostolic Exarchate of Pittsburgh,* Slovak Studies IV, Rome 1964, pp. 217-222.

[4]Nemožno nazvať dejinami niekoľko údajov v malej brošúrke: Mikuláš Fillo, *Gréckokatolícki Slováci v minulosti a prítomnosti.* Michalovce 1943.

Nakoľko slovenskí gréckokatolíci patrili do vyššie spomenutých biskupstiev, dejepisec musí sa nimi zaoberať. Tým si nijako nechceme prisvojovať to, čo je rusínske, alebo ukrajinské. Ba tu znovu prízvukujeme skutočnosť, že až do roku 1964 ani jeden z mukačevských a prešovských biskupov nebol Slovákom a tak isto ani gréckokatolícki biskupi v Juhoslávii a v Amerike nehlásili sa za Slovákov. No o tých biskupoch musíme tu hovoriť, lebo boli duchovnými pastiermi aj slovenských gréckokatolíckych veriacich. Ide teda o delenie spoločného dedičstva medzi bratmi, a tu je niekedy ťažko nájsť spravodlivú mieru a dať každému, čo mu patrí. Dobrá vôľa pisateľova nech ospravedlní prípadné nedostatky.

Staršie dejiny

Kresťanstvo byzantsko-slovanského obradu uviedli na Slovensku sv. Cyril a Metod. Ako je známe, práve vovedenie storoslovenského jazyka do bohoslužieb je najvýznamnejším dielom sv. bratov, ktoré trvá až dodnes.[5] Je pravdepodobné, že v odľahlých dolinách stredného a východného Slovenska sa byzantsko-slovanský obrad udržal ešte z dôb cyrilometodských. Takého pôvodu sú napríklad gréckokatolícke osady v župe Gemer, a máme zprávy o zaniknutých takých osadách v župe Hont. Staroslovenské *Žitie sv. Nauma,* učeníka cyrilometodského, zaznamenalo, že po vyhnaní z Veľkej Moravy niektorí cyrilometodskí žiaci sa uchýlili do Bulharska, iní do Dalmácie a iní zase do Dácie.[6] "Dacia" označuje približne územie dnešného Rumunska. V jeho severnej časti až po Karpaty v tom čase bývali Slovania, ktorých dejepisci a jazykospytci pokladajú za patriacich ku kmeňu Slovákov.[7] K týmto východným Slovákom sa teda uchýlili niektorí cyrilometodskí žiaci a tu pokračovali v diele započatom veľkými učiteľmi a apoštolmi Cyrilom a Metodom. V takom zmysle obyvatelia Továrňanskej do-

---

[5] M. Lacko, *The Cyrilomethodian origin of the Byzantine-Slavonic and the Roman-Slavonic Liturgy,* Slovak Studies III, pp. 79-87.

[6] "Taže raseašese ovy po Mynsiju (=Moesia=Bulharsko) a ovy po Dalmatiju i Dakiju..." cfr. O. A. Lavrov, *Materialy po istoriji vozniknovenija drevnejšej slavjanskoj pismennosti,* Leningrad 1930(p. 184.

[7] P. Olteanu, *Aux origines de la culture slave dans la Transylvanie du nord et le Maramures,* Romanoslavica, Vol. I (Bucuresti 1958), pp. 169-197.

liny pri Vranove[8] a tiež takzvaní Sotáci pri Užhorode prechovávajú tradíciu o cyrilometodskom pôvode svojho náboženstva.

Slovensko zaujali počiatkom 10. storočia Maďari, ktorí neskoršie pri pokrstení prijali západný obrad. Tento čím ďalej, tým viacej prevládal a vytískal byzantsko-slovanský obrad, takže, ako sme spomenuli, on sa zachoval iba v odľahlejších oblastiach. Avšak počnúc od 13.-14. storočia byzantstvo-slovanský element bol posilnený prisťahovaním Rusínov a Valachov, čiže Rumunov. Tí poslední zaoberajúc sa chovom dobytka ako pastieri, hľadajúc pre svoje stáda vždy výhodnejšie pašienky, sťahovali sa po Karpatoch smerom na západ a takto došli až na Moravu. Na strednom a západnom Slovensku zostali po nich iba miestne mená a niektoré výrazy z pastierskeho života. Na východnom Slovensku spolu s Rusínmi zachovali si byzantský obrad a tí, čo sa usadili v karpatských horách, zachovali si až dodnes aj rusínsky jazyk a národnosť. No tí, čo sa usadili nižšie, na zemplínskej rovine medzi Slovákmi, časom sa asimilovali, a to celkom prirodzeným procesom.

Cirkevno-právne všetci kresťania byzantsko-slovanského obradu v severovýchodnom Uhorsku patrili pod biskupstvo Mukačevo, ktoré bolo jediným biskupstvom v tom kraji od 15. až do 19. storočia. Biskupi sídlili v monastieri sv. Nikolaja pri Mukačeve až do polovice 18. storočia.

Nevedno, kedy a ako prenikol k týmto kresťanom cirkevný rozkol, pochádzajúci z Byzantu, ktorý ich oddelil od jednoty s Rímskou Apoštolskou Stolicou. No isté je, že aj na východnom Slovensku väčšina veriacich bola zavedená do rozkolu. Kresťania byzantského obradu, čo neuznávajú rímskeho pápeža za hlavu Cirkvi, nazývajú sa pravoslávnymi.

Užhorodská Únia

Užhorodskou Úniou nazývame cirkevno-právny čin, ktorým sa tí pravoslávni kresťania byzantsko-slovanského obradu v severovýchodnom Uhorsku vrátili do jednoty s Rímskou Apoštolskou

---

[8]Hos anno adhuc 867 ad preces Rastislai Moraviae Principis per SS. Cyrillum et Methodium chistianis sacris initiatos fuisse scribit Papebrochius, Suumque episcopum habuisse patet ex Constit. XI Novell. Iusiniani Imperatoris. Horumque posteros hodiedum se esse gloriantur vallis Tavarnensis incolae... A. Szirmay, *Notitia historica Comitatus Zempleniensis,* Budae 1804, pp. 50-51.

Stolicou a tým s katolíckou Cirkvou.[9] Stalo sa to 24. apríla 1646. V ten deň 63 kňazi zložili v Užhorode, v kaplnke zámku, patriaceho rodine Drughet, vyznanie katolíckej viery. Už predtým bolo niekoľko pokusov uskutočniť zjednotenie, ale sa nepodarili. Z nich tu spomenieme zjednocovací apoštolát premyšlovského gréckokatolíckeho biskupa Atanáza Krupeckého roku 1613-14 v hornom Zemplíne, na území patriacom vtedy grófovi Jurajovi Drughet, ktorý vtedy sídlil v Humennom. Iný pokus bolo zjednotenie biskupa Vasiľa Tarasoviča roku 1642, ktorý sa však po niekoľkých rokoch znovu vrátil na pravoslávie. Zomrel roku 1651.

Čin zjednotenia roku 1646 previedol jágerský biskup Juraj Jakušič a potvrdil ho potom ostrihomský arcibiskup Juraj Lippay. Iba neskoršie o veci bola informovaná Svätá Stolica v Ríme. Kňazi, čo prijali zjednotenie r. 1646, pochádzali zo žúp (stolíc): Uh (Ung), Zemplín, Šariš a Spiš.[10] Župy Bereg, Ugoča a Marmaroš ostali vtedy mimo Únie, lebo tamojší zemepán Juraj Rákóczy nedovolil šíriť myšlienku zjednotenia na svojom území. Iba neskoršie, keď sa roku 1660 vrátila na katolícku vieru vdova po Františkovi I. Rákóczym, grófka Žofia Bátory, ona sa snažila aj v tých župách uviesť Úniu. To sa vkutku aj podarilo, takže v polovici 18. storočia biskup Manuel Olšavský mohol oznámiť v jednej relácii do Ríma, že na území mukačevského biskupstva už niet nezjednotených pravoslávnych.

V samom akte Užhorodskej Únie tí 63 kňazi predložili cirkevnej vrchnosti aj tri požiadavky, ktoré kládli ako podmienky prijatia Únie:

1. Aby si mohli zadržať svoj byzantsko-slovanský obrad a obyčaje.

2. Aby kňazstvo malo právo voliť si biskupa a potom ho predložiť na potvrdenie Svätej Stolici do Ríma.

3. Aby duchovenstvo, čo sa zjednotí, malo tie isté občianske práva a výsady ako katolícke duchovenstvo latinského obradu.

---

[9] M. Lacko S.J., *Unio Užhorodensis* (=Orientalia Christiana Analecta Nr. 143), Roma [1]1955, [2]1966, pp. 91-113 — krátky slovenský výťah z tejto práce viď: *Užhorodská Únia*, Most V. (Cleveland 1958), pp. 109-132.

[10] Okrem archidiakonátu Seredne, ostatné územia ležia na Slovensku.

Prvú požiadavku bolo najľahšie splniť a v tom im nikto nerobil ťažkosti. Druhá požiadavka bola už omnoho ťažšia, lebo tu vchádzali práva jak Svätej Stolice v Ríme, tak aj cisára, uhorského kráľa. O krátky čas po uzavretí Únie, okolo tej požiadavky vyvinuli sa medzi spomenutými vrchnosťami spory a vec sa skončila tým, že uhorskému kráľovi bolo priznaté právo menovať aj gréckokatolíckych biskupov, ktorých potom predkladal na potvrdenie Svätej Stolici do Ríma. Tretia požiadavka tiež narážala na ťažkosti, lebo jej uskutočnenie záviselo hlavne od zemepánov a civilnej vrchnosti. Táto požiadavka bola konečne pozitívne riešená roku 1692, keď cisár Leopold vydal rozhodnutie, aby všetkým gréckokatolíckym kňazom boli priznaté tie isté práva a výsady ako duchovenstvu latinského obradu.

Po smrti Vasiľa Tarasoviča zjednotené duchovenstvo zhromaždilo sa roku 1651 v Užhorode a zvolilo za biskupa Petra Parthenia Petroviča, baziliánskeho mnícha, ktorý bol jedným z hlavných šíriteľov zjednocovacieho hnutia. Po voľbe sa malo žiadať potvrdenie z Ríma. Keďže sa však čulo, že vdova po Jurajovi Rákóczym Zuzana Lorántffy vymenovala v Mukačeve za biskupa istého Jána Juska, kňaza povoľného protestantským náukám, tak vyššie spomenuté zjednotené duchovenstvo poslalo novozvoleného Parthenia Petroviča do Sedmohradska, aby tam bol vysvätený za biskupa pravoslávnym (nezjednoteným) arcibiskupom Štefanom Simonovičom.

Až po vysviacke Parthenius Petrovič skrze ostrihomského arcibiskupa Juraja Lippaya žiadal o potvrdenie v Ríme. Tu sa jeho záležitosť pretiahla štyri roky, takže bol potvrdený až roku 1655. S najväčším oduševnením pracoval na rozšírení a upevnení Únie. Kým sa nemohol vrátiť do Mukačeva, sídlil v Užhorode, ale pomýšľal preniesť svoje sídlo do Humenného, a na to žiadal podporu od Svätej Stolice. Avšak roku 1664 grófka Žofia Bátory mu dovolila vrátiť sa do Mukačeva a tak sa jeho plány s Humenným neuskutočnili. Zomrel roku 1665.

Po ňom druhým apoštolom zjednotenia bol biskup Ján Jozef de Camillis.[11] Bol rodom Grék z ostrova Chios. Študoval v Ríme, kde od svojich spolužiakov sa naučil aj slovanský jazyk. Za bisku-

---

[11] Ním sa zaoberal Ernes Bouydosh O.M.I., *Jean-Joseph de Camillis, évêque de Mukačevo.* Jeho doktorská dizertácia ešte nie je uverejnená.

pa do Mukačeva bol vymenovaný roku 1689. Skoro po všetkých župách svojho biskupstva zvolal synody duchovenstva, naprával nedostatky a horlil za povznesenie náboženského života. K tomu mali slúžiť aj knihy, ktoré napísal po latinsky a dal preložiť kňazovi Kornickému do "ruského" jazyka a vydal tlačou jezuitskej tlačiarne v Trnave. Doteraz poznáme tieto knihy: Katechizis, dľa nauki Uhrorusskim ľudem zloženny̆j ot Prevelebnejš[aho] H[ospo]d[i]na Jo[anna] Josifa Dekamilis. Trnava 1698. — Druhá kniha je táto: Bukvar jazyka slavenska. Trnava 1699. — Sú to prvé, tlačou vydané knihy pre gréckokatolíkov podkarpatského kraja.[12]

Roku 1703 František II. Rákóczy rozvíril nové povstanie proti cisárovi. Keďže De Camillis počas toho povstania ostal verným cisárovi, upadol do nemilosti Rákóczyho, ktorý ho z Mukačeva vyhnal. Zomrel v Prešove roku 1706.

Obdobia zmätku

Už pred vymenovaním De Camillisa skoro za 25 rokov trvalo prvé obdobie zmätku.[13] Nedorozumenia vznikli z problému, kto má právo vymenovať mukačevského biskupa. Hoci, ako sme vyššie videli, duchovenstvo počas uzavretia Užhorodskej Únie vyhradilo si právo voliť mukačevského biskupa, na to sa po smrti Parthenia Petroviča málo dbalo. Miesto toho robili si nárok na menovanie: 1. Cisár vo Viedni, 2. Zemepáni mukačevského panstva Žofia Bátory, 3. Svätá Stolica v Ríme, 4. Kievsky gréckokatolícky metropolita sídliaci v poľskom kráľovstve. — A vskutku sa stalo, že všetky tie vrchnosti naraz vymenovali svojich kandidátov, ktorí sa potom hašterili medzi sebou a duchovenstvo nevedelo, koho má poslúchať. Bolo to na veľkú škodu zjednotenia, a keby sa konečne

---

12 Z "Katechizisu" uverejnil niekoľko úryvkov Evmenij Sabov, *Christomatija cerkovno-slavjanskich i uhro-russkich literaturnych pamjatnikov,* Ungvar 1893, pp. 13-14. — Celý "Bukvar", z ktorého sú známe zachované iba 2 exempláre, bol vydaný fototypicky v knihe: Michal Molnár, *Slováci a Ukrajinci.* Príspevky k slovensko-ukrajinským literárnym vzťahom. Bratislava 1965, str. 119-158.

13 Alexander Baran, *Metropolia Kioviensis et eparchia Mukačoviensis,* Roma 1960, pars III, pp. 65-87. Autor sa týmto obdobím podrobne zaoberal, v rímskych archívoch našiel nové pramene, ktorými osvetlil osobnosti biskupov Theofana Maurocordata a Rafaela Havriloviča (viď Orientalia Christiana Periodica, o prvom 1961, str. 114-130; o druhom 1965, str. 119-134). Ako mi oznámil, teraz pracuje na súhrnných dejinách toho obdobia.

neboli dohodli na vyššie spomenutom Grékovi Jánovi Jozefovi De Camillis, bolo nebezpečenstvo, že sa Únia rozpadne.

Druhé obdobie zmätku nastalo po smrti J. J. De Camillisa. Vtedy cisár vo Viedni menoval za biskupa Jozefa Hodermarského, ktorého však Svätá Stolica nechcela potvrdiť, lebo počas povstania Rákóczyho aktívne sa zúčastnil na vojne, a preto bol "irregulárnym". Zo svojej strany Svätá Stolica vymenovala Polykarpa Filipoviča, ktorého však zas cisár nechcel uznať, lebo pochádzal z Poľska, a tak mukačevské biskupstvo ostalo neobsadené za 10 rokov, čo znovu zavinilo veľké duchovné škody.[14]

Keď sa konečne cisár a Svätá Stolica zhodli na osobe Juraja Gennadia Bizanczyho roku 1716, tu znovu vznikli nové ťažkosti. Totiž na území, kde žije väčšina gréckokatolíkov, rozprestieralo sa vtedy rímskokatolícke biskupstvo jágerské (Eger). Tamojší maďarský biskup prišiel s ideou, že na jednom a tomže území nemôžu byť dvaja katolícki biskupi, a preto žiadal, aby gréckokatolícky biskup bol mu podriadený ako jeho vikár, čiže pomocný biskup pre veriacich byzantského obradu. Pomocou štátnych úradov prinútil najprv Byzanczyho a potom aj ďalších biskupov, že prv, než by boli vysvätení, museli zložiť do rúk jágerského biskupa prísahu vernosti, že mu budú vo všetkom poslušní. Na základe tej prísahy gréckokatolícky biskup nemohol samostatne zriaďovať farnosti, ustanovovať kňazov, vysviacať nových kňazov, posviacať nové kostoly atď. Jeho postavenie bolo tak ponižujúce, že to vyvolalo medzi gréckokatolíckym duchovenstvom veľký rozruch a odpor. Celá Únia bola znovu v nebezpečenstve.

A preto, keď roku 1743 bol vymenovaný za mukačevského biskupa Manuel Michael Oľšavský, rodák z Oľšavice na Spiši, ten si predsavzal vymaniť seba a svojich nástupcov z tej nedôstojnej závislosti na jágerských biskupoch. Hoci to išlo ťažko, predsa získal pre svoju mienku cisárovnú Máriu Teréziu, ktorá zase žiadala v Ríme ustanovenie celkom samostatného gréckokatolíckeho bis-

---

[14] A. Hodinka, *A munkácsi görög szertatású püspökség okmánytára,* Vol. I, Ungvár 1911, Nri. 343-527. — M. Lacko, *Ad Diplomatarium eparchiae Mukačevensis Antonii Hodinka supplementa Vindobonensia,* Orientalia Christiana Periodica, XXIII (Roma 1957), pp. 332-353.

kupstva. Uskutočnenia svojich nástojení sa Oľšavský nedočkal. Zomrel roku 1767.[15]

Cirkevno-právne zriadenie mukačevského biskupstva

Pápež Klement XIV. bulou zo dňa 19. septembra 1771 konečne ustanovil samostatné mukačevské gréckokatolícke biskupstvo.[16] Do neho patrili všetci gréckokatolíci, žijúci na území, ktorého hranice sa kryli s hranicami jágerského rímskokatolíckeho biskupstva. Podľa toho rozhodnutia nepatrili k nemu gréckokatolíci v župách: Spiš, Turna a Gemer, nakoľko na tom území sa vtedy rozprestieralo arcibiskupstvo ostrihomské. Vtedajší ostrihomský arcibiskup poveril správou gréckokatolíkov v spomenutých troch župách prepošta spišského. To však netrvalo dlho, lebo roku 1776 cisárovná Mária Terézia podriadila aj týchto gréckokatolíkov mukačevskému biskupovi, čo bolo potvrdené aj Svätou Stolicou v Ríme. V pápežskej bule za katedrálny chrám bol vyhlásený jediný a dosť biedny chrám v meste Mukačeve, ktorý potreboval opravy a adaptácie, aby vyhovoval požiadavkám biskupskej katedrály. No kým sa o tých opravách rokovalo, roku 1773 boli zrušení jezuiti a po nich ostal v Užhorode krásny chrám sv. Kríža a budovy ich kolégia. Všetky tie budovy aj s kostolom cisárovná Mária Terézia pridelila mukačevskému biskupstvu, a r. 1775 biskupská rezidencia bola prenesená do Užhorodu, avšak s tým, že titul biskupstva ostal aj naďalej: biskupstvo mukačevské.

V čase ustanovenia mukačevského biskupstva bol apoštolským vikárom Ján Bradáč (1767-1772), rodák z Torysiek na Spiši, ktorý sa o kanonické zriadenie biskupstva veľmi zaslúžil. Na návrh cisárovny Márie Terézie Ján Bradáč bol pápežom potvrdený za prvého riadneho biskupa mukačevského. Avšak o rok nato zomrel.

Jeho nástupcom bol Andrej Bačinský (1772-1809), rodák z Beňatiny v užanskej stolici na Slovensku, veľký buditeľ a podporovateľ národných snáh gréckokatolíckych Rusínov. Je jedným

---

15 M. Lacko S.J., *Documenta spectantia regimen episcopi Mukačevensis Michaelis Manuelis Olšavsky:* Orientalia Christiana Periodica XXV (Roma 1959), pp. 53-90. — M. Lacko S.J., *The pastoral activity of Manuel Michael Olšavsky, bishop of Mukačevo:* Orientalia Christiana Periodica XXVII (Roma 1961), pp. 150-161.

16 Basilius Pekar, *De erectione canonica eparchiae Mukačoviensis,* Roma 1956.

z najvýznamnejších mukačevských biskupov a posledným biskupom ešte jednotného biskupstva.[17] Po jeho smrti začali sa vyjednávania o rozdelenie mukačevského biskupstva a tie sa pretiahli hodne dlho. Medzitým biskupstvo spravoval najprv kanonik Ján Kutka (1809-1812) ako kapitulárny vikár a po ňom titulárny biskup Michal Bradáč (1812-1814), rodný brat vyššie spomenutého Jána Bradáča, rodák z Kamionky na Spiši.

Ustanovenie prešovského biskupstva

Mukačevské biskupstvo sa rozprestieralo na 13 žúp bývalého severovýchodného Uhorska a roku 1816 počítalo: 14 archidiakonátov, 61 dekanátov a 729 farností. Je to príliš veľa, aby ich jeden biskup mohol dobre spravovať, tým viac, že sa rozprestierali od Gemera až po východný výbežok Marmaroša. A preto už počas 18. storočia mukačevskí biskupi ustanovili pre vzdialenejšie časti diecézy biskupské vikariáty: biskupský vikariát marmarošský r. 1723, biskupský vikariát satmarský r. 1776 a biskupský vikariát košický r. 1787.

Tu nás zaujíma hlavne posledný. Prvým biskupským vikárom do Košíc bol menovaný roku 1790 vyššie spomenutý Michal Bradáč. Keďže v Košiciach nemohol nájsť vhodné umiestenie, obrátil sa do Prešova, kde mu bol cisárom pridelený bývalý kostol a kláštor minoritov. Bradáč dal kláštor opraviť a kostol adaptovať pre potreby byzantského obradu. Ako som spomenul, Michal Bradáč, ktorý bol roku 1809 vysvätený za titulárneho biskupa, odišiel roku 1812 do Užhorodu, aby prevzal dočasnú správu celého biskupstva mukačevského. Po ňom bol vikárom v Prešove Ján Oľšavský od roku 1815 do roku 1818. Ba ostal v Prešove aj po ustanovení biskupstva ako zástupca novomenovaného prvého prešovského biskupa až do jeho príchodu do Prešova roku 1821.

Nové prešovské biskupstvo bolo zriadené roku 1816 cisárom Františkom I., avšak potvrdené a kanonicky ustanovené pápežom Piom VII., bulou zo dňa 22. septembra 1818.

Podľa ustanovenej buly[18] boli pridelené k novému prešovské-

---

[17] Oleksander Baran, *Episkop Andrej Bačinskyj i vidrodžennja Cerkvi na Zakarpatti:* Logos XIII (Yorkton, Sask. 1962), pp. 136-141; 200-215; 253-273.

[18] Bulu prešovského biskupstva uverejnil: A. Welykyj, *Documenta pontificum Romanorum* . . . Vol. II, Roma 1954, Nr. 881, pp. 327-333.

mu biskupstvu gréckokatolícke farnosti v župách: Abauj, Boršod, Gemer, Šariš, Spiš a zo župy Zemplínskej severná časť, tojest dekanáty: Hostovický, Humenský, Medzilaborecký, Stropkovský a Vranovský. Južný Zemplín ostal aj naďalej v diecéze mukačevskej. Toto rozdelenie bolo veľmi nevýhodné pre slovenských gréckokatolíkov, lebo boli začlenení do dvoch diecéz a v každej z nich tvorili iba menšinu, takže obidve diecézy mali ráz rusínsky. Nové prešovské biskupstvo pri svojom ustanovení počítalo: 193 farností a 148,987 veriacich.[19]

Prvým prešovským biskupom[20] bol cisárom menovaný roku 1816 a Sv. Stolicou potvrdený roku 1818 Gregor Tarkovič, rodák z Pasiky v župe Bereg. Aj po svojom vymenovaní ostal ešte nejaký čas vo Viedni, kde viedol záležitosti nového biskupstva. Bol vysvätený za biskupa v Krásnom Brode iba roku 1821 a krátko po tom došiel do Prešova, kde bol slávnostne ustoličnený za prvého biskupa. Ešte počas jeho pobytu vo Viedni roku 1820 cisárskym dekrétom bola ustanovená biskupská kapitula, pozostávajúca zo šiestich kanonikov. Roku 1819 Ján Kováč založil biskupskú knižnicu v Prešove, darujúc zbierku svojich kníh a základinu, z ktorej sa mala knižnica udržiavať a zaobstarávať ďalšie knihy. Keď takto usporiadal nové biskupstvo, biskup Tarasovič zomrel vo vysokom veku roku 1841.

Druhým prešovským biskupom bol Jozef Gaganec (1843-75), rodák z Tvarožca v severnom Šariši. Za biskupa bol vysvätený 25. júna 1843 vo Viedni, v cisárskej kaplnke, za prítomnosti samého cisára. V Prešove pokračoval v usporiadaní biskupstva. Roku 1846 dal postaviť do katedrály ikonostas. Tohože roku dosiahol u štátnych úradov, že kongrua (plat) duchovenstva bola systematizovaná. Veľká suchota roku 1846 zavinila veľký hlad a choleru roku 1847. Veľké množstvo veriacich prešovského biskupstva pomrelo, alebo sa vysťahovalo do južnejších žúp Uhorska, takže sa počet veriacich zmenšil asi o tretinu. Nato prišiel rok 1848, rok rozličných povstaní a revolúcií. Biskup Gaganec vraj dal najavo niektoré svoje liberálnejšie mienky ohľadom potrebných reforiem, za čo bol obžalovaný vo Viedni. Pripravoval sa proti nemu súd, ale

---

[19] Podľa dokumetov týkajúcich sa ustanovenia prešovského biskupstva vo vatikánskom archíve. *Acta Sacrae Congregationis Consistorialis, anno 1818.*

[20] Krátke životopisy biskupov sú zostavené na základe Prešovského Schematizmu z roku 1903 a z roku 1948.

potom minister Bach od toho upustil, nariadil však ostrihomskému arcibiskupovi, aby vyslovil biskupovi Gagancovi "napomenutie" a tým sa vec skončila. Odvtedy sa biskup Gaganec venoval iba duchovným záležitostiam svojej diecézy. Bol podporovateľom povznesenia rusínskeho ľudu. Za jeho biskupovania účinkoval v Prešove kanonik Alexander Duchnovič (*1803—†1865), rodák z Topole v severnom Zemplíne.[21] On je najvýznamnejším buditeľom Rusínov, hlavne svojimi spismi. Napísal učebnice pre mládež, modlitbové knihy pre ľud, z ktorých najznámejšia je *Chlib duši*, vydaná mnoho ráz aj po jeho smrti. Písal aj básne v duchu národnom a v reči ľudovej. Spomedzi nich jeho pieseň: "Ja Rusin byl, jesm i budu", stala sa národnou hymnou Rusínov. Za tie jeho zásluhy bol Duchnovičovi v Prešove postavený pomník.

Tretím biskupom prešovským bol Nikolaj Tóth (1876-1882), rodák z Mukačeva. Za jeho krátkeho biskupovania bol roku 1880 založený a otvorený v Prešove biskupský seminár na výchovu duchovenstva.

Štvrtým prešovským biskupom bol Ján Vályi (1883-1911), rodák z Óvencsellő v župe Szabolcs. Roku 1895 dal vystaviť gréckokatolícky učiteľský ústav a školu pre cirkevných kantorov. Položil tiež peňažnú základinu aj pre diecézny sirotínec, ktorý však sa uskutočnil až neskoršie. Nakoľko pochádzal zo župy Szabolcs, bol už zmaďarizovaný a maďarský duch sa čím ďalej, tým viacej šíril aj medzi duchovenstvom. Napomáhala tomu aj výchova v seminári. Z príležitosti jubilejného roku 1900 biskup Vályi viedol do Ríma púť gréckokatolíckych Maďarov. V ich mene podal pápežovi Levovi XIII. memorandum a žiadosť o ustanovenie osobitného gréckokatolíckeho biskupstva s bohoslužobnou rečou maďarskou. Ako vyzeralo to memorandum, možno si utvoriť obraz aj z toho, že napríklad gréckokatolícke farnosti Košice, Belža, Hačava, Zdoba, Slanské Nové Mesto a iné sú tu udané ako celkom maďarské a farnosti ako Sečovce, Sačurov, Falkušovce a iné sú udané ako polomaďarské. Za takých okolností zmaďarizované duchovenstvo dostávalo sa na popredné miesta a kňazi, ktorí ostali verní svojmu ľudu, boli posielaní na chudobné a zapadlé farnosti. Niektorí to znášali s veľkým sebazaprením, kým iní začali obracať svoje oči k pravoslávnemu Rusku, odkiaľ dúfali jedinú záchranu

---

[21] N. A. Beskid, *Duchnoviči*, Homestead 1934. — M. Vajda, *Velykyj probuditeľ Zakarpattja*, Philadelphia 1953.

pre svoj ľud. Takto sa zrodilo aj v severnom Zemplíne a Šariši pravoslávne hnutie, ktoré vypuklo otvorene až neskoršie, o čom bude reč nižšie.

Posledným biskupom prešovským za Maďarska bol Štefan Novák, rodák z Úble v stolici zemplínskej, menovaný roku 1913. Roku 1916 biskupi prešovský, mukačevský a hajdudorožský rozhodli sa zaviesť miesto juliánskeho gregoriánsky kalendár, ktorý mal platiť od 24. júna 1916. Avšak v diecézach prešovskej a mukačevskej vznikol medzi veriacimi taký odpor, že od toho muselo sa upustiť. Neskoršie bolo dané na vôľu jednotlivým farnostiam, aký kalendár chcú. Slovenské farnosti v južnom Zemplíne už pred druhou svetovou vojnou skoro všeobecne prijali nový kalendár. Vo všetkých ostatných farnostiach bol zavedený nový kalendár až roku 1962.[22]

Biskup Štefan Novák bol orientácie maďarskej, a preto nevyčkal ani konca vojny, ale už predtým zanechal Prešov a odišiel do Budapešti. Po prevrate roku 1918 sa zriekol prešovského biskupstva a žil v súkromí v Budapešti. Tam aj zomrel roku 1932.

Za nových pomerov po roku 1918

Nové štátne hranice Česko-Slovenska presekli prešovské biskupstvo na dve časti. Veľká väčšina farností s biskupským sídlom zostala na Slovensku, kým 21 farností a jedna filiálka pripadli do Maďarska. V tom čase tie farnosti neboli ešte celkom zmaďarizované, a preto neboli jednoducho pridelené k maďarskému biskupstvu Hajdudorogh, zriadenému roku 1912, ale pre ne a pre jednu farnosť z mukačevského biskupstva Svätá Stolica zriadila r. 1923 osobitný apoštolský exarchát v Miškovci (Miskolc). Správu tohto apoštolského exarchátu Svätá Stolica zverila Antonovi Pappovi, bývalému biskupovi mukačevskému, ktorý so svojou maďarskou orientáciou vôbec nechcel uznať nový stav vecí, a preto musel sa zriecť biskupstva a opustiť Česko-Slovensko. Okrem prešovského biskupstva bolo na novom Slovensku aj 76 farností biskupstva mukačevského, ktoré ostali pri svojej doterajšej diecéze. K nej boli pridelené aj 4 farnosti biskupstva hajdudorožského, čo zostali na Slovensku.[23]

---

[22] Nový kalendár zaviedli už pravoslávni. Pred pár desaťročiami to napadli ako latinizáciu zo strany gréckokatolíckej Cirkvi.

[23] *Katolícke Slovensko,* Trnava 1933.

Správu biskupstva prešovského po zrieknutí sa biskupa Nováka od roku 1918 do roku 1922 viedol kanonik Nikolaj Rusnák ako kapitulný vikár. On je viacej známy ako profesor teológie svojimi spismi. Roku 1939 stal sa profesorom východnej teológie na novozriadenej bohosloveckej fakulte v Bratislave. Pre svoju vernosť katolíckej cirkvi bol roku 1950 zavretý do koncentračného tábora pre gréckokatolíckych kňazov v Hlohovci a zomrel r. 1955.

Roku 1922 Svätá Stolica poverila správu prešovského biskupstva Dionysiovi Njáradimu, biskupovi križevackému (v Juhoslávii), ktorý ponechajúc si správu svojej diecézy, spolu bol aj apoštolským administrátorom v Prešove. Menovaný pochádzal z tých gréckokatolíkov,čo sa okolo roku 1750 vysťahovali zo Zemplína do Báčky. Jeho materinská reč bola zemplínčina, ale on sa priznával za Ukrajinca. Obidve diecézy spravoval tak, že za rok niekoľko mesiacov sa zdržoval v Prešove a niekoľko zas vo svojom biskupstve v Križevciach. Boli to však roky, keď bola práve prepotrebná prítomnosť a stála bedlivosť biskupa v Prešove, a preto o pár rokov sa pomýšľalo na menovanie stáleho biskupa do Prešova a ním sa stal Pavol Gojdič.

Hneď po vojne totiž rozvírilo sa hnutie za pravoslávie aj v niektorých častiach prešovského biskupstva. Prvým strediskom bola obec Becherov v okrese Bardejov. Tam na ľudí vplývali Becherovčania, vysťahovalí do Ameriky, ktorí tam prešli na pravoslávie. V listoch aináč povzbudzovali svojich príbuzných doma, aby urobili to isté. Už roku 1905 zozbierali a poslali do Becherova 600 dolárov, aby za ne bol tam postavený pravoslávny chrám. No vtedy k tomu nedošlo. Roku 1920 vrátil sa z Ameriky do Becherova Gregor Varchol, ktorý bol v Amerike vysvätený za pravoslávneho kňaza, a tak začal propagandu v rodnej obci. Zo 120 rodín na pravoslávie prešlo 84. Neskoršie 11 sa vrátilo do gréckokatolíckej cirkvi. Ostatní si roku 1923 vystavili novú pravoslávnu cerkev. Z Becherova sa rozšírilo pravoslávie v Hrabskom, Vyšnom Orlíku a inde.[24]

Druhým strediskom pravoslávnej propagandy na východnom Slovensku bola Vladimírova (Ladomírova) pri Svidníku. Vznik tunajšieho pravoslávia treba pripísať osobnej pomste Juraja Lažu zo Svidníka. Okrem roľníctva zaoberal sa Lažo aj stavebníctvom.

---

[24]Bartolomej Krpelec, *Bardejov a jeho okolie dávno a dnes.* Bardejov 1935. "Pravoslávna Cirkev na okolí Bardejova", pp. 176-181.

Roku 1914 dokončil stavbu gréckokatolíckej školy vo Svidníku. Keď žiadal, aby mu bola vyplatená príslušná suma, farár Nikolaj Daňko to stále preťahoval, poukazujúc na vojnové okolnosti. Keď zase počas vojny Lažo vystúpil proti zavedeniu nového gregoriánskeho kalendára, o čom bola reč vyššie, a možno aj pre iné príčiny, bol obžalovaný z vlastizrady, súdený a zatvorený v Prešove štyri a pol mesiaca. Za to všetko prisahal pomstu gréckokatolíckemu farárovi Daňkovi, a zanevrel na všetko, čo bolo gréckokatolícke. Po prevrate sa stal senátorom v Prahe za volebný okres Svidník a tak jeho propaganda za pravoslávie mala veľký vplyv. Roku 1922 na vlastné trovy priviedol z Juhoslávie do Svidníka ruského emigranta, pravoslávneho archimandritu Vitália Maksimenka. Ten s pomocou Lažovou založil vo Vladimírovej ruský pravoslávny monastier, zriadil v ňom tlačiareň a odtiaľ rozvíjal propagandu za pravoslávie po celom podkarpatskom kraji. Tlačiareň sa stala známou v celom západnom svete, lebo v nej sa tlačili liturgické pravoslávne knihy pre celú ruskú emigráciu. Ten monastier ostal vo Vladimírove až do konca druhej svetovej vojny, keď sa ruskí mnísi pred postupujúcou Červenou armádou odsťahovali na západ a založili nový monastier v Amerike, v Jordanville, N. Y. Sem sa presťahoval aj Vitalij Maksimenko a tu zomrel ako archiepiskop roku 1960.

Ako vidno, pravoslávna propaganda zasiahla iba severný Šariš a Zemplín, teda gréckokatolíckych Rusínov. U gréckokatolíkov Slovákov nemala žiadneho úspechu. No aj u Rusínov včasným zakročením nového prešovského biskupa bola zastavená, takže roku 1930 bolo na Slovensku iba 9,067 pravoslávnych, počítajúc v to aj ruských emigrantov.

Biskup Pavol Gojdič

Takmer po desiatich rokoch osirotenia prešovské biskupstvo dostalo konečne roku 1926 svojho vlastného biskupa.[25] Pravda, bolo by bývalo lepšie, keby tam bol býval biskup na svojom mieste hlavne v najťažších povojnových rokoch, no aj tak biskup Pavol Gojdič nielen že zastavil pravoslávnu propagandu, ale všemožne povzniesol prešovské biskupstvo.

---

[25] *Pavel Gojdič, jepiskoj prjaševskij,* Prjašev 1947. — Atanasij Pekar ČSVV, *Vasilijanin ispovidnik. Žittja episkopa Pavla Gojdiča ČSVV* (Slovo Dobroho Pastyrja Nr. 118), New York 1961. — Athanasius Pekar OSBM, *He bore the marks of Christ on his Body* (=Bishop Paul Gojdič): Eastern Catholic Life II (Passaic 27 III 1066), p. 7.

Pavol Gojdič, krstným menom Peter, narodil sa 17. júla 1888 v obci Pekľany pri Prešove. Jeho otec tam bol gréckokatolíckym farárom. Roku 1890 otec bol preložený na faru Cígelka pri Bardejove, kde potom účinkoval za 39 rokov a kde mladý Peter vyrástol. Aj jeho dvaja starší bratia Štefan a Kornel vyštudovali za gréckokatolíckych kňazov a jediná sestra sa vydala za gréckokatolíckeho kňaza. Bola to teda klasická kňazská rodina. Hoci sa budúci biskup Pavol Gojdič narodil v slovenskom kraji, predsa nebol Slovákom, ale Rusínom, ba hlavným predstaviteľom Rusínov na Slovensku. Po bohosloveckých štúdiách v Prešove a ústrednom seminári v Budapešti bol vysvätený za kňaza roku 1911, a to ostanúc neženatým. Po jednom roku kaplánskej služby bol povolaný do Prešova za katechétu a od roku 1914 aj za činovníka v biskupskom úrade.

Z túžby po väčšej dokonalosti roku 1922 rozhodol sa vstúpiť do monastiera basiliánov v Mukačeve. Tam sa venoval dva roky noviciátu — vtedy prijal meno Pavol — a potom ho predstavení poslali do Užhorodu na apoštolskú prácu medzi mládežou a inteligenciou. No jeho túžba ostať v zátiší monastiera sa nesplnila, pretože aj tam ho našla Božia Prozreteľnosť. Dňa 7. septembra 1926 pápež Pius XI. ho ustanovil za apoštolského administrátora prešovského biskupstva. Svoj úrad zaujal 20. februára 1927 a už 22. februára bol povýšený za titulárneho biskupa harpasského. Biskupskú posviacku prijal v Ríme v bazilike sv. Klimenta, teda pri hrobe sv. Cyrila, dňa 25. marca 1927.

Po návrate z Ríma započal s oduševnením svoj pastiersky úrad, ktorý sväto plnil za skoro plných 25 rokov. Počas svojho biskupovania ponavštevoval viac ráz všetky farnosti svojho biskupstva, a ako sme spomenuli, podarilo sa mu celkom zastaviť pravoslávnu propagandu. Pre lepšie spravovanie veriacich založil nové farnosti v Levoči, Giraltovciach, Gelnici, Ľubici, Bratislave, Brne a v Prahe. Do biskupstva priviedol otcov baziliánov, redemptoristov (ktorí vystavili nádherný chrám v Michalovciach), sestry baziliánky, sestry služobnice Preč. D. Marie. Týmto posledným zveril do opatery nový biskupský sirotínec v Prešove. Všetky tie rehole až do roku 1950 natoľko vzrástli, že vytvorili samostatné správne jednotky: provincie (alebo viceprovincie).

No nadovšetko biskup Gojdič vynikal svätosťou života. Jeho skromnosť, láskavosť a iné čnosti boli naširoko známe, takže bol

u svojich veriacich ako "svätý biskup" úprimne ctený a obľúbený. Tie jeho čnosti ešte viacej vynikli počas utrpenia za posledné roky jeho života.

Po skoro 25 rokoch pastierskej činnosti spečatil svoj život hrdinským utrpením a vyznaním katolíckej viery a cirkevnej jednoty. Keď roku 1950 bolo zničené prešovské biskupstvo, prvé bolo odstrániť jeho pastiera a pomocného biskupa Vasiľa Hopku. Pán biskup Gojdič bol zatknutý roku 1950 a štátnym súdom v Bratislave bol odsúdený 15. januára 1951 spolu s biskupom Jánom Vojtaššákom a Michalom Buzalkom na doživotný žalár. Väznili ho v Leopoldove. Aj tu dal príklad samožertvy, lásky k blížnemu a duchovnej svätosti. A konečne v leopoldovskom žalári aj zomrel 19. júla 1960. Jeho pamiatka ostáva blahoslavená v Cirkvi Božej. Otcovia baziliáni v Ríme a inde zbierajú materiál pre jeho beatifikáciu.

Otázka slovenských gréckokatolíkov v novšom období

V úvode k tejto rozprave spomenul som fakt, že až do najnovších čias slovenskí gréckokatolíci nielen že netvorili nijakú organizačnú jednotku, ale v medzinárodných cirkevných kruhoch — hlavne u Svätej Stolice — vôbec neboli známi pod svojím menom. Táto skutočnosť sa javí tým čudnejšia, že na Slovensku oddávna nikto nepochybuje o národnej príslušnosti veľkej väčšiny gréckokatolíckych veriacich k slovenskému národu. Tu dokazujú sčítania ľudu už za bývalého Maďarska až dodnes, keď sa tí gréckokatolíci sami mali možnosť vyjadriť.[26] Či už sa volajú Slováci, alebo aj Slovjaci, gréckokatolíci a rímskokatolíci na východnom Slovensku tvoria jeden národný celok, ktorý hovorí tou istou rečou a má tie isté politické ašpirácie. To dokázali aj po príchode do Ameriky, kde spoločne vytvárali svoje pomocné fraternalistické organizácie, ako napríklad "Pennsylvánska Rímsko- a Grécko-

---

[26] Už v Urbárskych popisoch z roku 1773 je zaznamenaných 80 slovenských gréckokatolíckych farností. Cfr. A. Petrov, *Příspěvky k historické demografii Slovenska v XVIII-XIX století*, Praha 1928. — Podľa sčítania ľudu z roku 1900 v Zemplínskej stolici Rusíni tvorili 10.6% obyvateľstva, kým gréckokatolíkov bolo 30.8%; v Šarišskej stolici: Rusíni 19.7%, gréckokatolíci 30.8%; v Spišskej stolici: Rusíni 8.2%, gréckokatolíci 12.5%; v Abauj-Turňanskej stolici: Rusíni 1%, gréckokatolíci 10.4%; v Gemerskej stolici: Rusíni 0.0%, gréckokatolíci 2.3%. Viď: L. Niederle, *Národopisná mapa uherských Slováků na základě sčítaní lidu z roku 1900*. Praha 1903, pp. 121-122. Rozdiel vo vyššie udaných percentách robia práve gréckokatolíci Slováci. — Podrobnú tabuľku podľa sčítania z roku 1930 viď: L. Potemra, *The Ruthenians in Slovakia and the Greek Catholic Diocese of Prešov,* Slovak Studies Vol. I, p. 218.

katolícka Slovenská Jednota".[27] Niektorí špekulovali rozbiť národnú jednotu rímsko- a gréckokatolíkov na východnom Slovensku tým, že vraj iba "Slováci" sú pravými Slovákmi a "Slovjaci" by mali byť buď Maďarmi, buď Rusínmi ,ači Ukrajincami.[28] Iní zase špekulovali s názvom "Rusnáci", tvrdiac, že to nie sú Slováci, ale Rusíni. No ktokoľvek pozná pomery, vie, že výraz "Rusnák" označuje na východnom Slovensku náboženskú alebo obradovú príslušnosť a nie národnú. No všetky tie ekvivokácie v novšom čase sa pomaly vyjasňujú. Výraz "Rusnák" pomaly zaniká a Rusíni sami sa dnes volajú Ukrajincami.

Ako sme na počiatku v úvode spomenuli, my priznávame, že v minulosti sťahovaním usídlil sa na dnešnom Slovensku istý počet Rusínov a Valachov (čiže Rumunov), ktorí zo svojej pôvodnej vlasti si priniesli byzantský obrad.[29] Valasi (Rumuni) zaoberajúc sa pastierstvom žili väčšinou v hornatých karpatských krajoch, a hľadajúc vždy nové a lepšie pašienky pre svoje stáda, postupovali z východu na západ, dôjduc až na dnešnú Moravu (napríklad Valašské Klobouky). Valašská vlna prisťahovalectva trvala hlavne v 15.-17. storočí a niekdajší Rumuni sa tak asimilovali s miestnym obyvateľstvom, že po nich ostalo iba niekoľko miestnych mien (napr. Spišské Vlachy, Valašská Dubová, Valašská Belá) a niekoľko výrazov z pastierskeho života, čo prešli do slovenčiny (vatra, kľag, bryndza, ba aj samé meno "valach"). Niečo podobného môžeme pozorovať aj u rusínskych prisťahovalcoch. Priznávame, že medzi dnešnými slovenskými gréckokatolíkmi v južnom Zemplíne nachádzajú sa aj takí, čo kedysi boli Rusínmi a časom sa asimilovali s okolitým slovenským etnikom. Bol to ale proces prirodzený, bez násilia[30] a prebiehajúci oddávna, lebo veď naprí-

---

27 Ba aj "čiste rusínska" fraternalistická organizácia "Sojedinenije", založená roku 1892, vyjednávala roku 1895 o spojenie s Prvou Kat. Slov. Jednotou, viď. J. Paučo, *75 rokov Prvej Kat. Slov. Jednoty,* Middletown, Pa., 1965, str. 25.

28 Napríklad V. Hnatjuk, *Rusini Prjaševskoj eparchiji i jich hovory:* Zápisky Tov. Im. Ševčenka, Tom 35 (1900),strán 70. Podľa neho v prešovskom biskupstve r. 1890 bolo: Rusnákov 97,436, Slovjakov 43,553, Slovákov 5,136 a Maďarov 20,329. Podľa Hnatjuka prvé dve skupiny (Rusnáci a Slovjaci) spolu tvoria Rusínov, ači Ukrajincov.

29 Václav Chaloupecký, *Valaši na Slovensku,* Praha 1947. — K. Kadlec, *Valaši a valašské právo,* Praha 1916. — A. Kavulják, *Valasi na Slovensku* (Sborník na počesť J. Škultétyho), Turč. Sv. Martin 1933. — D. Cranjala, *Rumunské vlivy v Karpatech,* Praha 1938.

30 Významný norský slavista Olaf Broch, ktorý na východnom Slovensku študoval rozhranie nárečí slovenských a "maloruských", hovorí o asimilácii rusínskeho etnika, ale výslovne dodáva, že je to postup priro-

klad tí gréckokatolíci, čo sa vysťahovali do Báčky v 18. storočí, hovoria čistým zemplínskym nárečím a teda aj ak niektorí z nich boli pôvodom Rusíni, v 18. storočí už nehovorili svojím jazykom. My sami sme dnes svedkami podobného asimilačného procesu v Amerike a inde.

Pozrime sa, aký je dnešný stav. Podľa sčítania ľudu z 1. marca 1961 v celej Česko-Slovenskej republike prihlásilo sa k národnosti ukrajinskej a ruskej spolu 54,984 občanov.[31] Z nich vo východoslovenskom kraji[32] žilo 33,333, a to takto rozložení: okres Bardejov: 9,315, okres Humenné: 16,684, okres Košice: 623, okres Michalovce: 515, okres Poprad: 2,115, okres Prešov: 3,672, okres Rožňava: 64, okres Spišská Nová Ves: 92, okres Trebišov: 253. Ostatní žili po celej Č-SR, v hlavne v českom pohraničí. Podľa tejto štatistiky, a berúc do úvahy prirodzený prírastok, dnes by bolo malo prešovské biskupstvo okolo 300,000 slovenských veriacich.

Kým iné národné a obradové skupiny vo východnej katolíckej cirkvi, aj omnoho menšie, majú svoju hierarchiu[33], svoju organizáciu, svoje práva, táto skupina slovenských gréckokatolíkov na Slovensku, až do prenasledovania roku 1950, nielen že nemala ani jedného slovenského biskupa, ale ani nebola známa najvyššej cirkevnej správe v Ríme. Napríklad v úradnej príručke Posvätnej Východnej Kongregácie, vydanej roku 1932, v ktorej sú menovite zaznamenané aj tie najmenšie skupiny, slovenské meno sa vôbec nenachádza.[34] Ako si vysvetliť takýto stav vecí?

Nie je ľahko dať na to odpoveď, lebo otázka nie je dosiaľ preštudovaná. Tu nadhodím iba niekoľko úvah, ktoré môžu vec osvetliť.

---

dzený, lebo veď v minulom storočí Slováci nemoli nijakých mocenských prostriedkov, aby si podrobili Rusínov. Viď o tom jeho prácu: *Studien von der slovakisch—kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn.* Kristiania 1897.

[31] *Czechoslovakia, A handbook of facts and figures,* Orbis, Praha 1964, str. 21.

[32] *Východoslovenský kraj v číslach,* Praha 1964, str. 149.

[33] Napr. melchiti, ktorých je na Blízkom Východe a v Amerike asi toľko ako gréckokatolíkov Slovákov (asi 500,000), majú jedného patriarchu (Maximos IV) a 23 biskupov; Chaldei, ktorých je asi 200,000, majú jedného patriarchu (Pavel II) a 14 biskupov; Arméni, ktorých je na celom svete asi 100,000, majú jedného kardinála (Agaiganian), jedného patriarchu (Batanian) a 10 biskupov, atď.

[34] *Statistica con cenni storici della gerarchia e dei fedeli di rito orientale.* Ed. Sacra Congregazione Orientale, Roma 1932.

Ako som vyššie spomenul, cirkevné podelenie na východnom Slovensku bolo pre slovenských gréckokatolíkov veľmi nepriaznivé. Pri ustanovení prešovského biskupstva Slováci boli rozdelení medzi týmto novým a mukačevským biskupstvom a po prvej svetovej vojne zase časť prešovského biskupstva pripadla do Maďarska. Slovenskí gréckokatolíci vo všetkých týchto biskupstvách tvorili menšinu, a preto tie biskupstvá úradne boli vedené buď ako rusínske (rutheni), buď maďarské. Nasledovne aj správa týchto biskupstiev bola v neslovenských rukách. Vyššie sme videli, že z doterajších prešovských biskupov ani jeden nebol Slovák a z mukačevských tí dvaja, čo pochádzali z Veliat v Južnom Zemplíne (Štefan Jankovič a Ján Kováč-Pásztélyi) boli už silne pomaďarčení. Do biskupských kapitúl kanonikov sa tiež sotva kedy dostal nejaký Slovák a podobne aj do správy biskupských seminárov. Vo svojich informáciách do Ríma tie biskupské úrady referovali o svojich veriacich ako o "Ruthénoch" (Rusínoch), tak sa stalo, že Rím vôbec ani nevedel, že existujú aj Slováci gréckokatolíci.

Čo sa týka duchovenstva, aj tu sme na tom veľmi zle. V minulých storočiach nevoľnosti ťažko bolo deťom nevoľného robotníka na pánskej zemi stať sa kňazom, lebo tým by sa bol stal slobodným, čiže by prešiel do iného stavu. A tak sa stalo, že kňazstvo sa stalo akoby dedičným v tých rodinách, ktorým bola priznatá sloboda po uskutočnení Užhorodskej Únie, a tie rodiny boli rusínske. A tak aj na slovenských farnostiach účinkovali kňazi Rusíni. Podobne to bolo neskoršie aj v emigrácii v Amerike, o čom budet reč nižšie. Aj keď v novšom čase po odstránení nevoľnosti aj synovia zo slovenských rodín mali možnosť stať sa kňazmi, predsa výchova v seminároch bola v rukách rusínskych a tak z nich vyšlo iba málo kňazov, čo sa exponovali ako Slováci.

Po tretie je to naša príslovečná pokornosť a jednoduchosť, ktorá radšej znáša príkorie, než by mala žiadať svoje. A tak naši ľudia napredniesli svoje žiadosti ani svojmu kňazovi, ani biskupovi, ani Svätej Stolici v Ríme. V Amerike napríklad, keď nerozumeli rusínsko-ukrajinské kázne, radšej v tichosti prešli do rímskokatolíckej slovenskej farnosti, než aby si boli žiadali kázne vo svojej reči. A na Slovensku nie naši ľudia, ale sami rusínski kňazi žiadali uviesť slovenský katechizmus do školy, keď videli, že "ruskému" deti nerozumia.

Predsa však po prvej svetovej vojne začína sa rozvíjať povedomie, že slovenskí gréckokatolíci tvoria svojskú skupinu a podnikajú sa rozličné akcie.

Roku 1926 vznikla medzi duchovenstvom, ktoré účinkovalo v dolnom Zemplíne, diskusia o potrebe slovenského katechizmu pre gréckokatolícke deti. Už vyššie sme poznamenali, že neboli to slovenskí kňazi, čo rozvírili túto otázku, ale rusínski, a celá diskusia sa viedla "po rusky" v časopise *Dušpastyr.*[35] Rev. Irenej Kondratovič,farár v Choňkovciach pri Užhorode prišiel s návrhom, že pre gréckokatolícke školy v dolnom Zemplíne a inde treba slovenský katechizmus, lebo tam deti nevedia čítať cyriliku a "po rusky" nerozumejú. Doslovne hovorí: "Našim deťom je viacej zrozumiteľný západoslovenský jazyk (totiž literárny), jak náš čisto 'ruský'. To musíme priznať." Na to mu odpovedali viacerí kňazi. Jeden z nich bol Rev. Anton Tink, farár v Laškovciach[36], ktorý sa vyslovil proti, lebo vraj ak sa pripustí slovenský katechizmus, Slováci si budú žiadať aj slovenskú reč do liturgie, ako to nedávno žiadali Maďari. "Zanietení Slováci a naši (rozumej rusínski) renegáti už hovoria o tom." — Predsa slovenský gréckokatolícky katechizmus neskoršie sa uskutočnil.[37] Čo sa týka "slovenskej liturgie", s tým, nakoľko viem, nikto neprišiel, aby bol zavedený moderný slovenský jazyk. No ozvali sa hlasy, aby sa staroslovenský jazyk vyslovoval nie po "rusky", tojest po ukrajinsky, ale podľa slovenskej fonetiky. Túto ideu propagoval Rev. Pavel Spišák, farár na Vernári v Gemeri, ktorý po prvý raz roku 1933 vydal prepis staroslovenskej liturgie podľa slovenskej fonetiky a preklad do dnešnej slovenčiny.[38] Tak to potom upotreboval aj vo svojich modlitbových knihách pre slovenských gréckokatolíkov. V tejto veci treba poznamenať, že niektoré písmená v staroslovenčine každý národ si vyslovuje tak, ako mu je to bližšie. V našich slovenských gréckokatolíckych chrámoch však bola zaužívaná výslovnosť rusínsko-ukrajinská. Niet námietky z cirkevného hľadiska, aby si Slováci vyslovovali po svojom, tak ako

---

[35] Prvý nadhodil otázku: Rev. Irenej Kondratovič, *Iz Slovenska:* Dušpastyr III (1926), str. 200-202. — Prvý ohlas na jeho článok je pod pseudonymom Verchovinskij, *Othomon iz Podk. Rusi na holos iz Slovakiji:* Dušpastyr III (1926), str. 251-255.

[36] A. Tink, *Někoľko priměčanij k katechizmu slovacko-russkomu:* Dušpastyr III (1926), str. 354-357.

[37] Gréckokatolícky katechizmus pre ľudové školy a pre nižšie triedy stredných škôl. Praha-Prešov 1937, strán 98. "S odobrenijem i blahoslovenijem Ordinarijata Eparchii Mukačevskoj v Užhorodi, s dňa 28. IV. 1934, pod . 2980/1934".

[38] *Sv. Služba Božia, sv. Jána Zlatoústeho.* Preložil Pavol Spišák, Nitra 1933.

iné národy. Tú ideu propagoval neskoršie gréckokatolícky liturgista Rev. Jozef Dubiak.[39]

Čo sa týka slovenskej gréckokatolíckej hierarchie, tu boli iba malé pokusy, ktoré sa neuskutočnili. Ponajprv po zmene politických hraníc roku 1939 tie farnosti mukačevského biskupstva, ktoré ostali na Slovensku, boli spojené v jednu apoštolskú administratúru a Svätou Stolicou dané do správy prešovskému biskupovi. Celá tá administratúra bola slovenská, a to bola dobrá príležitosť, aby sa niečo podujalo. No vskutku nič sa nedosiahlo. Pán biskup Gojdič vymenoval síce svojho generálneho vikára pre tú administratúru, ale stal sa ním vyššie spomenutý Rev. Anton Tink, ktorý však ostal na svojej fare v Rakovci, takže v správe administratúry nemal skoro nijakého vplyvu.

Čo sa týka otázky slovenského gréckokatolíckeho **biskupa,** sem-tam ozvali sa hlasy, že by sa slušalo, aby aj slovenskí gréckokatolíci mali svojho biskupa. Rusínsky kňaz Teodor Rojkovič roku 1936 k tejto veci napísal: "Akcia Slovákov je tak beznádejná, že by bolo pod dôstojnosť cirkevnej autority tratiť čas na neplodnú polemiku a reagovať na provokatívne prehlásenie 'gréckokatolíckych Slovákov'."[40] Ako vidno, autor položil "gréckokatolíckych Slovákov" do úvodzoviek, ako keby vôbec nejestvovali.

Vážnejšie otázka slovenského gréckokatolíckeho biskupa došla na pretras iba za Slovenskej republiky, keď sa jej zaujala slovenská vláda. Tá predložila pánu biskupovi Gojdičovi návrh, aby sa zriekol správy prešovského biskupstva a v Ríme u Svätej Stolice žiadala vymenovanie biskupa Slováka v Prešove.[41] No Sv. Stolica nielen že nezadosťučinila tej žiadosti, ale roku 1940 pána biskupa Gojdiča vymenovala za rezidencionálneho biskupa prešovského, kým dovtedy bol tam iba apoštolským administrátorom.[42] Keď roku 1947 pán biskup Gojdič dostal pomocného biskupa, slo-

---

39 Jeho články boli uverejnené v časopise "Sv. Cyril a Metod" r. 1947-48.

40 Citované v knihe: O. Halaga, *Slovanské osídlenie Potisia a východoslovenskí gréckokatolíci.* Košice 1947, str. 114. K tejto tématike podobne písal: A. Il'kovič, *Šansy akciji za učreždenije slovackoj gr. katoličeskoj eparchiji:* Ruskij Narodnyj Holos, 1935, č. 193/4.

41 Niektoré dokumenty k tejto otázke sú uverejnené v knižke: *Pavel Gojdič, jepiskop Prjaševskij,* Prjašev 1947.

42 Vymenovacia bula je zverejnená v zbierke: A. Welykyj, *Documenta Pontificum Romanorum,* Vol. II, Roma 1954, Nr. 1100, str. 567-568.

venskí gréckokatolíci očakávali, že aspoň ten bude Slovákom. No nestalo sa tak. Pán biskup Vasiľ Hopko je tiež Rusínom-Ukrajincom.

Roku 1941 Slováci gréckokatolíci založili si svoju kultúrnu organizáciu "Jednota sv. Cyrila a Metoda" so sídlom v Michalovciach. Iniciátorom bol Dr. Jozef Pichonský a uskutočňovateľom bol tajomník Th. Dr. Ján Murín. Bola to organizácia podobná "Spolku sv. Vojtecha". Hneď začala vydávať podielové knihy a svoj mesačný časopis *Jednota*, ktorého redaktorom bol Rev. Jozef Dubiak. Z príležitosti sviatku sv. Cyrila a Metoda *Jednota* organizovala slovenské gréckokatolícke dni vo väčších strediskách, ako v Michalovciach, Trebišove a inde. Pri prechode frontu bolo ústredie *Jednoty* v Michalovciach zničené a vydávanie časopisu zastavené. Časopis bol obnovený roku 1947 pod menom *Cyril a Metod* a redakciu prevzali otcovia baziliáni.

Okrem toho aj otcovia redemptoristi v Michalovciach prispievali na duchovné a kultúrne povznesenie slovenských gréckokatolíkov. Vydávali mesačník *Misionár* a ročne *Kalendár sv. Jozefa.* Boli to sľubné začiatky, ktoré však netrvali dlho, lebo roku 1950 došlo k udalostiam, o ktorých bude reč nižšie.

Zničenie prešovského biskupstva

Po nastolení komunistickej vlády v Česko-Slovensku vo februári 1948 nastali pre katolícku Cirkev, a vôbec pre akúkoľvek náboženskú spoločnosť, ako aj pre jednotlivých veriacich ťažké časy. Ideológia komunizmu je proti akémukoľvek náboženstvu a svojou politickou mocou snaží sa ho zničiť a vykoreniť. Tak to bolo aj na Slovensku. No v tom komunisti pokračujú takticky, aby nenarazili na príliš silný odpor. Jedným z takýchto spôsobov toho prenasledovania bolo rozdvojenie katolíkov západného a východného obradu, aby ich takto oslabili. Vo všetkých krajinách, kam zasiahol vplyv Sovietskeho Sväzu, pokračovalo sa skoro jednako. Pod rúškom nacionalizmu a panslavizmu, ale vskutku aby oslabili katolícku Cirkev, napadli a násilne zničili gréckokatolícku Úniu, čiže zjednotenie s Rímom: roku 1946 na Ukrajine, roku 1948 v Rumunsku, roku 1949 v Zakarpatskej oblasti Ukrajiny (niekdajšej Podkarpatskej Rusi) a roku 1950 na Slovensku.

Úradné zrušenie gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku stalo sa dňa 28. apríla 1950, na takzvanom sobore v Prešove.[43] Na tom

---

[43] M. Lacko, *Gréckokatolíci na východnom Slovensku bezprávni* (Na 10. výročie zničenia prešovského biskupstva 1950-1960): Most VII (Cleveland 1960), str. 105-130.

sobore predsedali piati kňazi, už predtým získaní na pravoslávie, a okrem nich iba komunistickí predáci, ktorým nešlo ani o katolicizmus, ani o pravoslávie, ale o zničenie každého náboženstva. Pod rúškom "boja za mier" nakomandovali tam pár sto ľudí, z ktorých mnohí ani nevedeli, o čo vlastne ide. Nakoniec bolo vyhlásané zrušenie jednoty s Rímom a podriadenie všetkých gréckokatolíkov pod pravoslávneho ruského patriarchu v Moskve.

Toto "rozhodnutie" nebolo by malo veľkého výsledku, keby im v tom nebola prišla na pomoc štátna komunistická správa. Tá "rozhodnutie soboru" nielen uznala, ale ho aj previedla. Gréckokatolíckych kňazov, ktorí nechceli podpísať odpad na pravoslávie, zatvorili najprv v koncentračnom tábore v Hlohovci a potom vypovedali z územia, kde sú gréckokatolícke farnosti, teda mohli sa usadiť iba od Banskej Bystrice na západ. Gréckokatolícke farnosti boli dané pravoslávnym. Páni biskupi Pavol Gojdič a Vasiľ Hopko boli zatknutí a odsúdení. Do Prešova bol poslaný z Ruska biskup Alexej Dechterev.

Keďže akcii za odpad od katolíckej Cirkvi aj tento raz sa nedarilo medzi gréckokatolíckymi Slovákmi, aby ich získali, pravoslávni sa rozhodli osnovať slovenské pravoslávne biskupstvo v Michalovciach. To sa aj stalo rozhodnutím zo dňa 28. júla 1950. Sídlom biskupstva a katedrálou sa stal monastier a chrám otcov redemptoristov. Prvým biskupom bol ustanovený odpadlý kňaz Viktor Michalič, ktorý pri vysviacke prijal meno Alexander. K novému biskupstvu patria okresy: Michalovce, Veľké Kapušany, Kráľovský Chlumec, Sobrance, Vranov, Sečovce, Trebišov, Košice, Moldava a Gelnica. Ako vidno, toto nové biskupstvo je celkom slovenské, hoci aj v ostatnej časti prešovského biskupstva ostalo ešte hodne gréckokatolíkov Slovákov (napr. farnosti v Gemeri). Pre Slovákov pravoslávni vydávajú časopis *Odkaz sv. Cyrila a Metoda* a každý rok *Pravoslávny kalendár*. Po smrti Alexandra Michaliča (1955) stal sa biskupom Metod Millý, vysvätený roku 1953. Roku 1962 dostal pomocného biskupa v osobe Metoda Kančuhu, ktorému dali titul "biskup trebišovský". Biskup Kančuha počiatkom roku 1965 odišiel do Spojených Štátov Amerických a tam sa dal zvoliť za pomocného biskupa "Karpatoruskej pravoslávnej eparchie v USA". Preto na jeho miesto bol zvolený a vysvätený tohože roku nový pomocný biskup michalovský, a to Cyril Mučička. Znenazdajky však koncom roku 1965 biskup Kančuha musel opustiť USA a vrátil sa do ČSR. Čo je s ním teraz, nevedno.

Situácia teraz po 15. rokoch prenasledovania je asi takáto: Biskup Gojdič zomrel roku 1960. Biskup Hopko po 13. rokoch žalárovania bol síce prepustený, ale mu bol určený za nútený pobyt dom dôchodcov, t. j. zrušený kláštor v Oseku, v severozápadných Čechách. Jeho zdravie je dlhým žalárovaním podkopané. Tí gréckokatolícki kňazi, čo ostali verní (počtom vyše 200), museli si nájsť prácu vo výrobe, aby mohli vyživiť svoje rodiny. Mnoho ich pracovalo v Čechách. Od roku 1960 začali sa vracať na východné Slovensko, kde žijú súkromne.

Čo sa týka veriacich: tam, kde žili iba gréckokatolíci, tam mnoho veriacich chodí na bohoslužby pravoslávne. Takto to vyzerá hlavne v severnom Zemplíne a Šariši, kde bývajú väčšinou Rusíni, ači Ukrajinci. No v južnom Zemplíne a inde, kde gréckokatolíci žijú pomiešaní s rímskokatolíkmi, väčšina veriacich chodí do rímskokatolíckych kostolov, ostávajúc verní katolíckej Cirkvi. V poslednom čase nastal medzi gréckokatolíkmi ruch za obnovenie násilne zničenej gréckokatolíckej Cirkvi. Ten ruch vznikol v období destalinizácie, keď viacerí komunistickí predáci boli rehabilitovaní ako obete stalinizmu. Za takú obeť stalinizmu treba pokladať aj gréckokatolícku Cirkev, a preto sa žiada jej rehabilitácia.

Slovenskí gréckokatolíci v slobodnom svete

Duchovné dedičstvo cyrilometodské pre Slovákov gréckokatolíkov prechovávajú teraz slovenskí gréckokatolíci v slobodnom svete. V úvode sme spomenuli, že tu žije okolo 250,000 gréckokatolíkov pochádzajúcich zo Slovenska.

Najstaršou skupinou sú gréckokatolíci v Juhoslávii.[44] Keď po vyhnaní Turkov rakúsko-uhorská cisárska vláda podujala intenzívnu kolonizáciu úrodnej župy Báčka, usadilo sa tam niekoľko tisíc gréckokatolíkov, pochádzajúcich zo Zemplína, Šariša, Abauja, Boršodu. Roku 1751 bola založená osada Kerestúr (Ruski Krstur) a roku 1763 osada Kocur (Kocura), Z týchto dvoch osád potom, pre veľkú pôrodnosť, nadbytok obyvateľstva založil buď celkom nové osady, buď sa usadil už v existujúcich, odkupujúc pôdu kus za kusom od iných národností. Dnes sú gréckokatolícke farnosti v nasledujúcich miestach v Báčke: Novi Sad, Vrbas, Kula, Djurdjevo, Gospodjinci, Novo Orachovo (a k tomu ešte vyššie spomenuté Kerestúr a Kocur); v Srieme sú farnosti v nasledujúcich miestach: Bačinci, Berkasovo, Mikluševci, Petrovci, Sriemska Motro-

---

[44] Rudolf Bednárik, *Slováci v Juhoslávii,* Bratislava 1964, str. 18. — Ján Sirácky, *K vzniku a vývoju slovenského osídlenia na Dolnej zemi v 18. storočí:* Historický časopis XI (Bratislava 1963), str. 433-466.

vica, Šid; a v Slavonii v nasledujúcich miestach: Piškorevci, Rajevo Selo. Všetky patria do biskupstva Križevci.[45] Dnes počítajú asi 30,000 duší. Hovoria čistým zemplínskym nárečím, ktoré je úradným jazykom v škole, v ňom vydávajú knihy, noviny a časopisy, ibaže používajú cyrilské písmo. Čo je však zaujímavé, nehlásia sa za Slovákov, ale sami seba volajú: Rusnaci, úradne sú vedení ako Rusíni a ich kultúrny smer je zväčša ukrajinský, lebo v posledných desaťročiach mali omnoho viacej stykov s Ukrajincami vo Ľvove, než so Slovenskom.

Najpočetnejšou skupinou sú gréckokatolíci v Spojených Štátoch Amerických.[46] Masová emigrácia z východného Slovenska smerujúca sem začala roku 1880. Skoro po svojom príchode začali naši gréckokatolíci organizovať svoje osady (farnosti) spolu s Rusínmi a Ukrajincami. Prvá gréckokatolícka farnosť v USA bola založená roku 1884 v Shenandoah, Pa. V nej prvú svadbu mali 9. januára 1885 Michal Pringel a Mária Fedorová, rodáci z Ruskej Novej Vsi pri Prešove. Otec amerických Slovákov Rev. Štefan Furdek v máji 1893 zaznamenal: "Gréckokatolíckych kostolov slovenských je tu 20 a rímskokatolíckych 15. Rímskokatolíci majú 11 kňazov a uniáti 16."[47] Ako na východnom Slovensku, tak aj v Amerike slovenskí rímsko- a gréckokatolíci v spoločenskom živote držali sa pospolu.[48]

Avšak kňazi, čo prišli slúžiť gréckokatolíkom do USA, pochádzoli väčšinou z Haliče (Galície, dnešnej západnej Ukrajiny) a ak pochádzali z Uhorska, tak to boli Rusíni. Naši slovenskí gréckokatolíci im nerozumeli dobre, a preto radšej navštevovali slovenské rímskokatolícke kostoly, kde im bolo poslúžené v slovenskej reči. Tak sa stalo, že skoro všetky slovenské rímskokatolícke osady majú medzi svojimi osadníkmi značný počet veriacich, čo boli

---

45 *Jubilarni šematizam križevačke eparhije*. Zagreb 1962.

46 M. Lacko, *The Church of Eastern Rite in North America:* Unitas XVI (Roma 1964), str. 89-115.

47 Jozef Paučo, *75 rokov Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty*, Cleveland, Ohio, 1965, str. 6-7.

48 Konštantín Čulen nám zachoval a zverejnil tento nasledujúci zaujímavý oznam z roku 1894: *Velki Bal*, Barberton, Ohio. *Slovaci a Rusnaci, jeko sme fšetki braca u tej cudzej žemi, tak sebe zrobime jednu zabavu. Druhi dzeň po krizmusu v sobotu na 26ho decembra o šedmej hodzine še začne pri Sodi Ash, aby sme še krajani mohli zabavic, i naša čeľac, u tim cudzim kraju. Tak zapitujeme šickich krajanoch aby še prišli zabavic šitke dovjedna. Bal budze še otrimovac na No. 809 Vusster Avnu, J. Ammermann Halle. Budze dosc pic i jesc, muzikanti zos Bacs Bodrok. K. Kohut, Pretseda balu.*

pôvodne gréckokatolíkmi. Ich počet sa odhaduje na 300,000. Pôvodu gréckokatolíckeho sú napríklad Monsignori Andrej Biroš, Michal Ivanko a iní. No najvýznamnejším takým prípadom je rodina ctihodnej Sestry Terézie Miriam Demjanovičovej, ktorá zomrela v povesti svätosti roku 1927, aj proces jej beautifikácie je započatý v Ríme.[49] Jej rodičia prišli do USA z Bardejova na Slovensku a usadili sa v Bayonne, N. J. Jej brat, teraz ešte žijúci Msgr. Karol Debjanovič, stal sa slovenským kňazom latinského obradu a za istý čas vyučoval tiež slovenčinu v seminári v Darlington, N. J. — Tí gréckokatolícki Slováci, čo si zachovali byzantsko-slovanský obrad, patria dnes do biskupstiev: Pittsburgh, Pa. a Passaic, N. J. Najvýznamnejším slovenským gréckokatolíckym kňazom v USA je Msgr. Ján Kallok, teraz farár v New Britain, Conn., kňaz vysoko vzdelaný, spisovateľ a bývalý vydavateľ a redaktor viacerých časopisov.

Najmladšou je slovenská gréckokatolícka emigrácia v Kanade. Naši ľudia sa sťahovali do Kanady hlavne v rokoch 1920-1938. Počet Slovákov v Kanade je asi 55,000 a z nich asi 20,000 sú gréckokatolíci. Táto emigrácia je slovensky uvedomelá, a preto aj slovenskí gréckokatolíci sa tu zorganizovali samostatne, pod svojím menom.[50] Prvá slovenská gréckokatolícka osada vznikla roku 1921 v západnej Kanade v mestečku Lethbridge, provincia Alberta, a dnes patrí do ukrajinského gréckokatolíckeho biskupstvo v Edmonton, Alberta. Druhá slovenská gréckokatolícka osada vznikla roku 1930 v Montreále, provincia Quebec. Ďalšie slovenské gr. kat. osady vznikli až po druhej svetovej vojne (od roku 1950), keď viacerí slovenskí gréckokatolícki kňazi sa dostali do Kanady. V provincii Ontario vznikli farnosti v týchto miestach: Toronto, Oshawa, Hamilton, Welland, Windsor, Sudbury a filiálna osada v Delhi. Farnosti v provinciách Ontario a Quebec patria do ukrajinského gréckokatolíckeho biskupstva v Toronto, Ont., a od roku 1957 tvoria osobitný slovenský gréckokatolícky dekanát. Skoro všetky osady si buď vybudovali, buď adoptovali svoje chrámy. Architektonicky vyniká cerkva v Montreáli a vnútornou ozdobou cerkva v Toronte.

V meste Hamilton, Ont., slovenská gréckokatolícka osada je zasvätená Presvätej Bohorodici Klokočovskej a jej krásny nový

---

49 Štefan Senčík, *Miriam Terézia Demjanovičová,* Rím 1960.
50 *Peršij šematizm Torontonskoj ukrajinskoj katolickoj eparchiji,* Toronto 1963, "Greko-katoliki zi Slovaččiny", str. 68-71 a inde.

chrám je slovenským gréckokatolíckym pútnickým miestom v Kanade. Klokočov je malá obec na východnom Slovensku, kde v gréckokatolíckom chráme sa uctieva milostivá ikona Presvätej Bohorodice, čo v 17. storočí čudesne slzila. Pred rokom 1950 prichádzali sem zástupy gréckokatolíckych veriacich na púť. Po roku 1950 však svätyňu zaujali pravoslávni. Preto sa hamiltonský duchovný Rev. František Fuga rozhodol osnovať novú svätyňu pre slovenských gréckokatolíkov v slobodnom svete. Dal namaľovať kópiu milostivej ikony v gréckom monastieri Grottaferrata pri Ríme[51] a keď bola hotová, O. Michal Lacko nechal ju dať posvätiť sv. Otcom Piom XII. počas jednej audiencie vo Vatikáne. Posviacka hamiltonského chrámu bola dňa 9. júna 1963.

V Kanade vychádza od roku 1955 časopis *Mária*, ktorý je vestníkom slovenských gréckokatolíkov v slobodnom svete. Okrem toho O. František Fuga vydáva v Hamiltone aj iné náboženské knižky pre slovenských gréckokatolíkov, ako aj iné slovenské knihy (napríklad *Slovenská otčina*).

Roku 1963 slovenskí katolíci v Kanade usporiadali veľké oslavy 1100-ročného jubilea príchodu sv. Cyrila a Metoda k slovenským predkom a tým počiatku kresťanstva a národnej kultúry. Predsedom výboru tých osláv bol popredný slovenský priemyselník pán Štefan Roman, ktorý počas osláv dostal pápežské vyznamenanie: Rád rytierov sv. Gregora. Roku 1964 bol vymenovaný sv. Otcom Pavlom VI. za laického účastníka (auditora) na II. Vatikánskom Ekumenickom Koncile.[52]

Rok 1964 ostane však pamätným v dejinách slovenských gréckokatolíkov ešte z iného dôvodu. Dňa 7. októbra 1964 bol svätým Otcom Pavlom VI. vymenovaný prvý slovenský gréckokatolícky biskup.[53] Stal sa ním najd. O. Michal Rusnák CSSR, farár slov. gr. kat. farnosti v Toronte. Narodil sa roku 1921 v Beaverdale, Pa., USA, zo slovenských gréckokatolíckych rodičov. Keď však mal 10 rokov, vrátil sa s matkou a bratmi na Slovensko do rodnej obce Pozdišovce. Na Slovensku skončil ľudové a stredné školy a tu vstúpil do Kongregácie Najsvätejšieho Vykupiteľa, čiže k Otcom Redemptoristom. Za kňaza ho vysvätil biskup Pavol Gojdič

---

[51] Namaľoval ju mních O. Parthenij Pawlyk OSBM.

[52] Referát o oslavách priniesol časopis *Mária*, júl-august 1963.

[53] Úradný oznam priniesol vatikánsky denník *L'Osservatore Romano* 8. októbra 1964 (vychádza však odpoludnia predchádzajúci deň). — "Primo vescovo slovacco di rito bizantino nell' emigrazione": *Servizio Informazioni Chiesa Orientale*, 31. októbra 1963.

3. júla 1949. No o niekoľko mesiacov, počas prenasledovania reholníkov, bol aj s ostatnými otcami redemptoristami zatvorený v koncentračnom tábore. Tam strávil jeden rok. Podarilo sa mu však upovedomiť o svojej situácii americké vyslanectvo v Prahe, ktoré mu ako americkému občanovi vydalo americký pas a takto roku 1951 dostal sa do Ameriky. Roku 1952 prešiel do Kanady, kde sa venoval dušpastierskej práci v slovenskej gréckokatolíckej osade v Toronte. Roku 1957 bol ustanovený za prvého dekana slovenských gréckokatolíckych farností v gr. kat. biskupstve Toronto.

Svätý Otec Pavol VI. vymenoval ho za titulárneho biskupa cernického, za pomocného biskupa najdp. Izidorovi Boreckému, ukrajinskému gréckokatolíckemu biskupovi torontskému, a za apoštolského vizitátora slovenských gréckokatolíkov v celej Kanade. Biskupskú vysviacku prijal dňa 2. januára 1965 v katedrále sv. Michala v Toronte. Všetci Slováci sú vďační sv. Otcovi za vymenovanie prvého slovenského gréckokatolíckeho biskupa. Práve v deň vymenovania, 7. októbra 1964, pisateľ týchto riadkov bol prijatý so svojou matkou na zvláštnej audiencii sv. Otcom Pavlom V. Prišlo do reči vymenovanie pána biskupa Rusnáka a vtedy sv. Otec povedal významné slová: "Dúfame, že týmto menovaním nastáva pre slovenských gréckokatolíkov nové obdobie!"

Istituto Pontificio Orientale, Roma

ČO VEČER HÚTAM

Keby ste o mne vedieť chceli,
čo večer hútam na posteli,
hoc je to tajné, hľa, tu je:
ona mi v mysli šantuje.

Ach, neodbytná moja milá
bár by ma toľko neškádlila,
lebo má údy meravé,
a vždy mi lieta po hlave.

Vyrástla kdesi prostred lesa
a lozí za mnou — rozumie sa! —
a ponúka mi časté bozky
nie teplých rtov, lež chladnej dosky,
nuž vyjavím to okrúhle:
v posteli hútam — o truhle!

Gorazd Zvonický

ZBYTOČNE

Ján Drieň

Zbytočne hľadám divy, veď i rýmy
dnes schnú a preletujú, že i pleva
prázdna by mala obtiaž hnať sa s nimi
a srdce ani láske nezaspieva.

V takýto zatratený čas, keď v tvári
nepoznám seba, všetko končí v prázdne.
Stá svetiel svieti, mne však nezažiari
ani len iskra navzdor, ani raz nie.

Sú chvíle ako tieto, že aj v prsia
kameňom udriem, aby zaduneli.
Až vtedy k tebe, Pane, ruky strú sa,

keď zriem sa nanič jak meč po dueli,
ja osamelé hrozno na viniči,
len potom žiadam, nech mi milosť žičí.

SRDCE

Ján Drieň

Tak zúri, hruď mi ohňom vypíňa,
do priekop padá v čase zmätenia
a v dobrej chvíli, v dobe výslnia
nevie, že je jak viera stratená.

Vzdor a zmut ako bytka tŕňová
ešte v ňom stále sedieť zostala.
Ten miešok nepokoja poznova
vari i poslednú hať rozváľa.

Jak nepokojné šteňa odmala
v klbku si hľadá márnu prekrásu.
Občas sťa rieka nával odspieva

a potom zhreje ako zohrieva
kahanec zhrdzavený od času,
na ktorý mrazná búrka zaviala.

ZO ZÁPISNÍKA PREKLADATEĽA

1. Ak je originál téza a jazyk, do ktorého sa prekladá, antitéza, preklad je syntéza. Lenže práve preto, že táto syntéza bola spočiatku analytického rázu a analytické prvky jej určil charakter originálu, malo by byť hračkou rozložiť ju na komponenty. Chcete poznať pracovnú metodu básnika? Študujte, ako prekladá.

2. Čítal som nedávno najnovšie francúzske preklady z maďarčiny. Dívajú sa z nich na čitateľa tie isté oči, ale raz trochu škúli jedno, raz druhé oko. Potešujúce je len to, že preklad o tom nevie.

3. Všetko je preložiteľné, lebo všetko je preložiteľné zle.

4. Prekladateľská práca je v stave zrodu antitéza mnohofarebná. Inšpirácia pomáha, ale nesmie dominovať. Na jednej strane básnik-prekladateľ musí (ako pri každom básnickom čine) hľadať, ako by v jazyku a obraze zachytil sám seba, kým na druhej strane povinný je vzdávať sa seba vedome a zámerne. Ak sa vzdá seba úplne, jeho preklad stroskotá: neprešiel prizmou nijakej osobnosti. Jeho preklad bude zo všetkých možných prekladov najmenej verný. V čitateľovi vyvolá totiž dojem, že ani originál neodzrkadľuje nijakú osobnosť.

5. Rilkeho preklady z Valéryho znejú trochu ako Rilke a trochu ako nie Rilke. (Usmejme sa. Valéry sa pýtal priateľov: Est-ce vraiment un grand poète qui me traduit?) Prakticky to znamená, že sú v nemčine možné aj iné, inak znejúce preklady z Valéryho a že môžu byť, rozumie sa, na vysokej úrovni, lenže čo aké dokonalé by boli, bude im chýbať úroveň Rilkeho básnickej osobitnosti.

6. Prekladateľ na rozdiel od kritika musí povedať každé slovo a možno ho chytiť za každé, za hocktoré slovo.

7. V "Slovenských pohľadoch" (č. 7, 1966, str. 134) píše Anton Vantuch o mojom preklade "Pekla". Páči sa mu úsilie "o zrozumiteľný, ľudový jazyk", ale nesúhlasí "so Strmeňovým prístupom k interpretácii textu". No citujme in extenso: "Podľa neho 'učená literatúra' je len 'učený balast', ktorý mu 'v prekladateľskej drine pramálo pomá-

ha'. Žiaľ, treba čo najdôraznejšie podčiarknuť, že opak je pravda, pri Dantem aj inde. Nejde len o správne pochopenie toho-ktorého verša. Ako si vôbec stanoviť koncepciu prekladu bez interpretácie, ktorá vyčerpala všetky dané možnosti? Ako ohraničiť bez tejto predbežnej práce básnický svet originálu, vylúčiť cudzie prvky, určiť tonalitu obrazov a vnútornú architektúru diela, ako postrehnúť rozličné rezonancie a súvisy, nota bene u básnika, ktorý nie je ani nechcel byť jasný?"

Výborná lekcia. Sám som všeličo také napísal vo svojej francúzskej analýze Claudelových ód. Tu, pravda, kritik predpokladá, že moja koncepcia prekladu všetky tieto prvky a priori vylučuje. Vidno, že sa nerozumieme. Ja síce aj v marginálnej poznámke o Dantem ("Most", č. 1-2, 1965, str. 13.) ako opera laudata uvádzam práve tak tie, "ktoré hovoria o Dantovom metre a intonácii jeho verša", ako aj tie, čo ma, úfam, uchránili od chybných interpretácií, ale aby bolo jasno, nebude hádam od veci priklincovať (čo i len pro domo nostra), že koncepcia, ktorú mi tu pripisujú, nemá s mojím názorom na poéziu nič spoločného. Mohol by som ju prijať len vtedy, keby som sa vzdal svojho kritického karteziánstva a stal sa, nedaj Bože, impresionistom alebo romantikom. Podľa Vantucha "Strmeňovi ide ani nie tak o čo najhlbšie pochopenie, ako o čo najzrozumiteľnejšie vyjadrenie. Zavše ide zrozumiteľnosť trocha na úkor Dantovskej azda lepšie: Dantovej poézie." Je to prísny súd a či sa mi on páči alebo nie, kritik mal právo i povinnosť povedať ho. Pravda, zlý by som ja bol kartezián, keby mi nešlo vždy "o čo najhlbšie pochopenie". Veď práve preto, že mi ide, aby som použil školastický termín, o "svetlo poriadku", je môj Dante taký, aký je a nie iný. (Mimochodom, aj jazyk prekladu je interpretívnou jednotkou. A to jednotkou prvého stupňa.)

8. Minule som si v Pascalových zobraných spisoch zatrhol myšlienku č. 38 (éd. de la Pléiade, str. 1097): "Ako sa hovorí o básnickej kráse, malo by sa hovoriť aj o kráse geometrickej a medicinálnej, ale to sa nehovorí. A nehovorí sa to preto, lebo vieme, čo je predmetom geometrie a že jej základom sú dôkazy, a čo je predmetom lekárstva, že totiž jeho základom je liečenie. Lenže nik nevie, v čom spočíva súlad (l'agrément), ktorý je cieľom poézie. Nik nevie,

ktorý vzor v prírode treba napodobňovať, a keďže je to vec neznáma, rodia sa bizarné tvary ako 'zlaté storočie, div našich čias, osudný' atď. A ten žargon nazývajú básnickou krásou. No len si predstavme na taký spôsob ženu, ktorá by hovorila malé veci veľkými slovami, a zjaví sa nám pred očami pekné dievča ovešané zrkadlami a retiazkami; zasmejeme sa, lebo lepšie vieme, kedy je žena krásna, než kedy je verš súladný. Kto nevie, bude ju v tom vystrojení obdivovať a v nejednej dedine budú ju pokladať za kráľovnú. Sonety napísané podľa podobného vzoru nazývame preto dedinskými kráľovnami."

Za Pascalovým názorom črtá sa dosť jasne princíp striedmosti v poetike; je v ňom Descartes, ale aj Dionýz z Halikarnasu. A toto je viac-menej aj moja škola. Kritický um hľadá všeobecný, všade platný základ básnického súladu a pýta sa naň tvorivého, činného (a teda aspoň v činnosti slobodného) umu, lenže ten neodpovedá, hovorí mu o intuícii. Stretajú sa len v závere, že báseň nesmie byť dedinskou kráľovnou.

9. Roky mi chodil po ume Šaldov výrok, že básnik je ten, kto myslí v obrazoch. Veril som Šaldovi, ale teraz vidím, že nemá pravdu. Hranice poézie sú oveľa širšie. Básnik je ten, kto čisto myslí v čistej reči. Preto je básnikom Platón i Bergson a nie je ním taký básnik, ktorý nič nehovorí, alebo hovorí slová nečisté, neskropené rosou z Parnasu. Croce sa nemýlil, keď pred filozofmi z profesie, ktorí "dicono parole", dával prednosť básnikom, ktorí "dicono cose". Básnik musí hovoriť veci a keď ich dobre hovorí, rozširuje nielen hranice poézie, ale aj hranice filozofie.

10. "Básnik je ten, kto myslí v obrazoch". Dalo by sa s tým súhlasiť, keby sme sa nejako dohodli na tom, čo rozumieť pod "obrazmi". V istom zmysle slova je obrazom každé slovo. Slovo je všeobecné eidolon veci, ktorá sa v individuálnej realizácii zafarbuje a umocňuje (prípadne oslabuje) veľkým počtom prípadov. V aristotelskom myslení slova ako generálny termín predstavuje aj generickú, mohli by sme povedať, stvárňujúcu silu. Medzi slovom a vecou, ktorú ono označuje, je vzťah zrodu a ja som nadosť realistom vo filozofii, aby som ani na chvíľu nepochyboval,

že tento zrod zodpovedá skutočnému stavu v našom reálnom svete a nie je iba postranným následkom pomeru medzi jazykom a skutočnosťou.

11. Aby poézia mohla hovoriť veci, musí ich najprv myslieť a aby ich mohla myslieť, musí ich najprv intuitívne vnímať.

12. V 32. speve Pekla sa Dante modlí k Múzam, "che dal fatto il dir non sia diverso", aby sa jeho slovo nelíšilo od reality. (Podľa N. Sapegna, "aby sa štýl zrovnával so zobrazovanou matériou".) Ja som preložil: "Nechže môj jazyk pravdu vysloví." Verím totiž ako Dante (a sv. Tomáš Akvinský), že pravda je prejavom reálneho pomeru medzi rozumom a oblasťami jestvujúcimi mimo neho. Poézia nie je sen ani vtedy, keď má ráz sna, ako napríklad v niektorých častiach druhej veľkej ódy Claudelovej.

13. Vantuch (loc. cit.) mi odporúča "viac disciplíny pri licenciách, napríklad pričasté 'doraz' vo význame 'doteraz' (moje "doraz" je nárečové a znamená "zaraz") "a pri vypchávkach typu 'dlhšie mlčať nevedel som vám' " (má pravdu, to je naozaj vypchávka). Tvrdí, že "najväčšie nebezpečie, ktoré na prekladateľa číha, je významový posun práve niektorých ľudových výrazov, ktoré potom v preklade vyznievajú takmer s komickým nádychom: mrcha žľaby, mrcha koleso (XVIII, 1-4), ďas za il gran vermo". Vyčíta mi zvrat "francúzskeho papľuha", svet "jarabatý" ("ktorý nemá nijakú oporu v originále"), "knuty", "nagajky". Je v tom (i v kritike trojveršia V, 127-130) silná dávka užitočnej pravdy, a predsa ten "takmer komický nádych" niektorých termínov, často i celých slôh, nie je náhodilý a spravidla nie je ani mojím vlastným objavom: vďačím zaň Johnovi Ciardimu a kritickým štúdiám (žiaľ, už nebohej) D. Sayersovej.

14. Lukáča by vedel do francúzštiny prekladať Paul Emmanuel, ale kde je vo francúzskej poézii duša blízka Beniakovi? Kto ho kedy tak preloží, ako si zaslúži? Keby žil Jean Cocteau...

15. Vek môže prekladateľovi veľa pomôcť. Niektoré sonety Mallarmého som preložil vari i desať ráz a, chvála Bohu, ani jeden z tých prekladov neuzrel nikde svetlo sve-

ta. Sám sebe sa usmievam, že ma ich nedostatky nehnevajú. Vidím, prečo to alebo ono bolo v mojej práci nevyhnutné. Historická perspektíva je hotový dar Boží. Ale aj koš na smeti.

16. Toto leto kráčal som Danteho "Očistcom" zo stálej radosti do večnej nespokojnosti. Jazyk "Očistca" je v porovnaní s "Peklom" andante amoroso. Kladiem si pascalovskú otázku: En quoi consiste cet agrément? Nestačí Dantovu novú harmóniu cítiť a "vedecky spracovať" (nepíšem dizertáciu), alebo nájsť jej slovenskú obdobu a to znamená objavovať také možnosti jazyka a verša, ktoré sa neprotivia Dantovej taliančine. Toto je tá pekná chvíľa, keď celá práca je "à l'état de devenir": všetko je ešte prísľubom nádeje, všade sú možné iné, živšie riešenia, každý verš má svoju radostnú zelenú mladosť. Chvíľami sa mi zdá, ako by som začínal od začiatku. I tak dobre. Kto si myslí, že o poézii mnoho vie, nevie, čo by mal v konkrétnych prípadoch nevedieť, aby mohol začínať. S poéziou je ako s kresťanskými čnosťami: treba ju začínať ráno a rozvíjať celý deň, aby básnik ani len netušil, že už v ňom zotrváva ako "habitus immanens". Sloboda nevedomosti (nevedomosti v Cusanovom zmysle slova) ako by ani nemala hraníc. Čosi z nej ostáva aj pri tvorení, ale vtedy už prevláda moment nutnosti, zákonitosti. John Ciardi kdesi píše, že keď básnik povedal tri slová, štvrté už musí. Tak. Slovo, ktoré je nie organicky zviazané so všetkými ostatnými slovami básne, podobá sa cudzincovi bez strechy nad hlavou. Nielen že je, chúďa, samo — tie ostatné ho nenávidia. A opačne, ak sa básnikovi podarí aj štvrté, piate, šieste . . . dvadsiate slovo, tie prvé tri idú sa pominúť od radosti, že sú poéziou.

Karol Strmeň

BEZ DUŠE

Ján Drieň

Nuž, takto bezočivo tečie čas,
takže niet ani chvíle pomyslieť,
že nie sme stroj a všetko popri nás

nemusí ako okrúhly groš znieť
cvengotom lesklým, ale bez duše.
Kvet vieme siať, no komu príde plieť

omlaď, keď plesňou plné ovzdušie
hrdúsi dobré snahy? Osivu
mladého slnka treba keď už je

vsadené, aby v hlavu plodivú
dozrelo a nie ako ostarok
živilo v sebe sneť bez údivu.

Ak duše niet, sme lacný odvarok.

KRVAVÝ MUŠKÁT

Miloš K. Mlynarovič

Ta, kde sa rieky spijú kaskádou síz,
kde od Tatier do Karpát švihá orla vzlet,
kde čupia viesky, zrúc clivo do sveta,
ta, v oknách horí rudý muškátový kvet.

V nádejách tisícročí, v zápale rán,
stkal ho z krvi ramien rodný génius;
zaľúbený doň, jednu posteľ má s ním
a večne hudie nové nádeje do úst.

Zrie do priestoru, hľadá svoju hviezdu,
čo vesmír pozavíjal v tajné lupienky.
Hľadám ju i ja v hmlistých kaskádach síz,
bo on, ja sme si jedno — jedny naše spomienky.

Milujem muškát, vesmír nech mi svedok,
mňa všetky cesty žitia vedú ku nemu,
pre jeho lásku strácam iné lásky,
osud svoj popripínam krvavému ramenu.

ROZHĽAD

XII. MEDZINÁRODNÝ KONGRES HISTORICKÝH VIED

V dňoch 29. augusta—5. septembra 1965 zišiel sa vo Viedni XII. Medzinárodný kongres historických vied. Viedeň bola zvolená za sídlo kongresu preto, lebo roku 1965 bolo 150. výročie známeho "Viedenského kongresu" z roku 1815, a celý jeden deň bol venovaný tomuto výročiu s generálnou témou "Bilancia sveta roku 1815", a taktiež dokumenty vzťahujúce sa na viedenský kongres 1815 boli vystavené verejnosti v Štátnom archíve.

Otvorenie kongresu bolo v národnej opere za prítomnosti rakúskeho prezidenta Franza Jonasa a kardinála Franza Königa. Predsedom kongresu mal byť prof. Dr. Felix-Heinrich Schmidt, ktorý však predvlani náhle zomrel, a tak predsedal univ. prof. F. Engel-Jánossi.

Kongres bol zaradený do 4. sekcií: "Veľké témy", "Dejiny svetadielov", "Metodológia a história chronologická", "Zasedanie medzinárodných špeciálnych komisií". Prvé dve sekcie zasedali každý deň, a to dopoludnia a odpoludnia. Tretia sekcia, rozčlenená ešte na podsekcie, zasedala iba odpoludnia, a štvrtá sekcia si mala urobiť svoj špeciálny program po dohode so zainteresovanými.

Takzvané veľké témy, v ktorých išlo vlastne o interpretáciu, boli nasledujúce: Akkulturácia (je to nový výraz, ktorý má vyjadrovať prenikanie a vzájomný vplyv viacerých kultúr), Náboženská tolerancia a sloboda v modernom období, Nacionalizmus a internacionalizmus v IX. a XX. storočí, Vedúce vrstvy (triedy) od staroveku až po naše časy, Sociálne štruktúry a literatúra v XI. a XX. storočí, na počiatku spomenutá téma "Bilancia sveta roku 1815".

V sekcii o svetadieloch bola zaujímavá téma "Dekolonizácia", ktorá vyvolala veľké diskusie. Avšak ako na predošlých kongresoch, tak aj vo Viedni najväčší záujem bol o sekciu "metodologickú", kde patria otázky, spojené s filozofiou dejín. Tak napríklad hneď v prvý deň bola téma: "Historická myšlienka (t. j. filozofia dejín, alebo poňatie dejín) v polovici XX. storočia. Táto téma bola pripravená sovietskymi historikmi na čele s profesorkou Nečkinou. Rozumie sa, že vec predniesla tak, akoby nielen v komunistických krajinách, ale aj v slobodnom svete hlavná historická myšlienka smerovala ku komunizmu. Iné smery sotva spomenula, a to napríklad tak, že vyjadrila poľutovanie sovietskych historikov, že na Západe nájdu sa ešte ľudia, ktorí pôvod a funkciu kresťanstva vysvetľujú v tradicionálnom poňatí. — V diskusii ako prvý prehovoril známy poľský historik Dr. Oskar Halecki (teraz žijúci v USA), ktorý s hrdosťou sa hlásil ku kresťanstvu a vyhlásil, že sa zhoduje s referentkou v jej výzve po pokoji a humanizme, ale iba vtedy, keď to neznamená "pokoj a humanizmus komunistický". Dostalo sa mu silného potlesku. Pri konci odpovedal Haleckému Dr. Bárta z Prahy, že vraj nemôže nechať prejsť mlčaním fakt, že Haleckému sa tlieskalo, keď povedal, že v komunizme niet slobody. Vraj "práve na Západe niet slobody" a že na Východe "je komunistická sloboda", ktorú sa snažil osvetliť. V diskusii k tejto téme prehovoril aj prof. M. Lacko, ktorý podal vážne doplnky k referátu prof. Nečkinej. Na konci odpovedala iba prof. Haleckému a prof. Lackovi. Vo všeobecnosti možno povedať, že ako na predošlých kongresoch, hlavné prúdy sú kresťanstvo a marxizmus. Liberalizmus sotva sa niekedy ohlási. Pre pozíciu Viedne historikov z komunistických krajín bol veľký počet: napríklad z ČSSR asi 230, z Maďarska asi 100, z SSSR asi 70 atď.

Tu chceme povedať pár slov o účasti Slovákov na tomto kongrese. Zo slobodného sveta sa zúčastnili iba štyria Slováci, a to: prof. Milan Ďurica (Padova), prof. Michal Lacko (Rím), prof. Dr. Ferdinand Ďurčanský (Mníchov) a František Benkovský (Mníchov). Okrem vyššie spomenutého príspevku prof. M. Lacko prehovoril ešte ako úradný člen vatikánskej delegácie v diskusii k téme "Sedliacke hnutie v strednej Európe od XV. do XX. storočia" Profesor Dr. F. Ďurčanský prehovoril k téme o dekolonizácii.

Zo Slovenska sa zúčastnilo na kongrese asi 100 účastníkov, čo je po prvý raz, že toľko intelektuálov sa dostalo do slobodného sveta. Celá č-sl. delegácia pricestovala loďou z Bratislavy a počas celého pobytu vo Viedni ostala usídlená na lodi. Vlastne tam ostali usídlení iba tí, čo prišli na vlastné trovy, lebo tí, čo prišli na štátne trovy, bývali v hoteloch (medzi nimi vraj bol iba jeden Slovák). Z tých 100 Slovákov boli plnoprávnymi členmi kongresu (totiž takí, čo si zaplatili členské $15) iba asi 12ti. Ostatní buď si kúpili iba odznak (aby mohli byť prítomní aspoň na prednáškach), buď celkom nič si nekúpili a mohli vojsť teda iba do univerzitnej predsiene, kde boli oznamy a sekretariát kongresu a kde sa ľudia stretali. Nakoľko viem, zo Slovákov prehovoril Dr. Peter Ratkoš, a to k referátu F. Grausa (českého historika) o vzniku národov a štátov v strednej Európe v stredoveku. Ratkoš hovoril o Veľkej Morave, a to doplňoval českého súdruha zo stanoviska slovenského. Slovenská delegácia rozdávala účastníkom práve vyšlé "Studia historica slovaca Vol. III".

Na záverečnom zasedaní v Koncertnom Dóme bolo oznámené, že nasledujúci Historický kongres roku 1970 bude v Moskve.

M. Lacko

REHABILITAČNÉ POKUSY

Od istého času píšu na Slovensku pochválne o mŕtvom Jozefovi Cígrovi Hronskom. Vydávajú jeho romány i jeho knihy pre mládež. Z jednej, Butkáčik a Dubkáčik, spravili dokonca musical a píšu o nej ako o "rozkošnej rozprávke".

Ale obráťme stránku tejto histórie. Roku 1960 vyšli Pišútove *Dejiny slovenskej literatúry*. Roku 1962 vyšlo ich druhé vydanie. V oboch vydaniach venovali Hronskému ani nie po štyridsať riadkov. Autor tejto state, Dr. Ján Gregorec, tu viac, ako sa hovorí, zrezal Hronského i jeho dielo, miesto, aby ho kriticky posúdil, zhodnotil a predstavil čitateľovi. Píše, že sa Hronský "odkláňa od reality do mystiky", že v románe *Jozef Mak* "ťažko a násilne splieta podivný dej", že "vytvára mátožné karikatúry ľudí", že "svojím dielom priamo popieral životaschopnosť nášho ľudu". Hronský, podľa Dr. Gregorca, čitateľovi "dezorientoval a demobilizoval". Socialistickí realisti Jilemnický a Kráľ naproti tomu vraj čitateľa "podceňovali". Hronský je teda "protirevolučný", "hnal vodu na mlyn buržoázii", propagoval experimentátorstvom, bezideovosťou, únikom ... od boja za pokrok". A na záver má Gregorec pre Hronského takýto súd: "Reakčný postoj doviedol ho až k zrade národa a zo strachu pred jeho súdom ušiel do služieb nepriateľa". Ponechávame úsudku a vkusu čitateľa na Slovensku i v zahraničí, aby si sám urobil predstavu o tomto prístupe k dielu J. C. Hronského, ktorý bezosporu patrí medzi najpoprednejších autorov našej modernej prózy.

Hronského osobnosťou a jeho literárnym dielom sa v poslednom čase zaoberal aj Dr. Alexander Matúška. Matúškov súd je už miernejší

a objektívnejší, oddeľuje politický profil Jozefa Cígra od literárneho diela J. C. Hronského. Matúškovi nemožno uprieť snahu objektívnejšie pristúpiť aj k exilovému spisovateľovi, najmä keď je už mŕtvy. I keď čiastočne vidí v ňom "epigóna Kukučínovho" nezamlčuje, že sa v Hronskom ozýva "aj iná struna", že prejavil nielen "mieru a vkus", ale že sa mu podarilo povedať aj "niečo typicky svojho". Matúška neupiera Hronskému ani modernosť, ani pozoruhodnosť i keď je jeho prístup k Hronského dielu a jeho hrdinom miestami určovaný azda aj iným ako čisto literárnym hľadiskom. Napriek tomu Matúška má už odvahu povedať, že aj Hronského hrdinovia majú "dobrú vôľu", ktorá "sa nedá zastrašiť pohromami a fatalitou". Priznáva, že Hronského zaujímal obyčajný, drobný človek. Hronský sám hovorí, že o tomto človeku chcel vedieť "ako sa má, ako žije, ako narieka a ako sa smeje". Literárny Hronský je Matúšovi "tradičník a experimentátor v jednej osobe". To nie je súd ani nespravodlivý, ani pomýlený.

Vieme, že Hronského knihy sú doma obľúbené a čítané, že je o ne záujem. Aj napriek prísnym súdom dnešných literárnych kritikov na Slovensku sú to cenné literárne diela, s ktorými možno porovnať len málo z toho, čo slovenská literatúra získala za posledných dvadsať rokov. V nich nachádzame vernejší a pravdivejší obraz života a charakteru nášho ľudu, jeho osudov a vášní, dobrých i zlých vlastností ako v dielach súčasných domácich prozaikov. Hronského hrdinovia nerevoltujú proti pokroku, ani proti záujmom svojho ľudu. Sú to typy svojho času, vybraté zo slovenského života. Hronský ich zachytil tak, ako ich videl sám, jeho tvorba sa neriadila podľa nijakej politickej schémy. To však neznamená, že k Hronskému treba pristupovať so skrášľujúcim zrkadlom, že pred jeho románmi má kritika padnúť na kolená. Ale v každom prípade má k nemu pristupovať s mierou spravodlivosti a objektivity.

V poslednom čase prejavujú na Slovensku živý záujem aj o iného zahraničného spisovateľa, o Leopolda Laholu. Píšu o ňom pochválne v Kultúrnom živote i v Slovenskom divadle a Slovenské pohľady priniesli zas úryvok z jeho hry *Škvrny na slnci.* Aby sme sa aj v tomto prípade vedeli trocha orientovať zas si berieme na pomoc Pišútove Dejiny slovenskej literatúry. A ký div, najnovšie dejiny našej literatúry nezmieňujú sa o tomto pozoruhodnom dramatickom spisovateľovi ani len slovom. Pre Pavla Števčeka, ktorý v Pišútovom kolektívnom diele písal stať o literatúre rokov 1945 až 1958, ktorá bola "v znamení víťazstva robotníckej triedy", dramatický spisovateľ Lahola vôbec neexistoval. Ani naša mládež na školách nesmie nič vedieť o jeho diele. Lahola je na tom ešte horšie ako Hronský, Žarnov a Dilong. Jeho dielo na Slovensku dnes tak zamlčujú ako dielo exilových básnikov Šprinca, Strmeňa, Zvonického a iných. A pritom Lahola legálne vyemigroval do Izraela a do roku 1949 na Slovensku usilovne tvoril.

Sem-tam najdú sa však na Slovensku už aj odvážnejší literárni kritici a historikovia ako Gregorec a Števček. Nielen Hamada a Rúfus, i Matúška, Špitzer, Rozner a Vrbka majú dnes už odvahu povedať svoju mienku aj o niektorých autoroch dlhozatracovaných alebo dosiaľ zatratených. Stanislav Vrbka napríklad v 2. čísle časopisu Slovenské divadlo z t. r. s pozoruhodnou objektívnosťou pristupuje k Laholovmu dramatickému dielu. Zaregistroval tu aj prípad stiahnutia Laholovej hry *Atentát* z repertoáru činohry Slovenského národného divadla v máji 1949. A hovorí, že tým sa "v slovenskej kultúre uzatvoril — na jej

vlastnú škodu — osud tvorcu, ktorý sa výrazne zapísal najmä svojimi troma hrami — *Bezvetrie v Zuele, Štyri strany sveta* a *Atentát* — do moderných dejín nášho umenia".

V prípade živého Leopolda Laholu i mŕtveho J. C. Hronského ide o pokus rehabilitovať dvoch slovenských spisovateľov, ktorí dobrovoľne odišli do zahraničia. Z celej veci, ak má slúžiť záujmom našej kultúry, možno mať radosť. Už aj preto, že sa tým slovenským čitateľom umožňuje prístup k ich dielu, že ich knihy sa budú na Slovensku vydávať, resp. Laholove hry hrať, a že sa tak, po rokoch, slovenský spisovateľ opäť vracia do slovenskej literatúry, z ktorej ho alebo politicky vyobcovali, alebo v ktorej ho politicky zatratili.

Lenže akokoľvek by sme radi veriť, že sa menia časy, že tu naozaj nastáva obrat, skúsenosti nás nútia k opatrnosti. Vieme napríklad, že po rehabilitácii Hronského i Laholu volajú dnes aj takí, čo pred rokmi "hádzali po nich kameňom". Hronskému sa okrem toho tejto "milosti" dostáva zaiste preto, že je už mŕtvy. Za jeho života sa nikto na Slovensku neodvážil napísať o ňom slušnejšiu literárnu úvahu. Dokonca ani o jeho smrti sa nikto nezmienil ani riadkom!

Vždy sme zastávali názor, a ten opakujeme i dnes, že národ a jeho literatúra sú veci nedeliteľné. Ak sa dnes na Slovensku odvažujú prijať dielo Hronského a Laholu, pripomíname, že v zahraničí žijú aj iní slovenskí básnici. A ako je nedeliteľná literatúra národa, tak nemožno natrvalo deliť ani jej tvorcov na prijateľných a neprijateľných. Politický kľúč bol vždy nešťastím literatúry. Nešťastím je aj tam, kde dosiaľ zamlčuje mená a tvorbu našich básnikov, ktorí žijú v zahraničí. Zamlčali napríklad nielen pozoruhodný film Leopolda Laholu *Diabol hrá na balalajku,* ale aj cenný Strmeňov preklad Danteho *Pekla.* A takisto ani len nezaknihovali celý rad kníh slovenských autorov, ktoré vyšli v zahraničí. To nie je ani na chválu ani na osoh tým, čo majú referovať o slovenskej literárnej tvorbe. A v tomto svetle potom aj rehabilitačné pokusy dostávajú svoju špecifickú politickú príchuť, ktorá má s pravým kultúrnym záujmom národa málo spoločného.

I. Kružliak

SLOVÁCI NA XXXIII. BIENNALE UMENIA

V dňoch 18. júna až 16. októbra t. r. bolo v Benátkach XXXIII. biennale umenia, na ktorom sa zúčastnilo 37 krajín z celého sveta. Slovenskí umelci zúčastnili sa na tomto biennale po druhý raz samostatnou slovenskou expozíciou. Roku 1942 zúčastnili sa tu ako reprezentanti Slovenskej republiky a roku 1966 deväť slovenských maliarov a sochárov reprezentovalo tu Česko-Slovensko. Bola to v pravom slova zmysle slovenská expozícia, ktorá predstavovala prehľad slovenskej umeleckej moderny od roku 1918 až po dnes. Z maliarov boli tu zastúpení Bazovský, Fulla, Matejka, Chmel, Paštéka a Laluha, zo sochárov Kompánek a Uher a tkané závesy vystavovali tu Fulla a Kornúcik. Celkove bolo tu vystavených 30 olejomalieb, 10 skulptúr, 5 grafík a 2 tkané závesy.

Z Bazovského tvorby bolo tu 7 olejových plátien z rokov 1949 až 1957. Fulla tu mal vystavených 5 olejov z rokov 1925 až 1935, 5 grafík z rokov 1961 až 1964 a jeden tkaný záves, ktorý dohotovil roku 1958. Chmel tu mal 4 olejové maľby z rokov 1947 až 1949. Laluha tu bol zastúpený 6 olejovými plátnami z rokov 1964 až 1966. Taktiež 4 oleje

tu mal Matejka a to z rokov 1946 až 1947. Paštéka tu mal 4 olejové plátna z rokov 1962 až 1965. Zo sochárov bol najpočetnejšie zastúpený Kompánek a to 7 skulptúrami z rokov 1958 až 1965. Uher tu vystavoval 5 skulptúr z rokov 1947 až 1966 a Jozefa Kornúcika reprezentoval tu tkaný záves z roku 1965.

Slovenská expozícia na tomto biennale predstavovala retrospektívu moderných smerov výtvarného umenia, ako sa u nás vyvíjali od konca prvej svetovej vojny. Rozhodne nemožno túto expozíciu považovať za reprezentáciu slovenskej výtvarnej moderny, ale bol to podarený pokus zoznámiť medzinárodný svet s umeleckou tvorbou nášho národa. Vystavené diela boli prehliadkou najnovších štýlov a tendencií v slovenskom výtvarnom umení, poznačenom aj vplyvom ľudovej tradície a ľudových motívov. Od lyrickej skutočnosti, zvýraznenej intezitou tvarov a farebnej kultúry, cez koncentrovaný vzťah k realite v pôsobivých portrétoch a zátišiach, až po dynamičnosť formy, vyjadrenej robustnosťou tvaru a farby — to je cesta slovenskej výtvarnej moderny, ako ju bolo možno poznať na XXXIII. biennale v Benátkach.

Diela slovenských výtvarných umelcov sa od roku 1948 tak málo dostávali do sveta, že bolo konečne na čase, aby sa na medzinárodnom umeleckom fóre predstavili aj slovenskí výtvarníci. Zásluha za to patrí v prvom rade riaditeľovi Slovenskej národnej galérie, Dr. Karolovi Vaculíkovi. Jeho pokus sa vydaril po každej stránke. Dôkazom toho je aj skutočnosť, že Laluha dostal za svoje vystavené obrazy cenu Osvaldo Licini, vo výške 250,000 lír. I keď to nebola jedna z hlavných cien, predsa bolo pozoruhodné, že z krajín strednej a východnej Európy dostal popri Laluhovi cenu len poľský sochár Henryk Stažewski a to vo výške 1000$.

(ik)

SLOVENSKÁ ÚČASŤ NA UHORSKOM UMENÍ

S kusom kultúrnej minulosti Slovenska bolo sa možno stretnúť toho leta na výstave uhorského umenia od X. do XX. storočia v Paríži, v Malom výstavnom paláci, na kraji Elyzejských polí. Výstava bola vkusne inštalovaná a pre informovanie návštevníkov slúžil bohatý ilustrovaný katológ. Usporiadateľmi výstavy boli francúzska a maďarská vláda.

Po archeologických exponátoch z X. a XI. st. bolo tu možno vidieť vzácne poklady umenia od stredoveku až po modernú dobu. Francúzske nápisy pri niektorých exponátoch uvádzali aj miesto vzniku, alebo miesto kde sa umelecký predmet pôvodne nachádzal, a to ma vlastne priviedlo na myšlienku všimnúť si slovenskú účasť na uhorskom umení. Je to zaujímavý problém a tí čo na Slovensku venujú dnes veľkú pozornosť výtvarnému umeniu nášho národa, by spravili záslužnú prácu, keby v odbornej štúdii vecne a dôkladne zhodnotili, čím Slovensko prispelo do umeleckej pokladnice starého Uhorska. Už aj preto, aby sa osvetlila naša národná minulosť aj po tejto stránke. Videl som totiž, ako francúzske publikum stotožňuje pojem "uhorský" s pojmom "maďarský" a ako mnohé vzácne poklady slovenskej minulosti pripisuje na konto maďarského umenia.

Je pravda, že v časoch gotiky a renesancie umenie nemalo národný charakter a hľadelo sa naň viac z hľadiska jeho symboliky ako jeho pôvodu. Aj exponáty, ktoré bolo možno vidieť na parížskej výstave,

nemožno pochopiť inak, iba v hraniciach starého Uhorska, ktoré pravda, nie sú hranicami dnešného Maďarska. A pretože Slovensko bolo od roku 907 až do roku 1918 súčasťou uhorského štátu, bolo treba všimnúť si na tejto výstave zvlášť náš slovenský podiel.

Gotické a renesančné maliarstvo má na tejto výstave skoro výlučne náboženský charakter. Prevážna väčšina jeho exponátov pochádza zo Slovenska. Z XV. st. boli tu prenosný oltár z Trenčína, dve oltárne tabule zo Zlatých Moraviec, krídlo hlavného oltára s obrazom sv. Barbory z Liptovskej sv. Mary, obraz Narodenia Pána z Nemeckej Lupče, oltárna tabuľa Zvestovania z Mošoviec, viaceré oltárne tabule zo Spišskej Kapitule, Sabinova a Dúbravice. Zo XVI. st. boli tu dve veľké oltárne tabule s monogramom M.S. z Banskej Štiavnice. Jedna z nich sa dnes nachádza v diecéznom múzeu v Ostrihome a druhá v maďarskom národnom múzeu v Budapešti. Bolo zaujímavé, že na výstave bola aj oltárna tabuľa Poklony Troch kráľov od toho samého majstra M.S. z Banskej Štiavnice, ktorú dnes vlastní múzeum vo francúzskom meste Lille.

Z gotickej plastiky, ktorá pochádza zo Slovenska, boli tu vystavené sochy Madony zo Slatiny, socha sv. Barbory z Borky, sochy sv. Štefana a sv. Ladislava z Matejoviec, socha Madony z Necpal, reliéfy Smrť Panny Márie z Košíc a Navštívenie z Hornej Lehoty. Okrem toho boli tu vystavené bronzová krstiteľnica z Liptovskej Teplej a gotické kalichy zo Sokolče a z Hronského sv. Beňadika. Je známe, že na Slovensku zostali alebo že zo Slovenska pochádzajú najkrajšie predmety uhorského gotického umenia. Vysvetľuje sa to tým, že Slovensko v tom čase bolo vari najbohatšou krajinou v Európe na zlato a striebro. Slovenské banské mestá boli vtedy tak bohaté, že mohli udržiavať kultúrne styky so západnou Európou a zadovážiť si vzácne umelecké predmety na výzdobu svojich chrámov. Mnohé z nich majú mimoriadnu umeleckú hodnotu, takže ich možno radiť k najkrajším plodom európskej gotiky.

Z barokového umenia bola tu napríklad vystavená škica viedenského maliara Franza-Antona Maulbertscha Apoteóza rádu trinitárov, ktorá bola návrhom pre oltárny obraz trinitárskeho a neskôr jezuitského kostola v Trnave. Táto škica je dnes v múzeu vo francúzskom meste Tours.

Bolo tu tiež hodne exponátov zo starej slovenskej keramiky, ktorá si po celý čas zachovala nielen typické črty slovenského folklóru, ale i špecifický umelecký vkus.

Parížska výstava uhorského umenia od X. do XX. st. nielen že slovenskému návštevníkovi odkryla mnoho zo slovenskej minulosti, ale núkala ho tiež zamyslieť sa nad všeličím minulým i prítomným.

I. K.

KNIHY

Mikuláš Šprinc. OČI MOJE PÚTNICE. Cleveland, Rím, Mníchov: Slovenský ústav, 1965. Grafická úprava a kresby Dr. Jozefa G. Cincíka. Strán 60.

Nová zbierka básní Mikuláša Šprinca má dve časti: "Rajské údolie" a "Bohatý prístav". Rajské údolie je Valparaiso v Indiane a Bohatý prístav ostrov Puerto Rico. Tam básne vznikli, ale nemožno povedať, že by geografické fakty boli ich tématickou základňou. Tie sú nanajvýš motívami a koloritom. Motto z desiatej Vergilovej bukoliky ("Vstaňme! pevcom sa nočná tma zdá neraz ťažkou; ťažký je tieň borievky a tiene škodia ovociu.") udáva tón a zodpovedá hlavnej intencii básnika: hľadať výšky a prechod z tieňov do svetla.

Dovoľme si luxus. Namiesto všeobecných úsudkov (a tie najmä v kritike poézie môžu byť natoľko všeobecné, že nepovedia takmer nič konkrétneho a využívajú sa v úniku do filozofie), namiesto všeobecných úsudkov pokúsme sa čítať každú Šprincovu báseň osobitne, pozorne a, nakoľko možno, presne. Čo básnik chcel povedať, to nás nemôže zaujímať. Nás zaujíma, čo hotová báseň hovorí, ako to hovorí a aké dôsledky z toho vyplývajú pre pochopenie vnútorného, tvorivého sveta básnikovho.

Čitateľa prosíme, aby si vzal Šprincovu zbierku do rúk a naše slová zvažoval s ohľadom na básnikov text. Tak bude zároveň čitateľom básnika a kritikom jeho kritika. (Básne sú bez názvu. Označujeme ich iba podľa paginácie.)

*

11. Básnik, i keď "nie je svätý František", pozdravuje vtákov a ich nevinnosť kypiacu v speve. Prostredníctvom slova chce prejsť "na druhú stranu poznania, kde tieň sa mení v svetlo". Poézia je rozdávanie srdca, ktoré ustáva, kým nájde pravú krásu. Je sestrou nevinnosti, ak nie dokonca nevinnosťou samou. Podľa Šprincovho kategorického imperatívu treba súhlasiť so stvoreným svetom a "spievať"; kto spieva, je "rodný brat" vtákov a každý spev "kypí v nevine".

12. Okolo básnika "dýchajú" duby, borovice a tuje. Ich prítomnosť je chvála ustavičná a zároveň aj dôkaz, že tvary sveta sa tvoria "z bezodných čistých prameňov". Botanická idyla? Kulisy pokoja? Nie, Šprinc je básnik prírody a to prinajmenej trojakým spôsobom. 1. Je s ňou zajedno a nikdy jej neprotirečí; 2. Identifikuje sa s ňou ("som človek, som vták: oboje", str. 11) a v každom prírodnom raste vidí analógiu svojho vnútorného vzopätia; 3. "Imituje" ju, je mu školou života a pritom ju priam núti k takým vyznaniam harmónie, ktoré vylučujú akúkoľvek tragiku. To sa zračí aj v tejto básni. Preč so smútkom a úzkosťami! Buďme ako duby a borovice! I v hodine smrti "ráno bude rosné v speve vtáka a slnko bude veľké, ohnivé". Nevie dobre žiť, kto nie je schopný obdivu. Čo oznamuje pokoj stromov? Kto ho necíti, je ďaleko od citovej a myšlienkovej vyrovnanosti.

13. Bolestné intermezzo. Výkrik: "Bože môj, veď som kňaz, obeť a spolu obetník." Kňazská existencia je obetná žiara, na ktorej horí živé ľudské srdce: kňazovo srdce. A je to obeť svätá.

14-16. Ale čo hľadá Jób v Šprincovom optimistickom vesmíre? ("Zúfalý Jób, porátaj rany. Si ako vytečené oko.") Chyba nie je v kozme,

je v človeku: "srdcia nám živia vidiny a vôľa viac než ľudská odvahu našu hucká". A tak hlbiny, ktoré by mali byť splnením našich snov, stávajú sa symbolom túžby po vlastnom páde, po utrpení "na kríži vlastnej zrady". Nádherná posledná sloha. Súcit, súcit, súcit s každým, kto ani nevie, že sa zriekol ľudskosti, keď "zaprel Syna človeka".

17. "Tie valparaiské duby!" Básnik sa chce stotožniť s ich silou a dynamickým rastom. Všetko treba zachytiť, všetko cítiť, všetko prežiť; mať účasť na premenách, i keď sú zmyslom nedostupné, a kde veci pochopiť nemožno, treba aspoň žasnúť. Rásť až po samé koruny, k rojom "spievajúcich vtákov", po "konečné črty jestvoty a pokoja" — a, dodajme, aj nevinnosti. Zem je blažená, treba ju zdvihnúť až po hviezdy. (Ako u benediktínskeho Claudela, tak aj u františkánskeho Šprinca je kozmos nepretržitou oktávou stvorenia a tvorivosti.)

18. "Daj, Pane, zdravia mojim zmyslom, cez ktoré prúdia do mňa Tvoje veci; nech hlboké sú žriedla mojej reči a nech Ťa chutnám v plode hoc aj kyslom." Štvorveršie oveľa hlbšie, než sa zdá na prvý pohľad. Všimnime si, že básnik neprosí o konsekráciu zmyslov, ale o konsekráciu vecí a prístup k veciam je možný iba cez zmysly. "Zdravie" zmyslov je teda predpokladom zdravého, hlbokého poznania sveta a Stvoriteľa. Žriedla Šprincovej reči sú "hlboké", keď zrkadlia prírodu, a aj "kyslý plod" môže viesť k esteticky pozitívnej percepcii Boha.

No veci nie sú iba to, čo sú ako súcna, a nie iba tak, ako ich bezprostredne vnímame zmyslami. Ich "mená" sú pozamieňané. "V múdrosti svojej tak si rozhodol, že sa nám dávaš vo stvoreniach." Dobre. Ale zaraz: "že zvážať treba snopy Tvoje do stodôl, kde si im všetky mená pozamieňal." Radi by sme postavili básnika pred voľbu: alebo veci — alebo znaky, no on nám uniká. Jeho veci sú konkrétnymi vecami, ale zároveň aj znakmi. A Boha sú plné nie ako veci, ale ako fenomény. Sú závojmi, no sú aj podstatami, ustavičnou prítomnosťou, ktorá vždy zjavuje dačo, čo prijala z Boha.

Zdalo by sa, že Šprincovo bratstvo s vecami sa vlastne vecí ako takých ani netýka, skôr toho, čo ony predstavujú v jeho náboženskom a estetickom kánone.

19. Krajinka: pole posiate bielymi margarétami a pole ďateliny, nad ktorým sa kúdolí dym, dookola "na stráži" svrčiny. Básnik objavuje margaréty po mnohých rokoch a prítomnosť sa mu mení na minulosť. "Jak hmla sa dvíha mladosť z úžľabín", vracia sa spomienka na osudotvorný chotár v rodnom meste. Moment bolesti: "Mlč už a nerúb kruto do žily!"

Štruktúra básne spočíva na kontraste medzi konkrétnym svetom (pole, slnko, dym, kvety, svrčiny) a náznakovým sprítomňovaním minulosti. Krajinka pred básnikom žiari, a predsa báseň krváca odkiaľsi z nenávratna.

20. Paralela medzi súmrakom a zakotvením spasenej duše v Bohu. (Por. prvú slohu: "Len večer, keď sa perlí vzduch a stromy majú ostré črty, cítiš, čo značí pre stvorenstvo slnko a čo je zmyslom obávanej smrti.") Keď zapadá slnko, vzduch je čistý a priezračný: veci sa črtajú jasne a ostro. U Šprinca to znamená, že ostro vidno aj ich vzájomné súvislosti a jednotu, aj ich posledný tvar: Boha. Smrť je "najmizernejšie slovo v slovníku a vymyslel ho ľudský strach". No zánik nejestvuje, sú iba premeny, v ktorých niet náhodilosti. A nič sa nestráca.

V posledných dvoch slohách nehovorí básnik o sebe, ale o všetkých ľudských osudoch. Pripomínajú mu stupne, z ktorých každý ďalší je bližšie "k cieľu", k eschatologickému vyústeniu vo všeobecnú oslavu. Lebo zo zmyslu ľudských osudov sa tvorí generálne "kryštalové vedomie", v ktorom si všetko nájde svoju farbu, vitalitu a výraz.

21. Protiklad predošlej básne. Tam bola reč o postupnom dozrievaní existencií v záverečný tvar, tu je reč o počiatku stvorenstva. Svet je "rozdrobený Boží Čin", výron ustavičnej tvorivosti Božej, prejav kozmogenickej Kristovej lásky. "Ako tak pravidelne bilo vo večnosti, Kristovo Srdce nalievalo bytím more Vesmíru." Lenže hodnota vesmíru nie je v kvantite energií a tvarov; vesmír "duchovnie a vo vedomí ľudskom vrcholí". Rastie a mohutnie i v ľudskej skúsenosti. "V každom z nás žijú všetky pokolenia, ich boje, lásky, víťazstvá a pády." Smerujeme k plnosti, k pádu cez Kristovo Srdce a naša ľudská láska sa násobí Jeho láskou. Básnik žasne, chváli Boha mlčaním a podáva ruku Milosti.

(Na to všetko v nebi Teilhard de Chardin odpovedá: Amen.)

22. Neviem, či kedy Šprinc čítal Jeana de la Cépède, a konečne otázka "vplyvov" v poézii môže mátožiť len v hlave polovzdelancov. No toto je baroková báseň. Básnik sa pokúša vysloviť alebo aspoň sprítomniť tajomstvo (konkrétne, prítomnosť Krista v Eucharistii) a volí si n a o k o najnevhodnejší spôsob: intelektualizáciu tajomstva. Vyčerpal všetko hravé, čo mu vnukla špekulatívna akrobatika; vracia sa k mlčaniu. Otriasajúca báseň, jedna z najkrajších o Eucharistii vo svetovej literatúre.

23. Oslava sv. Františka. Prvá strófa je veľkolepá: "Napokon stigmy ako slovo posledné, päť žriedel, z ktorých bolesť vyviera. Ešte sa chveje Ježišovo objatie v krvavých lúčoch večera."

Beda básnikovi, keď začal pridobre. Šprinc začal pridobre a teraz už nespieva, iba komentuje. Uisťuje nás, že z Františkových stigiem "bude sa rodiť nový vek", láska je "najkrajšia hra zvonková v každej ľudskej veži", že "láska žije z bolesti" a tá (rozumej, bolesť) "v Krvi Kristovej pramení a šelestí' (a či to pramení a šelestí láska?), že Františkove stigmy "kvitnú" nad časom "tak jednoducho ako ruže". To je síce všetko potenciálne pekný poetický materiál, no v básni sa mení na druhoradú ozdobu. Básnik hovorí aj k veci, aj o veci, a veci predsa nehovorí. Uveril vlastnému nadšeniu, "obásňuje" si tému.

24. Tri slohy: 1. túžba splynúť so svetom, ponoriť sa do jeho krásy a okrem nej nič nemilovať; 2. a to je márny sen, lebo "najhlbší stred" človeka je inde; 3. opája ho voda milosti a iba cez jej prameň "prvotný a tajomný" "prisáva sa" človek k Bohu. Nepovedzte, že je to báseň typicky šprincovská. Všimnite si, že básnikovi ostal zo sveta len mallarméovský "aboli bibelot" a vzťah medzi Bohom a človekom sa mu redukuje na obraz pneumatickej vody.

25-26. Nenáročná báseň, ktorá sa podarila, lebo básnik vytušil, že jej čaro môže spočívať iba v nenáročnosti.

27. Práve dospieval neznámy popolavo čierny vták. Básnik si želal byť jednou z jeho "zázračných" tónin. A čo to znamená? To, že treba nasledovať vtáka "hoci z vetvy na vetvu", kým nezachytíme srdcom jeho "čistú blaženosť'". Pochopenie vecí nie je vždy potrebné, neraz

stačí "pocit bytostného splývania", inými slovami, intuitívna účasť na pozitívoch, ktoré sú mimo nás.

28. "L'Invitation au voyage." Básnik volá svojho "neznámeho brata" (čitateľa?) na cestu "nocou, svitaním a ránom" k tajomstvu vecí. Všetko je hotové, prípravy netreba; stačí odvaha a oheň zreníc. Cesta sa končí pri zmysle všetkých vecí ráno "na ďalekom obzore", kde pútnikov očakáva Kristus. Spiatočný lístok neplatí; na ceste na "'strmý", ale "skutočný" končiar sú síce zástavky, ale návratu niet. Človek je "veľkou, svätou prírodou", ktorej chýba jedine svetlo nebeského premenenia.

29. Jedna z najkrajších básní v zbierke. Škola estetickej konzumpcie. Kus živej prírody preskočil zo sveta rovno do básne. Júl má "zelenú blúzu", vtáčky "držia štebotavý snem", tráva dýcha pod košatým "tulipníkom" (tulip tree?), miazga v zemi "zvoní", prameň sa perlí, v pozadí sa črtá "hlbočizná letná obloha". Nie je malé umenie vybrať veci tak, aby tvorili báseň samy od seba, akoby bez básnikovho úsilia.

30. "Vysoká, suchá poľná tráva", česaná vetrom. Naoko "prežitok" bez krásy, a predsa celú noc spieva v nej svrček. — Keď básnik takto vidí prírodné úkazy, život ho nemôže poraziť. Všade nájde svoje "a predsa".

31. Prosté tableau, františkánsky nenáročné: blíži sa poludnie, vtáčky si kŕmia mladé, všade znie čvirikanie a básnik sa modlí, aby Boh neprestával nasyťovať vtákov, žeby večer spievali Bohu i unaveným, smutným ľuďom.

Nevídali, — poviete. — Nože nie tak. Dobrá jednoduchosť je ťažká čnosť.

32. Ani sebe ani básnikovi nepomôžeme, ak básnika chytíme za slovo. No zato len počúvajte, čo Šprinc píše! "Nevysvetľujem kozmos; načo je múdrosť knižná?" Krútime hlavou. Knižná múdrosť je predsa všelijaká a nájde sa aj dobrá knižná múdrosť, napríklad tá, ktorú stopujeme v zbierke "Oči moje pútnice".

Škoda nám protestovať. I táto báseň vysvetľuje kozmos.

"Všetko je milosť'", hovorí Bernanos; "všetko je láska", hovorí Šprinc vo svojom výklade kozmu. Láska "usporiadala všetko na počiatku", všetko spravuje, všetko volá "k vesmírnemu sviatku". A ostatné je márnosť.

33. Idyla. Do Valparaisa prišli na púť "slovenské naše dobré matky" a básnik si koná s nimi krížovú cestu. V čom spočíva intímna hrejivosť tejto básne? Nie v slovníku, nie v obrazoch. Tu sa báseň učí iným veciam; učí sa žiť silne a zbožne pri pocite, že smrť nie je ďaleko. Súcitu a láske sa nepodarilo ostať vonku, mimo poézie. Vrazili do veršov a úplne ich ovládli.

34. Štyri päťveršové slohy, forma vybrúsená, starostlivo vypracovaná. Šprinc zriedka dbá o formu; chce byť básnikom, nie klasikom. Lenže práve preto si táto jeho báseň zaslúži osobitnú pozornosť. Nie je náhoda, že rýmy sú bez dialektického napätia, ako ozveny z kráľovstva harmónie a pokoja (rieka—vteká; rodí—nadprírody; žne—rozkošne; spieva—réva). Všimnime si, že rým "skúsenosti—kosti" patrí do iných konštelácií, ale ako chytro zastrel básnik akékoľvek zdanie tragiky a

úzkosti... Tie kosti sú v hrobe, "na ktorom kvitnúť bude divá réva".

Z harmónie niet úniku. "V čase sa nadčasová večnosť rodí a plávať musíš v prúde rovnobežnom ku rozkvitnutým brehom nadprírody."

35. Bukolika horúceho poludnia. Iba siréna "plače v diaľke", kde "možno... niekto koná" (dokonáva?). V tej súvislosti silný obraz: "Na úder čaká osud ľudský jak na trhnutie srdce zvona."

36. Spomienka na rodný kraj, ktorý sa škrtom pera stáva vidinou i mladosťou. Záhadná je len posledná (štvrtá) sloha. Čo znamená, že ruža, keď opadáva, čaká "večné návraty"? Čo sa to vracia, "ako keď večer tiahnu čajky ku brehom"? Veď hej, ľahko si vymyslíme i tucet odpovedí. Ale dôležité je, že básnik nám svoju zamlčal.

37. Ak má Pytagoras pravdu, má pravdu aj Šprinc. Prečo teda protestuje, ako by mu neverili?

38-39. Poučenie kritikovi: "Hľadaj, nájdeš v mojom slove, čo si hľadal na oblohe: modro, ktoré šíri sa." Básnikove slová ("pútnici") prešľapali mnohé cesty; všetko už majú, jasajú, žasnú a komu Pán Boh, tomu všetci svätí. Rým priskakuje k rýmu a svet sa ide pominúť od radosti, že sa stáva poéziou.

40. Tá istá sekvencia o tóninu vyššie.

41. Intermezzo. Tiene sa dĺžia, život sa kráti a básnik vie, že všetku krásu stvorenstva nájde až po smrti, v Bohu.
Ďalšia báseň pokračuje znova v trochejskej sekvencii.

42. Elégia o srdci, ktoré zmúdrelo; ešte žije a "slávi svoje dlhé sviatky, ako slávia básnici". Pravda, nie sú iba dlhé, sú aj ustavičné, lebo niet ticha, ktoré by nevystriedala pieseň.

43. Ten istý motív, ale v temnejších, až sepulkrálnych farbách. Obrazy pre De profundis: ťažký popol v pahrebách, ohne vyhasené dažďami, čosi volá po nirváne, biely rubáš radosti černie, suchá cisterna, srdce sklamané ošiaľmi. Odkiaľsi zo záhrobia priletel anjel a vkladá "stuhy do modlitebnej knihy" na miesta, "kde sa ihrá nádej".

44. A to všetko je žatva Pánova. "Spievajú polia, medzi nimi dubina; koľko tu, Pane, kvitnúceho bytia." Sme vo svete, ktorý sníva, že bol rajom, a zrejme pre nebeskú žatvu. Tým, že splývame s estetickým a sakrálnym obsahom stvorení, už tu na zemi začíname byť nebešťanmi. Čo na tom, že srdce neraz neunikne ošiaľom a že nie každá túžba je svätá? Nemýľme sa, stvorenstvo je nevinné a každá krása numinózna. Nech nás teda nebolí, že nevýslovné je "byť jedno s poľom, ktoré šumí, byť jedným listom na dube, byť zrnkom piesku bielej duny". Zážitky a impresie nemusia viesť k slovnému (a tým menej slovesnému) prejavu. Postačí, že oblažujú a sú teda predobrazom nebeského blahoslavenstva.

47-48. Prvá báseň z cyklu "Bohatý prístav".

Básnik sa vedome a dobrovoľne poddáva silnej impresii. Je samé oko, samá zeleň, samý azúr. Ako by morská krása hovorila sama od seba, aj za neho. "A nič, len čiročistý pocit; nič, iba jednoduché trvanie... Nič, iba slnko, nebo, vlny."

Tento typ poetickej atmosféry je u Šprinca veľmi zriedkavý. Veď

báseň sa nenamáha zajsť poza fenomény; nekomentuje, nevysvetľuje. Iba sa díva a vidí.

49. Pekný impresionizmus v prvej slohe. No nezdá sa, že by mu básnik priveľa dôveroval. V tretej slohe sa totiž utieka k typicky šprincovskej axióme. ("Známe je líce vecí, príťažlivejší ale rub", píše — a to "ale" trčí v súvetí ako tŕň. Tuší, že preháňa? Keby líce vecí bolo známe, nemuseli by sme ich stále a stále objavovať.)

50. Fúga na ústrednú tému: pri pohľade na prírodné krásy blížime sa fatálne k hraniciam poznania a ostáva nám iba pekné mlčanie a účasť na tajomstve.

51. Voľnejšia variácia básne 47-48.

52. Stopy ľahúčke, iskrivé, priam nežné.

Veci hynú, ale ich zmysel ostáva ako "zimozeleň". Srdce mohutnie každým poznatkom a duch podobne, "dužie" každým rokom. Nevieme, čo je čas; prečo teda tvrdiť, že čas je tragickou entitou? Hlavné, že "sláviš všetko bytie a chápeš jeho predobraz".

A nám sa zaraz rojí v hlave plno otázok. Aký to "zmysel" ostáva, keď veci zahynú? Spomienka na ich jednotlivosť? Ich všeobecná forma? Idea (v aristotelskom zmysle slova), ktorá ich špecifikuje, napĺňuje generatívnou energiou a nám práve preto umožňuje poznať ich? A čo znamená chápať predobraz každého bytia? Lebo iné je vidieť vo veciach archetypy budúcich vecí a iné poznať predobraz, bez ktorého by v tejto chvíli a na tomto mieste nemali svojského tvaru a momentálnej existencie.

Poézia počuje naše otázky, no iba sa usmeje a neodpovie.

54. Čo je more? Dobrodružná rastlina v pohybe, ktorej "vlny kvitnú ako ľalie".

55. Čo je ešte more? Črieda "bielych tátošov", ktorá sa ženie k brehom, zaniká, zvoní a znova sa vracia.

56. V palmách prší. Vyberme aspoň detail: "Chladivý dotyk mračien; cítia ho ako rozkoš." To znamená teda, že v Šprincovej metafyzike rozdávateľmi šťastia nie sú len analógie, ale každá juxtapozícia. Nie Pascal je duchovný brat Šprincov, skôr Leibnitz.

57-58. Sociálny motív z Puerta Rica. Dobrá vôľa, svätý súcit. To na rozhrešenie stačí.

59-60. "Z tône palmy azúr srdce vzal mi do hlbočín modravých." Básnik sa priam hrá so slovami, chce spriesvitnieť. "Krása táto nemá rýmy, ak sa poddá, vyjadri ju odtienkami belasými." Naozaj sa oddalo poznať "pieseň svetov". Teraz na nej participuje už i čitateľ.

*

Posledné slovo?

Povieme ho v skratke, veď i tak sme po celý čas hovorili v náznakoch a skratkách. "Oči moje pútnice" predstavujú ten typ poézie, ktorá chce sláviť a svätiť. Ťažko si predstaviť kladnejšieho postoja k svetu než Šprincov. Šprincov svet je sacramentum, oktáva stvorenia, ustavičný výron Božej tvorivosti. Básnik sa bojí iba toho, že my, jeho čitatelia, zabúdame na zlatý vek stvorenstva v rajskej záhrade. Preto nám tak

dôrazne a trpezlivo kladie pred oči stá a stá variácií tej istej skrytej krásy. Až nás to znepokojuje, no konečne úlohou veľkej poézie je znepokojovať, nútiť k revízii úsudkov a postojov, ba aj k revízii vnemov, ktoré nám prinášajú zmysly.

"Oči moje pútnice" sú zbierkou prežitej, dobrej poézie. Vychádzajú — Deo gratias — vo vkusnej úprave. Kresby J. Cincíka robia im česť svojou lahodnosťou a precíznosťou.

Cleveland State University.

Karol Strmeň

Dr. Jozef Paučo. 75 ROKOV PRVEJ KATOLÍCKEJ SLOVENSKEJ JEDNOTY (1890-1965). Vydala Prvá Katolícka Slovenská Jednota, Cleveland, Ohio, 1965. Str. 560. $5.00.

Vydanie tohto diela Dr. J. Pauču pred rokom bolo kultúrnou udalosťou amerických Slovákov. Veľa sa o nej hovorilo a popísalo sa o nej v dennej tlači toľko, ako o nijakej inej knihe, vydanej v slobodnom zahraničí. Kritika ju hodnotila z každého hľadiska a vyslovili sa o nej nielen tí, ktorí akosi "z povolania" píšu, ale ozvalo sa veľa americko-slovenských činiteľov, ktorí boli jednoducho unesení, keď videli pokope v jednej knihe toľko historického materiálu o dejstvovaní IKSJ. Ich hlasy boli výrazom čistej radosti nad tým, že ktosi s mravenčou usilovnosťou vedel zhromaždiť, organizovať, roztriediť a zhodnotiť kus americko-slovenskej histórie.

Tak sa nám vidí, že nadpis tohto diela mohol by aj takto zniet': *IKSJ v dejinách amerických Slovákov* a *75 rokov Prvej Katolíckej Jednoty* mohlo byť podtitulkom. A to jednoducho preto, že dejiny Jednoty sú dejinami amerických Slovákov. Jednota nebola v živote amerických Slovákov len bratskou podpornou organizáciou, ale dejiskom a bojiskom všetkého, čo hýbalo americko-slovenským životom od ranných počiatkov slovenského vysťahovalectva. Preto na dejinách Jednoty možno študovať nielen sociologický, hospodársky, ale aj kultúrny a náboženský aspekt slovenského vysťahovalectva; sklamania, nádeje, ale aj úspechy časti slovenského etnika, ktorú osud presadil do krajiny, ktorej tvár sa vynárala z konglomerátu národov a národností.

Kto prejde krížom-krážom Amerikou a aspoň očami zaznačí sociálne, kultúrne a náboženské pamiatky, ktoré Slováci tu vytvorili a zanechali, musí priznať, že na rozpätie ani nie sto rokov je to úžasný výkon a neblednúce svedectvo pracovitosti, nadšenia a obetavosti. Hovoriť o slovenských farbách v pestrofarebnosti Ameriky nie je len krásorečnícky výraz, ale skutočnosť. Zvýrazniť tieto slovenské farby, presne vyhraničiť, zmerať, zvážiť a roztriediť, ale aj pospájať do príčinných súvisov; biele, čierne, sivé, ale aj radostné a jasné; spraviť z nich zrozumiteľný celok, priložiť ruky na pulzy života, odhaliť skryté pramene a prúdy, ktoré zvlažovali americko-slovenský život a živili jeho jedinečnosť, intenzitu a rozmery — to je úlohou historika.

Je už pomerne ľahko citovať z jednej, druhej i tretej knihy dejín a napísať štvrtú. No záslužnou a nikdy dosť nedocenenou je robota a drina napísať tú prvú, tú pramennú; poletúvať ako včela po mnohofarebných kvetoch, suchých, odkvitnutých i poloodkvitnutých, vnárať

sa do nich a potom v úle uvažovania, triedenia, domýšľania; deduktívne a induktívne prísť na svetlo božie s historickými faktami, stvárnenými už ako dejiny, ako život; minulosť, ktorá znovu ožíva a v ktorej znovu pulzuje život a energia.

Môj odbor nie je historiografia, ale myslím, že to, čo som povyše povedal o histórii a o úlohách historika, o jeho zásluhách a námahách, možno spravodlivo aplikovať na toto Paučovo dielo. Odborníci ešte povedia o jeho kladoch, prípadne nedostatkoch (lebo každé ľudské dielo má svoje nedostatky), o metóde jeho vedeckej práce, o roztriedení materiálu a tak ďalej. No jedno možno povedať: dejiny Jednoty sú takým historickým prameňom, tak dôkladne dokumentovaným, že ani jeden objektívny historik amerických Slovákov nebude ho môcť ani zamlčať, ani "prehodnocovať".

Na bratislavskej univerzite majú katedru dejín zahraničných Slovákov. Poznáme i pána profesora, ktorý prednáša tieto dejiny a vari už koľkosi rokov prednáša o Robotníckom slovenskom spolčeku v Chicagu. Nebolo doteraz ani počuť, ani vidieť v tlači na Slovensku, že by sa boli vyrovnali s týmto Paučovým dielom a s dejinami amerických Slovákov vonkoncom. I tak sa to dá: hlúpo a servílne zatajovať dejiny tretiny slovenského národa. Ale ako si pritom nevyslúžiť meno idiotov, to je už druhá otázka. Sovietska Akadémia vied vydala nádherne ilustrované dielo o pamiatkach kresťanstva na Kryme. Veď hej, ale ako to spraviť, keď niekto chce byť stalinskejší ako Stalin a pretrumfnúť aj červeň malín; ľudsky zdegradovaný a s polámanou chrbticou?

Napokon by bolo treba pochváliť autora Dr. Pauču. No dielo hovorí za seba i za neho. Je tretím zo slovenskej emigrácie (Čulen, Hrušovský), ktorí zasvätili takmer celú svoju životnú prácu, aby zachránili pre budúce slovenské pokolenia pamiatku, bohatú a veľmi členenú, dejstvovania amerických Slovakov ako integrálnu časť slovenských dejín. Veď nanútená obmedzenosť, predpojatosť a partajnícka čiže stranícka surovosť nebudú vládnuť naveky ani v slovenskej historiografii. Potom aj im sa ujde spravodlivého slova od národa doma.

MIKULÁŠ ŠPRINC

J. M. Kirschbaum: PANSLAVISM IN SLOVAK LITERATURE. Ján Kollár—Slovak poet of Panslavism. The Slovak Institute, Cleveland, Ohio. Slavistica No. LVI, Winnipeg, Toronto, 1966, p. 48 plus covers.

Veľmi spletené boli národnostné a jazykové okolnosti v mnohorečovej Habsburgskej monarchii začiatkom minulého storočia. Romantizmus v literatúre prichodil u vtedajších národov k vrcholu, a čo viac, tento romantizmus nezostal len v oblakoch a preludoch literatúry, ale začal v reálnom živote sa obracať v reálny nacionalizmus jednotlivých národností, ktoré pod vplyvom romantických ideí začali si uvedomovať ešte viac svoju národnú identitu a brániť ju i zveľaďovať. Bola to doba paradoxov ideových, reálnych i osobných. A jedným z týchto paradoxov je i osobnosť Jána Kollára a jeho panslavizmus. Hovorím — jeho panslavizmus. Lebo Kollár panslavizmus v jeho základe ako "inspired phantasy of one great Slav nation" (p. 35) nevynašiel. To bolo na Slovensku už dávno pred ním. V latinských dielach učencov trnavskej univerzity

vidíme základnú niť slovanskej vzájomnosti a jednoty. Vtedy, keď maďarizácia začala sa pozvoľna dvíhať a sem-tam ostrejšie prejavovať, slovenskí učenci-historici začali sa opierať o slovanskú mohutnosť, silu, slovanskú rozšírenosť, starobylosť. Už u M. Szentiványiho (1633-1705) nachodíme tieto myšlienky — *Miscellanea Dec. II. pars. I.* etc., v čom nasleduje P. Réwu: *De Monarchia* z r. 1659, čo sa potom mohutnejšie javí v diele S. Timona (1675-1736) a najmä Jána B. Magina (1682-1735). Maginova *Obrana,* možno povedať, je nielen vrcholom vtedajšieho slovenského nacionalizmu, ale i vrcholom hrdosti slovanského cítenia, poukazujúc na dôležitosť, úlohu, starobylosť a rozvetvenosť či skôr rozložitosť Slovanov, a Slovákov v rámci Slovanstva. Bernolákovci túto tradíciu prebierali a v nej viac a viac konkrétizovali slovenskú skutočnosť a prítomnosť. Kollárova zásluha je v tom, že to, čo bolo uložené v latinskej spisbe pred ním, on v ľudovej reči — ak len možno nazvať tak jeho vyumelkovanú "bibličtinu" — predostrel svojmu pokoleniu, dodajúc k tomu chiméru panslavizmu profetického do budúcnosti ďalších pokolení. Jeho romantický neoklasicizmus dal historickému panslavizmu trnavskej univerzity poetickú koloratúru, profetickú víziu a idealistický metafyzický podklad. Bude treba usilovnej práce, aby ktosi bližšie a hlbšie poukázal rozborom práce učencov a spisovateľov trnavskej univerzity na túto súvislosť a pramene Kollárovho panslavizmu. Toto nezorané pole bude ešte treba dobre preorať.

Osobnosť Jána Kollára je veľmi nielen zaujímavá, ale zložitá. Ako slovenský evanjelický farár pôsobil v Pešti na slovenskej ev. fare. Bolo mu tam treba založiť slovenskú farskú školu, ale nemeckí luteráni sa postavili proti tomu. A to im Kollár nezabudol. I keď v *Slávy dcére* ospevovanou Mínou bola dcéra nemeckého pastora, celkový tón *Slávy dcéry* sa nesie proti "závistnej Teutónii", lebo mu závideli a prekážali postaviť slovenskú luteránsku školu v Pešti.

Kollár stál na strane reakcionárskej Viedne politicky a jeho kolega, s ktorým býval za čas pod jednou strechou, József Székacs bol maďarský progresivista, radikál protimonarchisticky naladený, ktorý celkove sa neoduševňoval za *Slávy dcéru,* ale len sem-tam viac-menej zo zdvorilosti ju pochválil, bol však po humanistickej stránke blízkym a veľmi bratským s Kollárom.

Ján Kollár bol proti maďarizácii a najmä proti koššúthovcom. Koššúthove radikálne noviny *Pesti Hirlap* Kollára pre jeho ideje častejšie napádali, ale keď išlo o boj proti štúrovcom, vtedy Kollár, predseda Hamuljakovho "Spolku milowňikow Reči a Literatúry slovenskeg" neváhal použiť Koššúthove maďarské noviny na útoky proti Štúrovi a jeho slovenčine (Pesti Hirlap, 20. novembra 1846).

Z tejto spletilosti paradoxov okolo Kollára, jeho konania a písania vidíme, aké delikátne je písať o Kollárovi a jeho diele. Dr. Kirschbaum v jeho prítomnej práci vykonal túto úlohu skvele, ako predstaviť Kollára ako Slováka, i keď píšuceho slovakizovanou češtinou, anglickej verejnosti. Práca je súhrnná, prehľadná a vecná, doložená prameňami a literatúrou. A má veľké poslanie v anglosaskom i francúzskom svete: osvetliť problémy okolo Jána Kollára a jeho diela a odstrániť nános, čo čechoslovácka propaganda nalepila na Kollára, aby túto komplikovanú osobnosť ešte viac poplietla. Dr. J. Kirschbaumovi treba gratulovať k vydaniu tejto práce a treba ju čím viac rozšíriť po knižniciach a medzi profesormi slavistiky a literatúry.

Dr. Ján Rekem

DANTEHO "PEKLO" V PREKLADE KAROLA STRMEŇA

Napriek tomu, že sa dnes na Slovensku prekladá tak rušne ako nikdy predtým, človek sa akosi nemôže ubrániť dojmu, že o prekladateľskej činnosti panujú medzi nami dva mylné názory. Predpokladá sa (nielen u čitateľa, ale aj u "prekladateľa"), že na vyhotovenie prekladu vystačí znalosť dvoch rečí (pričom tú druhú stačí ovládať pasívne). Len tak si možno vysvetliť tú infláciu podpriemerných amatérskych prekladov, ktorá zdanlivo podporuje ten druhý mylný názor: že prekladateľská práca nie je ani tvorivým, ani umeleckým činom a patrí prinajmenšom na okraj literatúry. A hoci nikto nemôže poprieť, že slovenská literatúra začala vlastne prekladmi (ktoré vyhotovili solúnski bratia), ešte dosiaľ nevyšla na Slovensku nijaká história literatúry, ktorá by venovala prekladateľskej činnosti osobitnú pozornosť a systematicky ju zhodnotila v samostatnej kapitole.

Nie je mojím úmyslom vyvracať tieto mylné názory, hoci by sa to dalo veľmi ľahko poukazom na majstrovský a umelecky náročný preklad Danteho "Pekla" vyhotovený K. Strmeňom. (Vydal Slovenský ústav, Cleveland-Rím-Mníchov, 1965, strán 287). Profesor A. Cronia, ktorý dobre pozná Danteho dielo a naše minulé úsilia o jeho poslovenčenie, píše v úvode, že Strmeňov výkon je "bezpochyby najlepší slovenský preklad 'Božskej Komédie' " (str. 11). Proti takému autoritatívnemu výroku je ťažko čo namietať a k pochvale z takých povolaných úst je už sotva čo dodať. Strmeňovo prebásnenie Danteho je významným medzníkom v análoch slovenskej prekladateľskej činnosti.

Po týchto fundamentálnych zisteniach, sa úloha recenzenta zjednodušuje až do rozpačitosti: "How can I crown thee further?" Čo napísať o diele, ktoré vyšlo v stovkách prekladov a stále sa prekladá, o ktorom sa napísali tisíce kníh a učených pojednaní a ďalšie sa ešte stále píšu? Ako vylepšiť a čím doplniť chválu prekladateľa, ktorý sa opája Dantem a jeho latinskou a talianskou poéziou a prebásňuje ju už viac než štvrť storočia? Nič by nebolo prirodzenejšie, než zakončiť túto zmienku o Strmeňovom preklade už tu (napríklad konvenčným odporúčaním knihy pozornosti váženého čitateľa).

Je však hodno zastaviť sa pri takejto slávnostnej príležitosti trošku dlhšie. I keď viem, že Strmeňa ako básnika-prekladateľa nemusím predstavovať slovenskej čítajúcej pospolitosti a že o Dantem sotva poviem niečo, čo by sa už nebolo povedalo dávno a lepšie, predsa si myslím, že sú veci, ktoré nezaškodí pripomenúť a zopakovať.

U priemerného čitateľa jestvuje akýsi tradičný odpor k dielam, nad ktorými sa chválou rozplýva kritika a ktorých slávu propaguje učebnica. "Čachtická pani" mala u nás vždy viac čitateľov ako Hviezdoslavova "Agar" a nie som taký naivný, aby som sa domnieval, že populárnym čítaním slovenských emigrantov v anglosaských zemiach sú také vychýrené klasické diela ako napríklad "Moby Dick", alebo "Paradise Lost". Treba však emfaticky zdôrazniť, že Danteho dielo nepatrí do kategórie tých klasických diel, v ktorých iba literárny kritik vie nájsť svoje zaľúbenie. Napriek svojej nepopierateľnej dokonalosti Danteho dielo šesť storočí hovorilo zrozumiteľnou rečou čitateľovi každého veku a stavu a má čo povedať aj čitateľovi 20. storočia. Čas a pozornosť venované čítaniu "Božskej komédie" sú investíciou, ktorá prináša bohaté dividendy, či už záľubou čitateľa je dobrodružstvo, či

fantázia, či romantický ľúbostný príbeh, či alegorická, didaktická, symbolická, funkčná, alebo čistá poézia.

Dante spracoval v "Komédii" varianty dvoch známych a obľúbených námetov: tragický príbeh veľkej lásky a dobrodružnú cestu podsvetím, horou očistcovou a svetom nadzemským — cestu milenca za mŕtvou milou. V rukách umelcových tieto príbehy stávajú sa nielen vrcholne zaujímavým čítaním, ale aj skvostnou alegoriou ľudskej duše hľadajúcej svojho Boha.

Popis svojej cesty podsvetím začína Dante opísaním dramatických zážitkov "v kúte tmavej hory" (Spev I., verš 2). Je ráno, Veľký piatok roku Pána 1300.Tridsaťpäťročný básnik zablúdil v neznámom lese. Chce sa vyšplhať na skalnú stenu, aby sa mohol orientovať, ale do cesty sa mu postavia divé zvery. Keď situácia sa zdá byť bez východiska, objaví sa na scéne básnik Vergilius a ponúkne sa mu za vodcu. Dante s nadšením prijme ponuku a začína jedna z najpamätihodnejších pútí, akú kedy ľudský intelekt vykonal.

Cez pekelnú bránu (na ktorej je varovný nadpis "Vzdajte sa nádeje, keď vstupujete" — III., 9) vchádzajú do ríše zatratencov. Najprv sa ocitnú v akomsi pekelnom predmestí, kde sú duše tých, ktorých "odmietli prijať satani i Boh" (III., 63). Sú tam anjeli, čo v zápase Michala s Luciferom ostali neutrálni; ľudia, ktorých životná filozófia nezahrňovala nič zložitejšieho než byť s každým zadobre a s nikým zazle; nerozhodné dušičky, ktoré apoštol Ján vypľul z úst, lebo neboli ani studené, ani horúce a o ktorých s opovržením písal aj J. Kollár, že v nich "nebije ani k hříchu srdce, ani k cnosti". Nechce ich ani nebo, ani peklo a vo Vergiliovom hodnotení zasluhujú prinajmenšom iba letmý pohľad a nijaký komentár. "Pozri len a poďme!" (III., 51) nabáda Danteho k ďalšej ceste.

Idú k rieke Acheron, cez ktorú preváža starý Charon. Hurhaj a zmätok je pre citlivého básnika priveľa. Zamdlie a preberie sa až na druhom brehu — v prvom kruhu Pekla. Je to Limbo-predpeklie, kde sa nachádzajú nepokrstení, pohanskí myslitelia a iné šľachetné duše staroveku. "I ja som jedna duša z tohto davu" (IV., 39), vysvetľuje Vergil básnikovi a dodáva, že pred Kristovou smrťou boli aj duše spravodlivých Starého zákona. Nie sú podrobení fyzickým mukám, ich utrpenie je v tom, že túžia bez nádeje; "túžbu hej, no nádej nepoznáme" (IV., 42).

V predpeklí je ešte svetlo, ale do ďalšieho kruhu už "svetlo nepreniká" (IV., 141). Tam trpia svoj večný trest hriešni milenci. "Víchor nehorázny sužuje biednych previnilcov tela, ktorí svoj rozum podriadili vášni" (V., 36-38). V tomto okruhu básnik stretáva hádam najznámejšiu dvojicu pekelného obyvateľstva: Františku a Pavla. Františka mu kreslí históriu ich pádu tak dojemne a samoľútostne, že básnik opät zamdlie. Príde k sebe až v treťom kruhu Pekla, kde Božia Spravodlivosť trestá opilcov a pažravcov. Záhuba je koncom tých, ktorým za ich života brucho bolo bohom. Pri čítaní tohto VI. spevu sa človek 20. storočia musí nevdojak zháčiť. V našej "affluent society" sa kladie taký veľký dôraz na vysoký životný štandard. Labužníctvo, gurmantstvo, "good living" a podobné výrazy, za ktoré sa skrýva nestriedmosť v jedení a pití, sú predsa vonkajšie znaky vysokého životného štandardu. Šomreme, keď sa nám treba "postiť", keď máme sa zdržať jeden deň mäsitého po-

krmu. Či sa nestáva cieľom nášho života to, za čo nešťastníci v pekle — podľa Danteho svedectva — boli trestaní "studeným, prekliatym, večným, ťažkým lejakom ľadu" (VI., 7-8)?

Dante prechádza do štvrtého kruhu medzi lakomcov a márnotratníkov ("čo rozhadzovali i tí, čo šporili bez správnej miery." VII., 41-42), ktorí predstavujú dve krajnosti v ľudskom vzťahu k materiálnemu svetu. Zvrátené puto davovej spolupatričnosti (triedna nenávisť — povedali by sme rečou nášho veku), ženie v podsvetí jedných proti druhým. Zrážajú sa v konfliktoch, ktoré nemajú ani zmyslu, ani cieľa a navzájom sa povzbudzujú prázdnymi straníckymi sloganmi ("veršík odporný a krátky", VII., 33), ktoré vykrikujú do zachrípnutia. Je to výjav dobre známy aj nám pozemšťanom.

V ďalšom kruhu, ktorý je vlastne močariskom rieky Styx (meno znamená "nenávistný") trpia za svoje hriechy jedoši-zúrivci. Aktívni jedoši "prskajú od jedu a nedočkaví žerú sa" (VII., 111), zatiaľ čo pasívni jedoši ležia na dne močariny v slepej čiernej vzdorovitosti.

Predchádzajúce kruhy tvorili tzv. hornú časť pekla. Močiar Styxu je akoby priekopou okolo hradieb pekelného mesta Dis, ktoré tvorí tzv. dolnú časť pekla. Básnik vidí z diaľky hradby a červeno-žeravé mešity tohto "mesta bolesti". Prievozník Flegyáš ich preplaví cez močiar, ale diabli strážiaci vchod do mesta Dis, zavrú pred nimi vstupnú bránu. Tu priletí posol z nebies a s autoritou, proti ktorej moc Pekla nič nezmôže, "na bránu šibol, otvoril ju prútom" (IX., 89). Dante s Vergiliom vstupujú do dolnej časti pekla.

Prvý kruh tohto priestoru (v poradí šiesty) je zaľudnený bludármi. Ako píše C. Williams ("The Figure of Beatrice", p. 125), Dante sem vsadil ľudí zatvrdlivej mysle ("a spiritual state which defied consciously a power to which trust and obedience are due; an intellectual obstinacy"). Sú pohrúžení v otvorených horiacich hroboch.

Kruh heretikov je oddelený neschodným ušústom od siedmeho kruhu. Toto je trošku zložitejší kruh a je rozdelený do troch prstencovitých okruží. Prvý prstenec je vlastne Krvavá rieka (Flegeton) a v nej sú ponorení tyrani. Vylievali nevinnú krv a v pekle sú odsúdení naveky kúpať sa vo vriacej krvi. Dante žil šesť storočí pred Hitlerom, Stalinom a krvavými komisármi ľudových demokracií, ale v geografii pekla im vymeral patričné miesto. Strážcami týchto beštiálnych tyranov sú polo-ľudia polo-zvery: mýtickí kentauri. Jeden z nich (Nessus) prenesie na chrbte aj Danteho s Vergiliom. Prebrodí s nimi Krvavú rieku a vysadí ich do lesa samovrahov. Tam sú duše tých, čo sa previnili proti sebe. Pretože samovražda je aj hriechom proti telu, ich tiene v podsvetí stratili ľudskú podobu. Majú podobu stromov a hnusné harpyje (vtáky s hlavami vyhladovaných žien) im spôsobujú ustavičnú trýzeň. Les samovrahov je druhým prstencom siedmeho kruhu.

Bohorúhači, sodomiti a úžerníci sú umiestení v treťom prstenci. Pod nimi je žeravá púšť a zhora šľahá do nich ohnivý dážď. Bohorúhači ležia horeznačky, úžerníci sedia, sodomiti sú nútení ustavične bežať.

Siedmy kruh je oddelený od ôsmeho strmým útesom. Vody Flegetonu padajú s ohlušujúcim hukotom do závratnej hĺbky a Dante stojí bezradne pred novou prekážkou. Vergil však bez váhania požiada o povraz, ktorým bol Dante opásaný, hodí ho do priepasti a na tento signál

vynorí sa z hĺbky obluda Geryon. Sadnú si na tohto "krutého zúrivého živočícha" (XVII., 80), ktorý krúži s nimi po obvode útesu a napokon ich zloží na dno priepasti, na okraj ôsmeho kruhu.

Ôsmy kruh predstavuje najzložitejší úsek v celej štruktúre pekla. Má podobu obrovského kuželovitého lievika a na jeho vnútornom povrchu sú akoby terasy pravidelne rozmiestnené hlboké úzke žľaby — "mrcha jamy". Miestami sa klenú ponad tieto žľaby skalnaté výčnelky a tie tvoria akési mosty. Iba nad šiestym zľabom niet mostov (porúcalo ich zemetrasenie, ktoré sa stalo v hodine Kristovej smrti). Kruh obsahuje celkove desať žľabov, v ktorých trpia za svoje viny korupčníci spoločenského života.

V prvom žľabe nachádza básnik zvodcov a kupliarov. Diabli ich bičmi ustavične naháňajú, zvodcov jedným smerom, kupliarov opačným.

V nasledujúcom žľabe v nevýslovnej špine a v neznesiteľnom smrade čupia lichotníci. Dante pokladal lichotníctvo za väčší hriech než smilstvo. Kurtizána Tais nie je v druhom kruhu medzi hriešnymi milencami, ale tu v hĺbke ôsmeho kruhu. Ako vykladá anglický danteológ C. Williams: "Lichotníctvo je neplodným výkalom ľudstva; jeho zlo spočíva v tom, že vyjadruje falošne to, čo sa dá vyjadriť pravdivo." Toto je miesto rezervované propagandistom, predajným novinárom, dvorným básnikom a iným prznitelom reči a slova.

V treťom žľabe sú svätokupci, ktorí "prostitutovali tajomstvo Božie" (XIX., 3-4). Pretože prevrátili hierarchiu hodnôt a podriadili duchovné hodnoty materiálnym, sú uvrhnutí dolu hlavou do ohnivých dier, z ktorých im iba nohy vyčnievajú.

V ďalšom zľabe sa trápia veštci-astrológovia, ktorí — slovenským prísloviem povedané — sa miešali Pánu Bohu do remesla a tvrdili, že vedia predpovedať budúcnosť. Teraz ich ľudská podoba je skrútená "takže slzy odtekali predelom zadku dolu k pätám" (XX., 23-24).

V piatom žľabe sú úplatkári, ktorí v sekulárnej sfére sú takou pliagou, ako svätokupci v sfére duchovnej. Zneužili k ziskužravosti dôveru, ktorú od spoločnosti dostali (korupčníci, politickí zbohatlíci, "vlastenci", ktorým je národ a štát iba dojnou kravou, atď.). Diabli ich mučia vo vriacej smole.

V šiestom žľabe sa nachádzajú pokrytci, ktorí za svoju falošnosť a pretváračstvo sú trestaní tým, že ich odev je "zvonka zlatá, horúca a zdnuka čierna, ťažká od olova" (XXIII., 64-65). Tam najde Dante aj Kajfáša — "vystretý, nahý leží opodiaľ, cez neho krížom vedie naša cesta, aby ho každý dobre udupal" (XXIII., 118-120).

Pretože mosty nad šiestym žľabom sú polámané, Dante s Vergiliom sa iba s ťažkosťami preškriabali cez hŕbu skál k siedmemu žľabu, kde uprostred ošklivých a jedovatých hadov trpia zlodeji a lúpežníci. Keďže za života nerobili rozdiel medzi 'mojím', 'tvojím' a 'jeho', ich telá prechádzajú ohyzdnými zmenami: z človeka na hada, na šesťnohú potvoru, na poloplaza . . . Taký je údel zlodejov i keď sa ich zbojníctvo eufemisticky prevádzalo pod titulkom vyvlastňovania, znárodňovania, združstevňovania, atď.

V ôsmom žľabe sa nachádzajú zlí radcovia, ktorí radodajne podnietili hriech, úlisnosť, podvod. Tu sa sužuje aj Odyseus, ktorý poradil

Grékom, ako oklamať obráncov Troje. Sú zahalení v ustavičných plameňoch.

V deviatom žľabe odpykávajú svoje previnenia rozkolníci — tí, čo siali svár a rozvracali náboženskú, občiansku, alebo rodinnú jednotu. Ich trest — v slovách Mohameda, ktorého Dante pokladá za schizmatika — je primeraný ich vine: "My všetci zaživa sme osnovali rozkoly, škandály a rozvraty, preto nás škandalózne pokálali" (XXVIII., 34-36).

V poslednom žľabe ôsmeho kruhu sa nachádzajú falšovatelia osôb, vecí, slov a peňazí. Toto "kráľovstvo svrabu" predstavuje spoločnosť v najhlbšom úpadku ("Krik... žiaľ... páchlo tam ako hnisajúce rany", XXIX., 48-49). Všetky hodnoty sú sfalšované, akékoľvek obcovanie je znemožnené a každý pokus o rozhovor sa nevyhnutne zvrhne v zvadu. Dante sa započúva do jednej takej konverzácie, čo mu vyslúži povestné Vergiliovo pokarhanie: "Počúvať zvady záľuba je nízka" (XXX., 148).

Zanechajúc falšovateľov ich vlastnému nešťastiu, básnici prechádzajú šedivou plošinou k okraju studne, ktorá vedie až na dno pekla. Na vnútornej obrube studne stoja mytologickí obri a od pása nahor z nej vyčnievajú. Predstavujú brutálnu silu a satanský odboj. Jeden z nich (Anteus) pomôže básnikom dostať sa na dno studne — do deviateho kruhu pekla.

Zamrznutá hladina rieky Kokytus tvorí priestranstvo pre tento posledný kruh pekla. Na dne pekla kus ľadu! Nič otriasajúcejšieho si básnická fantázia nemohla vymyslieť. A do tohto ukrutného a chladného centra, do bezprostrednej blízkosti Satanovej vsadil Dante zradcov: zradcov vlastnej krvi, ktorým vyhradil pásmo Kainy (po bratovrahovi Kainovi), vlastizradcov, ktorým vyhradil pásmo Antenory (po trojskom zradcovi Antenorovi), zradcov priateľstva, ktorým vyhradil pásmo Ptolomey (podľa zradného veliteľa Jericha Ptolomea) a zradcov Bohom ustanovenej autority, ktorým vymedzil pásmo Judášiny (podľa Judáša).

Postava Satana je neopísateľná ("Ktože vie vyjadriť slovom, na čo slova niet?", XXXIV., 23-24), ale i v tých črtách, v ktorých ho Dante zachycuje, je to príšerný obraz padlého anjela v hrôzostrašnosti a grotesknosti. Jeho hlava má tri tváre a kde bolo kedysi šesť cherubínskych krídiel, visia lipkavé netopierske blany. (Vari stojí za zmienku, že aj Kraskov démon z "Baníkov" má tiež určité črty spoločné s Danteho Satanom; "čierny... škaredý... s krídlami jak netopier... pokrytý riedkou srsťou"). V trojich ústach žuje Judáša, Brutusa a Cassia — odbojník proti Bohu osobne tresce odbojníkov proti svojim majstrom. Mimovoľne prichádza človekovi na um výrok o revolúcii pohlcujúcej vlastné deti. Dante je celý bez seba, iba jeho sprievodca mu pripomína: "Všetko si obzrúc, odísť by sme mali" (XXXIV., 69).

Prekĺznu sa pozdĺž chlpatých bokov Satana (Satan má totiž obrovské rozmery — mohol merať nejakých 500 metrov), dostanú sa do skalnej jaskyne. Prešli stredom zeme a poslednou pripomienkou pekla sú iba gigantické nožiská Satana. Odtiaľ, nasledujúc tok rieky Léthe, básnici vystupujú k úpätiu Očistcovej hory.

"On prvý šiel, ja za ním vytrvalý
až naraz zrak mi padol na prelesti
krás nebeských, bo tam bol otvor malý
a ním sme vyšli uzrieť znova hviezdy. (XXXIV., 136-139).

Toľko doslovný obsah "Pekla". Podáva sa to tu vo veľmi skrátenej podobe. Vynechal som mnohé dramatické príbehy, vrcholne zaujímavé rozhovory s osobnosťami, ktorých mená a činy boli Dantovym súčasníkom tak blízke, ako je nám emigrantom napríklad Hitler, Gottwald, Beneš, Daxner...

Neslobodno však zabudnúť, že už Dante v liste Can Grandemu zdôrazňoval, že jeho skladba má okrem doslovnej interpretácie ešte tri ďalšie: alegorickú, morálnu, anagogickú (t. j. mystickú). Inteligentné a užitočné čítanie vyžaduje čitateľovu pozornosť v týchto štyroch rovinách. Pri prvom čítaní "Komédie" to je pravda ľudsky nezvládnuteľné. Ja som tej mienky, že jedno čítanie Danteho "Komédie" je viac urážkou, než uznaním jej tvorcovi. Dante skondenzoval do svojej skladby vrcholné vypätia svojho tvorivého génia a intelektuálnu mentalitu stredovekého človeka. Je to nevyčerpateľný zlatodol poetických, filozofických, mystických a humanistických inšpirácií, ku ktorému sa treba opätovne vracať.

Nechcem tým popierať, čo som tvrdil na začiatku, že Dante je pútavý rozprávač, ktorý vyhovie vkusu milovníkov dobrodružného a romanticko-ľúbostného čítania. Chcem tým iba dodať, že s troškou prípravy možno vyťažiť z Danteho "Komédie" tisíce ďalších možností k rekreácii a zveľadeniu ľudského ducha.

Táto príprava je potrebná nielen preto, že Dante obrazom a scénam svojej "Komédie" vtlačil štvoraký význam, ale aj preto, lebo dielo vzniklo pred šesť a pol storočím, keď čitateľ zmýšľal, konal a chápal veci a slová ináč, než to dokážeme my v tomto chaotickom, hektickom a zmaterializovanom 20. storočí.

Je trošku zarmucujúce, že čitateľ nemá možnosť preniknúť hlbšie k poznaniu Danteho diela pomocou príslušného poznámkového a vysvetlivkového materiálu. Prekladateľ obmedzil svoje komentáre na objasnenie niektorých neznámejších reálií, ale to ani zďaleka nestačí. Viem, že Strmeň má o tom svoju teóriu (zmienil sa o nej v nedávnom príspevku v "Moste"), ale mne sa nezdá, že ňou možno ospravedlniť skúposť komentárov. Podrobnejším poznámkovým dodatkom kniha by mnoho získala na hodnote pre priemerného slovenského čitateľa.

Človek má sympatie so Strmeňovým úsilím (nevysloveným, ale tušeným) vidieť v Dantem a predstaviť ho predovšetkým ako básnika a s podozrením hľadieť na pokusy interpretovať ho ako filozofa, teológa, alebo exilného politika. Strmeň bez ťažkosti (svedčí o tom celý preklad) vydestiloval z "Komédie" práve jej poetickú esenciu (i keď miestami na úkor textuálnej presnosti) a ako T. S. Eliotovi, Dante je preňho básnikov básnik ("poet's poet"), nielen v prvom rade, ale i v druhom a možno i v treťom.

Ale my čitatelia sme ľudia s nohami na zemi a s hlavou medzi plecami (nie v oblakoch). Nám je Dante najbližší ako človek svojho veku, ktorý bol nielen básnik, ale aj politický emigrant. V poézii mu nečiahame ani po členky, ale jeho politické, náboženské, filozofické myšlienky sú nám bližšie a prístupnejšie, jeho emigrantská psychóza sa len málo líši od našej. A práve cez tieto nepoetické črty Danteho postavy nás možno viesť k intímnejšiemu poznaniu Danteho-básnika. Bolo škoda nechať takúto príležitosť nevyužitú.

Možno vari pripomenúť, že viac pozornosti a systematičnosti sa

malo venovať prepisu vlastných mien z latinčiny, gréčtiny a taliančiny do slovenčiny. V XIV. speve sa píše o "kyklopoch" (str. 109), ale jazero na dne pekla spomínané o niekoľko veršov nižšie (str. 112) sa prepisuje "Kocytus"; prečo nie "Kokytus"? Na str. 272 sa vysvetľuje v poznámkach, že "Sextus Pompeius (bol) syn Pompeja Veľkého". Ako je správne: Pompeius, či Pompejus? I keby slovenčina takú ambiguitu pripúšťala, autor poznámok by sa mal pridŕžať iba jedného variantu. S rovnakou nedôslednosťou sa píše raz "Mosca" a v zápätí "Moska" (str. 283). Keď sa prepisuje "Pisa" ako "Píza" (str. 248), prečo potom nie "Bologna" ako "Boloňa" (str. 104)?

Inde sa zase vyskytujú menšie vecné chyby. Básnikova cesta peklom nezačína "na Veľkú noc" (ako sa uvádza v pozn. 1. na str. 263), ale na Veľký piatok a nekončí na "Bielu nedeľu" (ako sa spomína na str. 287), ale na Veľkonočnú nedeľu, t. j. o týždeň skorej. Syn kráľa Artuša sa volal Mordrec (po anglicky: Mordred) a nie "Modrec" (str. 285).

Ilustrácie Dr. Cincíka sú — ako na to poukázal už v úvode prof. Cronia — ozaj majstrovské a priliehavo doplňujú Danteho-Strmeňov text. Ako vieme z Danteho vlastného priznania (vo "Vita Nuova"), on sám v mladosti maľoval. Vari preto majú jeho verše nielen poetickú krásu, ale aj výtvarnícku precíznosť. Ale vyzerá tak, že ilustrátor nesledoval básnikov popis dôsledne. Na str. 95. je zobrazený mužokôň Nessus s tvárou hladkou ako nemluvňa. A keby básnik, ktorý mu sedí na chrbte, si stal vedľa neho, boli by asi rovnakej výšky. Dante však popisuje vodcu mužokoňov Chirona ako fúzača ("Chiron vzal šíp a ostrým hrotom jeho fúziská odhrnul si nad zubami", str. 94). Z textu vyplýva, že v rozhovore Vergila s Chironom Vergilova hlava siahala "k hrudi velikáša, v ktorej sa dve nátury združovali" (ib.), a že teda "velikáš" musel byť aspoň dvakrát tak vysoký ako Vergil, alebo Dante. Keď bol Chiron fúzatý velikáš, iste bol ním aj Nessus.

Strmeňovým prekladom "Pekla" Dante sa stáva aj medzi Slovákmi živým básnikom (doma podobnú funkciu splňuje Turčányho-Felixov preklad). Ten prvý a najťažší krok máme už za sebou. Dúfajme, že "Očistec" a "Raj" nedajú na seba dlho čakať a že slovenský čitateľ bude mať v dohľadnom čase v rukách Danteho "Komédiu" v úplnosti. Menšie národy než my majú Danteho veľdielo v prekladoch už dávno a ich literárni vedci píšu danteologické spisy a štúdie. Keby nebolo vojny a ľudovej demokracie, ani my by sme sa neboli tak oneskorili a mohli sme mať Danteho "Peklo" v Strmeňovom preklade už v 1945 a v Žarnovovom preklade niekedy v 1950. V emigrácii sme sa na to zmohli až v 1965. Ale to nijako nezmenšuje veľkolepost' a hodnotu tohto významného činu. Preklad Karola Strmeňa je prácou základného významu, ktorá bude ctiť nielen jeho, ale bude trvalým vykupujúcim skutkom celej emigrácie. A za to mu patrí vďaka a uznanie všetkých nás.

F. Vnuk, Australia

SLOVAKIA, Vol. XVI, No. 39, 1966. Published by The Slovak League of America, 313 Ridge Ave., Middletown, Pa. Editor Dr. Joseph Pauco. Pp. 160.

Keď sme minulého roku recenzovali 38. číslo "Slovakie", napísali sme, že má všetky predpoklady, aby sa za pružného redigovania Dr. J.

Pauču stala skutočne reprezentačnou tribúnou slovenských a politických záujmov v anglicky hovoriacom svete. Posledné, 39. číslo "Slovakie" splnilo v plnej miere toto očakávanie. I toto číslo je na solídnej vysokej úrovni.

Dr. J. Kirschbaum vo svojej štúdii "The Slovak Language and its place Among the Slavic Languages" zaoberá sa náhľadmi slovenských, európskych a amerických slavistov o postavení slovenčiny ako samostatného jazyka v rodine slovanských jazykov a objektívne podvracia mylné náhľady najmä amerických slavistov, ktorí pre nedostatočný prístup k pôvodným slovenským prameňom stali sa obeťou českej propagandy v posudzovaní slovenčiny a jej zástoja medzi slovanskými jazykmi. Čo je mimoriadne cenné v Kirschbaumovej štúdii, to je obšírna bibliografia, a to najmä v angličtine, francúzštine, nemčine a taliančine o slovenskom jazyku a slovenskej literatúre. Za touto cudzojazyčnou bibliografiou uvádza autor v osobitnom odseku ešte literatúru v slovanských rečiach o slovenčine.

Sister M. Martina Tibor, SS.C.M. vo svojom príspevku "Father of American Slovaks" hodnotí náboženské, kultúrne a sociálne dielo Rev. Štefana Furdeka. Dr. James Zatko, profesor na Notre Dame univerzite, pokračuje vo svojich dejinách amerických Slovákov (1900-1914). Je to pramenná štúdia. Tým cennejšia, že Dr. Zatko je americký Slovák, ovládajúci slovenčinu, ktorá mu umožňuje prístup k pôvodným slovenským prameňom. Úfame, že Dr. Zatko dotiahne tieto dejiny amerických Slovákov až do blízkej minulosti a jeho štúdie v knižnej forme budú tvoriť originálny a pramenný prínos do americkej historiografie.

Dr. J. Paučo vo svojom príspevku "American Slovaks and The Beginnings of Czecho-Slovakia" študuje z pôvodných americko-slovenských prameňov tento dejinný úsek amerických Slovákov a koriguje mnohé neobjektívne a legendárne predstavy o tejto činnosti amerických Slovákov; náhľady, ktoré šírila Slovákom nepriateľská propaganda. — Zaujímavým príspevkom je článok Jozefa R. Krištofíka, amerického advokáta, v ktorom sa rozpisuje o slovenskej otázke, ako sa ona prejavovala v postoji Republikánskej a Demokratickej strany v Amerike. Autorovo vývodenie a argumenty zaslúžili by si najväčšej publicity najmä medzi mladými vzdelanými americkými Slovákmi, ktorých mnoho ráz nezavinená neinformovanosť o vlastnej sile a príspevku k všeobecnému americkému životu zdržuje od priamej účasti na americko-slovenskom kultúrnom, sociálnom a politickom živote.

Prof. Dr. Victor R. Greene z Kansas State University, Neslovák, ktorý odborne študuje sociálny, hospodársky a kultúrny príspevok jednotlivých etnických skupín v Amerike, a teda aj osobitne Slovákov, na základe svojich rozsiahlych pramenných štúdií má mnoho výborných postrehov, ako odstrániť istú zakríknutosť mladej generácie týchto etnických skupín v Amerike, aby našli napokon seba samých ako tvorivú súčiastku celoamerického kolektíva. Napríklad jeho návrh na založenie Slovensko-americkej historickej spoločnosti zaslúži si povšimnutia všetkých Slovákov a ich účinnej podpory morálnej i finančnej. Svoj článok výstižne nadpisuje "Sons of Hunkies: Men with Past?" — Iným cenným kultúrnym príspevkom je článok Tina Berku: "A Glimpse of Gothic Slovakia" — s fotografiami významných architektonických pamiatok gotických na Slovensku. Gotické Slovensko je pre Slovákov historickou

samozrejmosťou. No nie tak pre mnohých cudzincov, ktorí ešte veria starým maďarským a českým bájkam, že Slovensko je krajina bačov, pastierov a salašov — a nič viac. Preto vždy potrebuje nejaký ten protektorát ako nevyvinutá krajina.

Dr. Teodorik Zúbek O.F.M. píše o hrdinskom biskupovi-mučeníkovi Jánovi Vojtaššákovi a predstavuje ho anglickému svetu. Zuzka Mikulová, B.A. uverejňuje svoju tézu na Detroitskej univerzite: "Ľudovít Štúr and the Panslavic movement". Výborne. Vivant sequentes! — Dr. Ján Rekem píše o "Martin Szentiványi, S. J. (1633-1705), Slovak Philosopher, Polemist, Historian".

Rubrika "Current Issues" prináša množstvo dokumentov, citovaní z anglickej tlače americkej a svetovej, týkajúce sa Slovenska a Slovákov. — Okrem toho recenzie anglických kníh a publikácií, týkajúcich sa Slovenska. "Slovakia" predstavuje sústavne v každom čísle niekoľko americko-slovenských činiteľov.

I toto číslo "Slovakie" je ďalším dôkazom tvorivej práce Slovenskej Ligy v Amerike; na kultúrnom úseku, dnes vari najdôležitejšom. Lige i redaktorovi tejto publikácie Dr. Jozefovi Paučovi, ale aj obetavým prispievateľom treba vysloviť úprimné uznanie a vďaku.

Mikuláš Šprinc

František Vnuk. SEDEMNÁSŤ NEÚRODNÝCH ROKOV. (Náčrt dejín slovenskej literatúry v rokoch 1945-62). Strán 304. Vydal Slovák v Amerike, Middletown, Pa., 1965.

Keď sa Howard Fast rozišiel s komunizmom v knihe *Nahá pravda* (Slovenský preklad vyšiel ako 34. zväzok "Sklízne svobodné knihy", ktorú redigoval Dr. Robert Vlach, Bennet College, Greensboro, N.C., USA) medzi iným napísal: "Svedomie spisovateľa je živiteľkou jeho umenia, a (spisovateľ) musí platiť neobyčajnú cenu, keď sa ho musí vzdávať." Prečo sa však komunistický spisovateľ musí vzdávať svedomia? Na túto otázku nám v globálnej perspektíve presvedčivo odpovedal Howard Fast. A v našich malých slovenských, niekedy priam kocúrkovských pomeroch odpovedal na ňu rovnako presvedčivo František Vnuk. Pritom je ironiou osudu, že nám túto odpoveď dal technik, vyhnaný z vlasti nepriazňou režimu a existenčne prinútený žiť v ďalekej Austrálii, pre ktorého sa literatúra stala intímnou záľubou duše.

Vnuk hovorí, že našim spisovateľom v predmetnom období "nechyboval rozum, chybovala im odvaha povedať pravdu a odhaliť lož", (Slovák v Amerike, 5. januára 1966). Lenže zlomiť odvahu v spisovateľovi nie je tak ľahké; zostáva mu vždy účinná zbraň — mlčanie. Kde sa to predsa ľahko darí, tam nad dušiami všetkých ľudí musí vládnuť príšerný strach, taký, že sa tam "život smrti podobá" (Žarnov). Vnukova kniha nie je preto len "kritickým pohľadom na nedávnu slovenskú literatúru" (Jednota, 20. apríla 1966), alebo "záhradou plnou tragických tieňov" (Slovák v Amerike, 20. marca 1966), ako ju nazvali dvaja recenzenti, je to — i napriek jej niektorým nedostatkom a chybám — otriasajúci obraz života i umenia v našej vlasti. Akoby sme tu počúvali Danteho nárek nad jeho rodnou Florenciou: "O misera, misera, patria mea!". Nachádzame tu mnoho dôkazov o tom, že spisovateľ stratil svedomie i odvahu, že literatúra sýti ľudí lžou a že básnici — ako to

hovorí Jozef Felix — "vedia aj zo lži alebo chvíľkovej pravdy vytvoriť báječný veršový artefakt, ktorý má zdanie pravdy", ktorej však nikto neverí. "Ale krásna lož — hovorí ďalej Felix — v živote nemá nijaký dosah... Čitateľ tejto preestetizovanej poézii uverí len na chvíľu. A ak krásnu lož raz prekukol, druhý raz už k nej nesiahne" (Harlekýn sklonený nad vodami, str. 87). Takto prísne posudzoval modernú, najmä surrealistickú slovenskú poéziu domáci kritik už r. 1942. Tento jeho kritický súd možno oveľa oprávnenejšie preniesť na celú slovenskú literatúru po r. 1945, lebo tu sa lož priam snúbila so slovenským umením. A Felix sám žiada, aby "poézia predovšetkým objavovala pravdu", (str. 89).

Je tiež zaujímavé i poučné zároveň, že Felixov súd je veľmi podobný tomu, čo nad slovenskou literatúrou v rokoch 1945-62 vyriekol František Vnuk, keď napísal, že "naši spisovatelia... boli vedomými rozsievačmi lží. Luhali o prítomnosti, preluhovali minulosť v záujme vraj krajšej budúcnosti... U národa stratili rešpekt a dôveru, a strana ani po týchto službách neprestala na nich hľadieť s pohŕdaním a nedôverou", (Slovák v Amerike, 5. januára 1966). Aj Fastova skúsenosť v tejto veci hovorí podobne: "strana si cení svojich spisovateľov, ale jej vrodenou vlastnosťou je pohŕdanie ľuďmi. A spisovatelia sú Ľudia", (Nahá pravda, str. 127).

Vnukov "náčrt dejín slovenskej literatúry v rokoch 1945-62", venovaný "umlčaným, mlčiacim, väzneným a vyhnaným slovenským spisovateľom", nechce byť ničím iným iba svedectvom človeka nášho času, podľa Šaldových slov ".... a já jen někdo byl, kto vydá svědectví", ktoré si autor zvolil za motto svojej štúdie. Nerobí si nárok na vedeckú literárno-historickú prácu v tradičnom chápaní, na to má príliš polemický tón a viac menej esejistickú formu. Je to však skvelý príklad publicistickej schopnosti a pohotovosti. Je to kniha písaná predovšetkým "pro domo sua", ako literárny sprievodca krajinou, v ktorej vyhasli biele svetlá pravdy a kde pod červenou lampou sa odohrali scény pekelných múk a príšerného zatratenia človeka. Vnukovi tu na úspechu a zásluhách neuberie ani výčitka, že niektoré jeho úsudky sú unáhlené, že niektoré jeho uzávery sa mali viac uležať. Dodatočne aj autor sám vidí, čo mal vynechať, čo bližšie vysvetliť a čo kritickejšie prezrieť.

Popri štatistike knižných vydaní literárnych diel z rokov 1939-44 a 1945-59 žiadala sa, už kvôli porovnaniu objektívneho rastu slovenskej literatúry, aj štatistika z prvej ČSR. Keď už autor uvádzal aj drobných, ba až podradných autorov, rozhodne nemal vynechať pozoruhodného prozaika Rudolfa Jašíka, autora románov Na brehu priezračnej rieky a Námestie sv. Alžbety, jemného lyrika Milana Krausa a dielo zaujímavého dramatika Leopolda Laholu. Väčšiu pozornosť si zaslúžila i poézia Milana Rúfusa (Až dozrieme), jedného z najtalentovanejších básnikov dnešného Slovenska. Na druhej strane niektoré zjavy sú nezaslúžene predimenzované, napr. Jilemnický, ktorého tvorba spadá do rokov pred 1945, F. Kráľ, Clementis, iné state zas preťažené rôznymi citátmi a poznámkami, čo robí knihu neprehľadnou, lebo sa stráca súvislosť jej hlavnej myšlienky. Na viacerých miestach bola zbytočná politická polemika, lebo vecné konštatovanie má viac presvedčivosti ako polemický tón.

Vnukova kniha žiadala si aj prísnejšieho a dôslednejšieho redaktora, cez ktorého kritický zrak nemali prekĺznuť niektoré nevhodné výrazy. V serióznom diele nemožno užívať prívlastky ako "kritik-

partizán", "kritik židovského pôvodu" a pod. lebo hodnota literárneho diela sa musí opierať o iné kritéria ako partizánstvo, náboženský alebo národný pôvod autora. Nedobre sa tu vynímajú aj výrazy ako "naničhodný román", "servílna čeliadka", "hlupák" a iné. Taktiež familiárne užívanie krstných mien (Jožo Felix, Kazo Bezek, Kata Lazarová, Vilo Široký a iné) sa nehodí do vážnej publikácie, prípustné je iba u mien takto verejne zaužívaných (Samo Chalúpka, Janko Kráľ, Janko Jesenský, Ľudo Ondrejov, Milo Urban a pod.). Chybne sú tu uvedené aj niektoré mená, napr. nie J. Manca, ale D. (Dominik) Manca, nie P. Javor-Ždán, ale P. Jaloviar-Ždán a nie A. Wazyk, ale A. Ważyk. Škoda, že autor, ktorý miestami venoval mnoho pozornosti aj detailným problémom, nezhodnotil zvlášť aj detskú literatúru. Aspoň u významnejších autorov žiadali sa tiež monografické doplňky.

František Vnuk je bezosporu nielen najplodnejším, ale aj jedným z najschopnejších slovenských publicistov v zahraničí. Má svoje meno, svoju prestíž a preto aj každá jeho práca sa musí vyvarovať unáhlenosti, musí sa viac riadiť vecným a objektívnym kritériom ako polemickou, často emocionálnou argumentáciou. Vnukovi v tomto prípade išlo o zobrazenie živej histórie "in statu nascendi" a predsa niekde nakopil až nepotrebné množstvo faktografických údajov. Je jeho veľkou zásluhou, že vedel pritom zaujať prísny kriticky postoj, len pri hodnotení exilovej literárnej tvorby je ešte stále zhovievavo-láskavý, čo nie je ani spravodlivé, ani potrebné.

Túto históriu písal exulant, ktorý má ku svojej vlasti a všetkému, čo sa v nej odohráva, živý osobný vzťah. A tak toto dianie aj na literárnom poli nemohol komentovať bez osobného postoja k veciam i ľuďom. Jeho uzávery vyznievajú často ako politické stanovisko. Ale tam, kde literatúre prikázali politickú funkciu, nebolo možno písať bez politického zreteľa. Kto chce poznať schematickú tvár povojnového literárneho Slovenska, kde spisovatelia dlhé roky vystupovali viac ako služobníci strany, než tvorcovia literárnych hodnôt, ten vo Vnukovej knihe nájde presvedčujúci dôkaz o duchovnom úpadku národa. Je to dobrá analýza literatúry, ktorá v nejednom prípade prestala byť literatúrou, i života, v ktorom umelecké slovo tak často prestalo byť zvestovateľom radosti, krásy a pravdy. A tiež obraz ľudí, ktorí naplnili život vlnou smútku a strachu.

Vnukova kniha vyvolala v slovenskom zahraničí živý záujem a ohlas, ako dosiaľ máloktorá slovenská publikácia. Objednali si ju aj na Ústav slovenskej literatúry pri SAV, vyžiadali si ju aj Matica slovenská, Slovenské pohľady a Kultúrny život, ale dosiaľ neprišla zo Slovenska žiadna reakcia. Akoby mlčaním (ako v prípade Strmeňovho prekladu Danteho "Pekla") sa chceli vyhnúť povinnosti komentovať ju. Pritom sa v poslednom čase na Slovensku prejavuje zvýšený záujem o život a dejiny zahraničných Slovákov. Ale zrejme viac tých, čo odišli do sveta za chlebom a nie tých, čo odišli z politických dôvodov. Dosiaľ sa na polemiku s exilovým autorom odvážil na Slovensku iba Dr. Husák. Vnukova kniha "Sedemnásť neúrodných rokov" priam vyzýva slovenských spisovateľov, aby na ňu reagovali, či už pokojným alebo rozhnevaným tónom. Mlčanie bolo by ich porážkou. Vo Vnukovom podaní sa mnohé skutočnosti stretajú s inou konfrontáciou, než na akú sú doma zvyklí už dvadsať rokov. V tom je hlavná cena i časový význam tejto publikácie, za ktorú patrí vďaka a obdiv autorovi i vydávateľovi.

I. KRUŽLIAK

Msgr. J. Rekem: CHRONOLOGICAL TABLE OF BISHOPS OF THE DIOCESE OF NITRA, SLOVAKIA. Slovak Institute, Cleveland, Ohio, USA—Roma, Italy—München, Germany, 1966. St. 72.

Po krátkom výstižnom úvode, kde autor predstavuje Nitru svetu ako nielen najstaršiu diecézu Slovenska, ale i ako slovenský Betlehem a starodávne ohnisko slovenskej vzdelanosti, uvádza chronologicky nitrianskych biskupov počínajúc Sunniusom z konca IV. storočia, spomenutým v hist. prácach M. Szentiványiho, J. Vuruma a Sasinka. Sunniusa uvádza ako "of doubtful authencity", ako neskoršie o štyri storočia Allevina (824), ktorého poznáme z pilgrimovho falzifikátu bully Eugena II. Tu autor stojí na stanovisku našich historikov Stanislava, Stránskeho, Sasinka a Mišíka, že i keď čo do formy Pilgrimova bulla Eugena II. je falzifikátom, to neznamená, že jej obsah musí byť nehistorický, ako často sa ukázalo i pri iných formálne falzifikovaných stredovekých listinách. Veľmi výstižne charakterizuje dobu cyrilometodejskú, kde uvádza staršie i najnovšie náhľady učencov o pôsobení našich svätých apoštolov a ich význam pre slovenskú cirkevnú samosprávu.

Z 12. a 13. storočia máme len kusé zprávy a mená jednotlivých biskupov, nakoľko biskupský archív a archív zoborského kláštora boli zničené opätovne českými vpádmi na Slovensko, Tatarmi, Turkami. Trochu obšírnejšie sú opisy biskupov zo 14. a 15. storočia. 16. storočie je už vypuklejšie zachytené a najdôležitejšie pohnuté deje tejto doby verne zachytené na podklade histórie nitrianskych biskupov. 17. storočie s jeho vynikajúcimi biskupmi ako Telegdy, Szelepchényi — Pohronec, Kollonich, Pálfy atď., je dôkladne zpracované, priam ako i 18. storočie, ktoré pre nás Slovákov znamenalo renesanciu na nitrianskom stolci, lebo vtedy sa dostali na biskupský stolec popri cudzích i naši vlastní synovia ako Zubrohlavský-Gusztinyi, František Xav. Fuchs, Jozef Kluch a Jozef Vurum, ktorí boli horlivými členmi a mecenášmi Bernolákovho Učeného Tovaryšstva, čo je vyzdvihnuté v prítomnom diele. Vurumova činnosť ako historika nitrianskej diecézy je tu patričným spôsobom zhodnotená priam ako i jeho sociálna a charitatívna činnosť, ktorá v mnohom predišla míľovými krokmi jeho súčasnú dobu. To, čo dnes obdivujeme ako najnovšiu vymoženosť doby, starosť o nezamestnaných a projektovanie domov pre nižšie trpiace vrstvy, to Vurum vo svojej charitatívnej vynaliezavosti praktizoval už vtedy, keď v Nitre pomohol postaviť značnou sumou nielen nemocnicu, ale aj domy pre nezamestnaných.

Pravdaže, dielo a osobnosť biskupa Roškoványiho zabiera niekoľko strán, veď to bol muž svetového formátu, ktorý svojím dielom a umom predčil svoju vlastnú dobu. 20. storočie je opísané dosť obšírne, najmä práca arcipastierov z nášho vlastného rodu: Dr. Karola Kmeťku a Eduarda Nécseyho. Dvaja ostatní biskupi Nitry a dva extrémy v histórii nitrianskeho biskupstva: Za arcibiskupa Kmeťku nitrianska diecéza dosiahla vrchol v duchovnom a organizačnom živote a za biskupa Nécseyho, ktorého komunisti nechcú uznať biskupom, ale len apoštolským administrátorom, nitrianska diecéza bola zažila najhlbšie poníženia a prenasledovania. Zhabaný biskupský kaštieľ, semináre, katolícke školy, dobročinné ústavy, diecézna bibliotéka (túto pred pár mesiacmi

vrátili diecéze, lebo sa komunistickému režimu nerentovala). Stovky kňazov uväznených, popravených (Dr. J. Tiso), mužské i ženské rehole surovo zrušené, majetok Cirkvi zhabaný... Navonok trosky, ale vnútri oheň kresťanskej milosti a lásky planie v srdciach duchovenstva a veriacich a množstvo hrdinských skutkov dáva neohrožené svedectvo vernosti Kristovi a svojmu slovenskému koreňu, takže v najhlbšej poníženosti nitrianskeho biskupského prestolu je jeho vnútorná najväčšia sláva, ktorá je zárukou obrodenia duchovného života.

Dr. J. Rekem sa predstavil už predtým svetovej verejnosti svojimi solídnymi historickými a literárne historickými dielami písanými aj anglicky, francúzsky a nemecky, ale možno povedať, že v tejto svojej práci prevýšil ostatné jak svojou metodou, tak výstižnosťou zpracovania predmetu, časovosťou diela a peknou úpravou knihy, pri čom nešanoval času ani finančných obetí. Knižku vydal z príležitosti 25. výročia svojho kňazstva ako kňaz nitrianskej diecézy.

Kniha má hlboký a ďalekosiahly význam jak pre poznanie cirkevných, tak i národných dejín "srdca Slovenska" — Nitry. Dnes, keď komunisti bezprávne a proti pravde očierňujú nitrianskych biskupov — županov (napr. J. Lajoš: Nitra, 1965, str. 16), táto kniha ukazuje v objektívnej pravde, koľko títo biskupi-župani vykonali na obranu Nitry, pre pozdvihnutie životnej úrovne obyvateľstva a koľko venovali na kultúrne a výchovné ciele Nitry a jej župy. Nitrianski biskupi-župani a i nežupani neskôr, pri svojej smrti skoro do jedného zanechali svoj majetok na dobročinné a výchovné ciele, čiže povznesenie svojho zvereného ľudu.

I po mnohých iných stránkach Rekemova knižka prináša na svetlo mnoho zaujímavosti pre anglicky čítajúcu verejnosť jak neslovenského, tak slovenského pôvodu. Msgr. J. Rekemovi k tejto práci gratulujeme a dúfame, že v krátkej budúcnosti nás prekvapí zasa nejakou novou zaujímavou štúdiou. Cena je $1.00. Možno ju objednať u autora, alebo v Slovenskom ústave.

J. S.

Bruno Meriggi. CECOSLOVACCHIA. Enciclopedia dei popoli d'Europa. Ideata e diretta da Luciano di Bona. Edizione M. Confalonieri, Milano 1965, Vol. II, pp. 417-709.

Na prvý pohľad z titulu by si čitateľ myslel, že ide o Encyklopédiu jednotlivých národov Európy; vskutku však táto encyklopédia je stavaná na terajších štátnych celkoch v Európe. Okrem toho spôsob pojednania: nie sú to krátke heslá, ale monografie, usporiadané v abecednom poriadku podľa talianskeho názvu terajších štátov v Európe. A tak po Albánii, Austrii, Belgii, Bulharsku v druhom zväzku nachádza sa pojednanie o Česko-Slovensku. Nakoľko toto pojednanie je v taliančine najnovšie a najobsiahlejšie zo všetkých encyklopédií (skoro 300 strán), chceme tu podať o ňom krátku recenziu.

Autorom pojednania je prof. Bruno Meriggi, autor slovenskej gramatiky v taliančine a autor Dejín literatúry českej a slovenskej; teda špecialista v česko-slovenských otázkach. Keď si prezrieme tých 300 strán, hneď zbadáme niektoré charakteristiky tejto monografie: prinajmenej polovica, a možno aj väčšina, strán je venovaná ilustráciám, spolovice farebným, prevedeným technicky dokonale, pričom mnoho je mapiek, štatistických náčrtov, rozloženie hospodárskej výroby atď. Čo sa týka textu, ten je stavaný jednotne pre Č-SR, a má tieto odstavce: Geografia, Ekonómia, História, Literatúra, Umenie, Muzika, Remeselná výroba, Kino, Folklór, Šport a nakoniec výbor zo starých rozprávok českých (O praotcovi Čechovi, o Založení Prahy atď.). Celkom na konci bibliografia je stisnutá na pol strany. Z toho prehľadu vidno, že autor, ako profesor literatúry najväčšiu časť svojej práce venoval odvetviam umeleckým, a to hodne podrobne (napr. v odseku o stavebnom umení podrobne sú podané hrady: Orava, Trenčín a Zvolen), kým odvetviam národno-politickým sú venované iba prvé tri kapitoly: geografia, ekonómia a dejiny. Odsek o dejinách má 24 strán, a aj z toho polovica sú ilustrácie. Veľmi nápadnou je skutočnosť, že v celom pojednaní niet odseku o dvoch vážnych odvetviach: 1. Dnešná politická danosť, štruktúra štátu, atď.; 2. Náboženstvo. O tomto sa zmieňuje iba mimochodom v literatúre, alebo umení. O dnešnej politickej situácii sa zmieňuje iba veľmi krátko, a to všeobecným výrazom, že vládu majú v rukách strany ľavičiarske "di sinistra". Avšak vo všetkých odsekoch, keď dôjde na dnešné obdobie, autor oceňuje dnešnú situáciu pozitívne; ako obdobie pokroku, nových usmernení, nových výdobytkov atď.

Čo sa týka zastúpenia Slovenska, treba poznamenať, že autor ako špecialista v slovenskej literatúre a v iných, hlavne umeleckých odvetviach, hovorí o Slovensku dosť objektívne a primerane. Ba tak sa mi zdá, že v ilustráciách Slovensko má prevahu. V celom pojednaní Slováci sú uznaní ako rovnoprávny národ s Čechmi. Slovenská literatúra je podaná osobitne za českou literatúrou. V niektorých odvetviach, napr. v keramike, autor začína pojednanie Slovenskom. V niektorých zase, ako napr. v muzike, pojednanie o troch veľkých hudobníkoch českých celkom zastiera slovenskú hudbu, ktorá je spomenutá sotva iba menami skladateľov. Obdobie Slovenskej republiky je spomenuté iba jednou vetou v odstavci dejín. Ľudovo-umelecký súbor Lúčnica má zase celý odstavec a niekoľko ilustrácií.

V celku teda, treba povedať, že autor sa neopovážil povedať nijaké kritické slovo k dnešnej situácii, ktorú oceňuje na všetkých poliach príliš pozitívne; že vynechal celkom pojednanie o náboženstve, či už v dejinách, alebo dnešnú situáciu Cirkvi, čo sú veľmi vážne nedostatky. Ak odhliadneme od celkovej jednotnej československej impostácie pojednania, ktorá autorovi bola asi predpísaná, uznávame, že zvlášť v umeleckých odvetviach podával hodne materiálu o Slovensku.

M. Lacko

ZAZNAMENÁVAME

HRSŤ PRAVDY NA ČERSTVÝ HROB ANDREJA BAGARA. Koncom júla zomrel v Bratislave Andrej Bagar, jedna z najväčších postáv slovenského divadla. S Arbétom, Borodáčom, Országhovou, Kellom a Meličkovou patril k pionierom moderného slovenského divadelníctva. Od dvadsiatych rokov v stovkách postáv vystúpil na divadelných javiskách. Predstavoval hrdinov hier Shakespearových, Shawových, Molierových, Ostrovského, Gorkého, Verhaerových, Čechovových, Pogodinových, Rostandových, Hochhuthových, Hviezdoslavových, Tajovského, Palárikových, Záborského, Mrštíkových, Králikových, Váhových, Mahlerových a iných. Najradšej hral spupných a panovačných hrdinov, najlepšie zobrazoval rozhnevané povahy a tyranov. Sám bol povaha rebelantská, spurná. Okolo jeho osoby bolo dosť sporov i škandálov. Do roku 1945 i potom.

V nekrologoch ho predstavovali ako národného hrdinu, ktorému najviac ublížil režim Slovenskej republiky. Pritom je pravdou, že Bagara v apríli 1939 Nemci v Petržalke zaistili a väznili ho v Dachau až do októbra 1940. Na slobodu sa dostal zásluhou Tida Gašpara, ktorý sa zaňho osobne zaručil. Samozrejme, že po návrate na Slovensko, nemohol spät na scénu SND. A ani o to nestál. Bol veľmi rád, keď mohol pracovať ako režisér v Slovenskom rozhlase. Hoci bol dávno známy ako komunista, nik mu nebránil pracovať v rozhlase. A to boli vojnové roky. V Česku Antonín Langer a na Slovensku najmä Miro Procházka, ale aj iní, zamlčujú však vedome tieto skutočnosti, a aj nad hrobom umelca robia politickú propagandu.

K Bagarovým zásluhám popri tom, že bol veľký herec i režisér, patrí aj tá, že sa v tridsiatych rokoch veľmi pričinil o vytvorenie samostatnej slovenskej činohry.

Po roku 1945 pracoval v slovenskom divadelníctve "železnou rukou", viac sledujúc politické záujmy a ciele strany ako umeleckú úroveň divadla. Na jeho konto ide aj odstránenie Dr. Jamnického zo SND a viaceré personálne i vecné rozhodnutia, ktoré škodili divadlu. Postupne sa Bagar stal neobmedzeným pánom nielen v SND, ale v slovenskom divadelníctve vôbec. Okrem toho podobnými metódami pracoval aj na Vysokej škole muzických umení.

Škoda, že Bagar svoj umelecký talent prepožičal politike. Je to tým väčšia škoda, lebo tu išlo o veľkého herca. Bol však príliš verným komunistom, než by mal dosť mravnej sily brániť umenie proti škodlivým zásahom politiky. Takýto osud ľudský i umelecký vybral si Bagar sám.

The American Bibliography of Russian and East European Studies for 1964, ktorá vychádza v sérii publikácií Indiana University v redakcii prof. F. T. Epsteina, zaznamenáva aj niekoľko prác slovenských exilných vedeckých a kultúrnych pracovníkov: dve práce prof. Jozefa Kirschbauma, jednu prácu prof. M. Lacku S.J., knihu Dr. J. Mikuša a článok Dr. Fraňa Tisu. V redakčnej poznámke zostavovateľ bibliografie vyzýva vedeckých a kultúrnych pracovníkov, ktorí sa zaoberajú problémami strednej a východnej Európy, aby mu poslali zoznam anglicky uverejnených štúdií alebo publikácií. Bolo by v záujme slovenskej veci, aby tak slovenskí vedeckí pracovníci sústavne robili.

PRVÝ SLOVÁK V JUŽNEJ AMERIKE—ALEBO V AMERIKE VÔBEC?
Volal sa *JÁN PAULINY*

"Vlastivedný časopis" vo svojom prvom čísle r. 1966 (vydávaný v Bratislave), na str. 47 prináša krátky, ale veľmi zaujímavý článok Antona Špiesza o prvom doteraz známom Slovákovi vysťahovalcovi do Južnej Ameriky, z ktorého tu podávame hlavné informácie:

V Banskej Štiavnici v Mestskom protokole r. 1762 na str. 206-210 nachádza sa opis latinsky písaného listu, ktorý Magistrátu mesta Banskej Štiavnice poslal tohože roku zo *Surinamu*, čiže z Holandskej Guyany, slovenský vysťahovalec Ján Pauliny. V ňom žiadal mestskú radu, aby sa postarala o doručenie vysokej sumy peňazí jeho príbuzným, ktorí žili na blízkej dedine. V tom liste sám opísal aj svoje životné osudy, takže vďaka tomu, máme zaručené zprávy o tomto prvom Slovákovi v Južnej Amerike, ba aj v Amerike vôbec.

Narodil sa roku 1709 v Hornej Trnávke. V blízkej Banskej Štiavnici chodil začas do školy a chcel sa stať kňazom. No pre nedostatok prostriedkov bol tento cieľ pre neho nedosiahnuteľný, a tak sa vyučil za "ránhojiča", alebo chirurga. Roku 1732, keď mal 23 roky, vydal sa na vandrovku do Nemecka. Po návrate nezostal dlho doma, ale odišiel znovu do sveta. Dostal sa až do Hamburgu a Amsterdamu, kde ho chytila túžba cestovať na lodi do zámoria. Najprv skúsil šťastie ako lodný lekár, ale pre neznalosť jazyka a nedostatok peňazí sa mu to nepodarilo. Preto sa dal naverbovať na štyri roky za vojaka koloniálnej spoločnosti, ktorá mala plantáže v Suriname, krajine na severnom pobreží Južnej Ameriky. Tu sa však čoskoro dopracoval k postaveniu vojenského lekára, nadobudol veľkú zručnosť, takže ho dobre platili. Po skončení štvorročného záväzku mal sa stať hlavným lekárom na plantáži, kde pôsobil. Medzitým si však zaistil miesto na inej plantáži menom "Courtolucht", kde sa stal riaditeľom. V spomenutom liste do Banskej Štiavnice hovorí, že na nej pôsobí už 16 rokov, teda od roku 1746. Uvádza taktiež, že je slobodný a že sa teší dobrému zdraviu. Svojim príbuzným v Hornej Trnávke poslal 12,000 zlatých, čo bola veľká suma (vraj asi 50,000 dolárov).

Toľkoto sa nachádza zapísané v Mestskom protokole v Banskej Štiavnici. O 22 rokov neskoršie, teda roku 1784, došla do Banskej Štiavnice zpráva, že Ján Pauliny zomrel a že zanechal po sebe sumu 25,000 zlatých (asi 100,000 dolárov), ktoré mali pripadnúť jeho príbuzným v Hornej Trnávke. Podľa všetkého teda Ján Pauliny došiel do Južnej Ameriky do Surinamu asi roku 1742. Je on teda p r v ý m Slovákom v Južnej Amerike, ba možno povedať, že aj v Amerike vôbec. V Čulenových "Dejinách Slovákov v Amerike" spomína sa ako prvý Slovák, čo vstúpil na americkú pôdu Andrej Jelík. Aj on došiel sem na holandskej lodi ako krajčír. Nehovorí, kedy priplával do Ameriky, iba to, že tou istou loďou sa vrátil do Európy roku 1755. Pauliny ho teda predišiel a takto on je prvým Slovákom, čo sa dostal do Ameriky.

M. Lacko

The Historian (XXVI, 3), časopis americkej historickej spoločnosti, uverejnil časť doktorskej práce Myrona J. Lowa na tému: *From Autonomous State to Protectorate; German Policy Toward Slovakia* .Autor predstavuje pomerne objektívne vývoj politických pomerov na Slovensku v rokoch 1938-1940 a poukazuje aj na anglické knihy slovenských autorov.

ANGLICKÁ ŠTÚDIA O KANADSKÝCH SLOVÁKOCH. V obsiahlom symposiu SLAVS in CANADA, ktorý vyšiel zásluhou University of Alberta v Edmontone, Alta., je aj odborná historická štúdia o kanadských Slovákoch pod názvom *Slovaks in Canada.* Kniha zahrňuje časť prednášok, ktoré odzneli na Prvom kongrese kanadských Slovanov v Banffe, Alberta, roku 1965, kde vyše 20 univerzitných profesorov prednášalo o dejinách, problémoch a úspechoch Slovanov v Kanade.

O kanadských Slovákoch prednášal prof. Dr. J. Kirschbaum a jeho prednáška aj v skrátenej verzii je prvým odborným pohľadom na dejiny Slovákov v Kanade od roku 1885 až do roku 1965.

PREDNÁŠKA O Ľ. ŠTÚROVI NA KONGRESE SLAVISTOV. Na kongrese Kanadskej asociácie profesorov slavistiky, ktorý sa konal v júni t. r. v Sherbrooku, P. Q., odznela aj francúzska prednáška o Ľudovítovi Štúrovi na tému: Filozofické a politické koncepcie Štúrovho diela: Slovanstvo a svet budúcnosti.

Prednášku pripravil prof. Dr. J. Kirschbaum, nakoľko však pre účasť na konferencii NATO v Brusseli sa osobne kongresu slavistov nemohol zúčastniť, predniesol ju aj s anglickým obsahom Stanislav J. Kirschbaum. Príspevok k diskusii o prednáške poslal aj univ. prof. Karol Murín, zaoberajúc sa najmä filozofickými hodnotami Štúrovho diela.

UNIVERZITNÁ REVUE O KNIHÁCH O SLOVENSKU. Známa dvojjazyčná publikácia *Etudes slaves et Est-Européennes* — Slavic and East European Studies — ktorú vydáva Université de Montréal, prináša obsiahle zhodnotenie anglického vydania knihy Dr. J. A. Mikuša SLOVAKIA — A Political History 1918-1955 — ako aj talianskej knihy prof. Milana Ďuricu, *La Slovacchia e la Germania 1939/45* (Slovensko a Nemecko 1939/45).

O obidvoch knihách obšírne píše po anglicky člen redakcie prof. J. Kirschbaum. Pod značkou A.D. je zhodnotený aj zborník prác slovenských vedeckých a kultúrnych pracovníkov o cyrilometodskej otázke, ktorý vyšiel v Ríme ako Slovak Studies III. — Cyrillo-Methodiana, v redakcii Dr. J. Kirschbauma a prof. M. Lacku.

KONGRES EXILOVÉHO PEN CLUBU V GODESBERGU. V máji bol v známom západonemeckom kúpeľnom meste Bad Godesbergu kongres exilového PEN CLUBU nemeckej rečovej oblasti. Témou tohoročného kongresu bola otázka literárnej koexistencie medzi Západom a Východom, ku ktorej majú čo povedať aj exulantskí spisovatelia. Podľa diskusie na tomto kongrese je celá táto otázka viac menej iluzórnou do toho času, kým sa literatúra v komunistických krajinách nezbaví ideologickej závislosti a kým spisovatelia v týchto krajinách nebudú môcť viesť slobodný dialóg s ich kolegami na Západe.

Triezvo a realisticky sa na túto otázku dívajú aj vedúci činitelia exilového PEN CLUBU. V tomto duchu odzneli aj prejavy hostí, ako W. Schütza, predsedu kuratória Unteilbares Deutschland, Dr. R. Krämera-Badoniho, zástupcu nemeckého PEN CLUBU, Franza T. Csokora, predsedu rakúskeho PEN CLUBU a iných. Kongres pozdravili aj zástupci vlády Nemeckej spolkovej republiky. Slovákov na tomto kongrese reprezentovali Dr. Gaston Halla, Dr. Imrich Kružliak a Leopold Lahola. Predsedom exilového PEN CLUBU nemeckej rečovej oblasti zostáva Géza Werner, tajomníkom Dr. G. Széchény. Exilový PEN v Nemecku pripravuje antológiu exilových autorov, ktorá má vyjsť ešte toho roku.

MOST

ROČNÍK (VOL.) XIII 1966

OBSAH

ŠTÚDIE

Dr. Jozef A. Mikuš. *Slovenská právna veda a kultúra* — 3

Fero Zobor. *Básnik, ktorý pretrvá* — 101

T. J. Zúbek, O.F.M. *Nová éra katolíckej cirkvi* — 117

Michal Lacko, S.J. *Náčrt dejín slovenských gréckokatolíkov* — 123

ČLÁNKY

Andrej Žarnov. *Na prednej stráži* — 1

Dr. Imrich Kružliak. *Slovenská Festa di Dante* — 68

Návrat s testamentom — 97

Karol Strmeň. *Zo zápisníka prekladateľa* — 153

PRÓZA

Ján Doránsky. *Posledná šanca* — 46

POÉZIA

Bolko Frhr. von Richthofen. *Aus dem slowakischen* — 43

Rudolf Dilong. *V noci* — 45 — *Večnosť* — 66

—jed—. *Hlavné, že sa vyplatí* — 66 — *Sic* — 67 — *Počestnosť—biznis* — 67 — *Vzdych úľavy* — 67 — *Čo jeho je* — 67 — *Goliátova pýcha* — 116

Karol Strmeň. *Návrat* — 114

Gorazd Zvonický. *Spomeň si* — 115 — *Prieskum* — 121 — *Čo večer hútam* — 151

Marian Žiar. *Fujara* — 122

Ján Drieň. *Zbytočne* — 152 — *Srdce* — 152 — *Bez duše* — 158

Miloš K. Mlynarovič. *Krvavý muškát* — 158

ROZHĽAD

Imrich Kružliak. *Jégého storočnica* — 71 — *Rehabilitačné pokusy* — 160

Dr. Jozef G. Cincík. *Bratislava — dôležité stredisko* — 73.

Dr. C. B. *Veľký úspech prvej talianskej vedeckej knihy o Slovensku* — 75

s. b. *Vdp. prof. Dr. Cyril Búran* — 76 — *Dr. Juraj Török* — 76 — *Ústredie slovenských katolíckych intelektuálov* — 76

M. Lacko. *XII. Medzinárodný kongres historických vied* — 159

(ik). *Slováci na XXXIII. biennale umenia* — 162

I. K. *Slovenská účasť na uhorskom umení* — 163

KNIHY

Jozef G. Cincík. *Sláva slovenskej gotiky* .— Rudolf Dilong. *Brehy slobody* (Imrich Kružliak). — Gorazd Zvonický. *Na jubilejné víno* (I. Kružliak). — Dr. Ján Rekem. *Ján Šándora* (-mš). — Lászlo Sziklay *Zástoj Pešti a Budína* (Dr. Ján Rekem. — Arvéd Grébert. *Die Slowaken und das Grossmährische Reich* (—ik—). *Chvály a obrany slovenského národa* (Jozef G. Cincík). — Mikuláš Šprinc. *Oči moje pútnice* (Karol Strmeň). — Dr. Jozef Paučo. *75 rokov Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty* (Mikuláš Šprinc). — J. M. Kirschbaum. *Panslavism in Slovak Literature* (Dr. Ján Rekem). — Karol Strmeň. *Danteho Peklo* (F. Vnuk). — *Slovakia* (Mikuláš Šprinc). — František Vnuk. *Sedemnásť neúrodných rokov* (I. Kružliak). — Msgr. J. Rekem. *Chronological Table of Bishops* (J. S.). — Bruno Meriggi. *Cecoslovacchia* (M. Lacko)

ZAZNAMENÁVAME

Hronský ako muzical — Druhé študijné stretnutie Ú.S.K.I. — Teodorik J. Zúbek. Rozjímania o tajomstvách sv. ruženca — Slovenské liturgické spevy — Czechoslovakia, 1948-1963 — Z novších vedeckých prác Dr. Jána Fabianka — Revue IL POLITICO — Hrsť pravdy na čerstvý hrob Andreja Bagara — The American Bibliography — M. Lacko. Prvý Slovák v Južnej Amerike — The Historian — Anglická štúdia o kanadských Slovákoch — Prednáška o Ľ. Štúrovi na kongrese slavistov — Univerzitná revue o knihách o Slovensku — Kongres exilového Pen Clubu v Godesbergu

KNIHY

Karol Strmeň. **Nivy čakajú jar.** Verše. Str. 64. $2.00

Mikuláš Šprinc. **Oči moje pútnice.** Verše. 1965. Str. 60. $2.00

Mikuláš Šprinc. **Mladosť Orla.** Verše. 1964. Str. 64. $2.00

Rudolf Dilong. **Na hrudách času.** Verše. St. 63. $2.00

Rudolf Dilong. **Brehy slobody.** Básne. Str. 196. $3.00

Gorazd Zvonický. **Na jubilejné víno.** Verše. Str. 80 .$2.00

Gorazd Zvonický. **Prebúdza sa zem.** Verše. Str. 125. $2.50

Ján Hollý. **Hlas Matky Tatry.** Výber z básní. Úprava Andreja Žarnova. Str. 40. $1.00

M. Šprinc (red.). **Pozdrav Andrejovi Žarnovovi.** Str. 32. $1.00

Dante Alighieri. **Peklo.** Preložil Karol Strmeň. Ilustrácie Dr. J. Cincíka. Str. 287. Viaz. $5.00

Draga Divínska. **Ľubica.** Novely. Ilustrácie Dr. J. Cincíka. $2.00

Dr. Jozef Paučo. **75 rokov Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty.** Str. 576. 88 ilustr. Viaz. $5.00

* * *

OBSAH

(Dokončenie z 2. strany obálky)

ROZHĽAD

M. Lacko. **XII. Medzinárodný kongres historických vied** — 159
I. Kružliak. **Rehabilitačné pokusy** — 160
(ik). **Slováci na XXXIII. biennale umenia** — 162
I. K. **Slovenská účasť na uhorskom umení** — 163

KNIHY

Mikuláš Šprinc. **Oči moje pútnice** (Karol Strmeň). — Dr. Jozef Paučo. **75 rokov Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty** (Mikuláš Šprinc). — J. M. Kirschbaum. **Panslavism in Slovak Literature** (Dr. Ján Rekem).— Karol Strmeň. **Danteho Peklo** (F. Vnuk). — **Slovakia** (Mikuláš Šprinc). — František Vnuk. **Sedemnásť neúrodných rokov** (I. Kružliak). — Msgr. J. Rekem. **Chronological Table of Bishops** (J. S.). — Bruno Meriggi. **Cecoslovacchia** (M. Lacko).

ZAZNAMENÁVAME

Hrsť pravdy na čerstvý hrob Andreja Bagara — The American Bibliography — M. Lacko. Prvý Slovák v Južnej Amerike — The Historian — Anglická štúdia o Kanadských Slovákoch — Prednáška o Ľ. Štúrovi na kongrese slavistov — Univerzitná revue o knihách o Slovensku — Kongres exilového Pen Clubu v Godesbergu

SLOVAKIANA

Joseph A. Mikus, J. D. **Slovakia.** A political History: 1918-1950. Pp.: 392 $11.50.

J. M. Kirschbaum. **Literature of the Cyrilo-Methodian Period and Slovakia.** Pp. 20. $ .50.

Dr. John Rekem. **The Origin and Development of the Slovak Language.** Pp. 19. $0.50.

Michael Lacko: **Sts. Cyril and Methodius.** Slovak Editions "Sts. Cyril and Methodius". Pp. 235, $3.00

J. M. Kirschbaum. **Anton Bernolak.** The First Codifier of the Slovak Language (1762-1813). Pp. 48 with French Summary. $1.00.

Slovakia — 1965 or 1966 Annual about the cultural, political and economic aspects of the Slovak people—published by the Slovak League of America. 160 pages, $2.00 soft cover; $3.00 hard cover.

Directory of Slovak Catholic Parishes and Institutions. Illustrated, 184 pp.: paper cover $3.00; padded hard cover $4.00.

Slovak Franciscans in America. Franciscan Fathers. 100 pp. $2.00 per book.

J. M. Kirschbaum. **Pavel Jozef Šafárik and His Contribution to Slavic Studies.** 52 pages, 50 cents.

Ivan J. Kramoris. **An Anthology of Slovak Poetry.** 146 pages, $2.00.

Rev. B. S. Buc, O. F. M. Ph .D. **Slovak Nationalism.** 67. pages, 25 cents.

Gilbert L. Oddo. **Slovakia and Its People.** The first and most complete history; 384 pp., $6.00.

Joseph M. Kirschbaum. **Slovakia — Nation at the Crossroads of Central Europe.** A political history; 394 pp., $5.00.

J. M. Kirschbaum. **Ján Kollár — Slovak Poet of Panslavism.** 48 pp. Paper back. $1.00.

Joseph Paučo. **Flight To Wonderland. 334** pages, $3.95.

Dr. John Rekem. **Slovak Literature and National Consciousness Before Anton Bernolak (1762-1813).** 48 pages, $1.00

Joseph Paučo .**Unconquerables.** Based on true experiences under the Reds; 226 pages, paper back, $2.00.

Msgr. John Rekem. **Chronological Table of Bishops of the Diocese of Nitra, Slovakia.** Pp. 72. Paper back. $1.00.

Jednota Annual Furdek — 1967. Annual. 160 pages. $1.00

ORDER FROM: **The Slovak Institute,**

2900 East Boulevard, Cleveland, Ohio 44104, U.S.A

JEDNOTA PRINTERY, Middletown, Pa. Printed in the U.S.A.